

การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก
โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

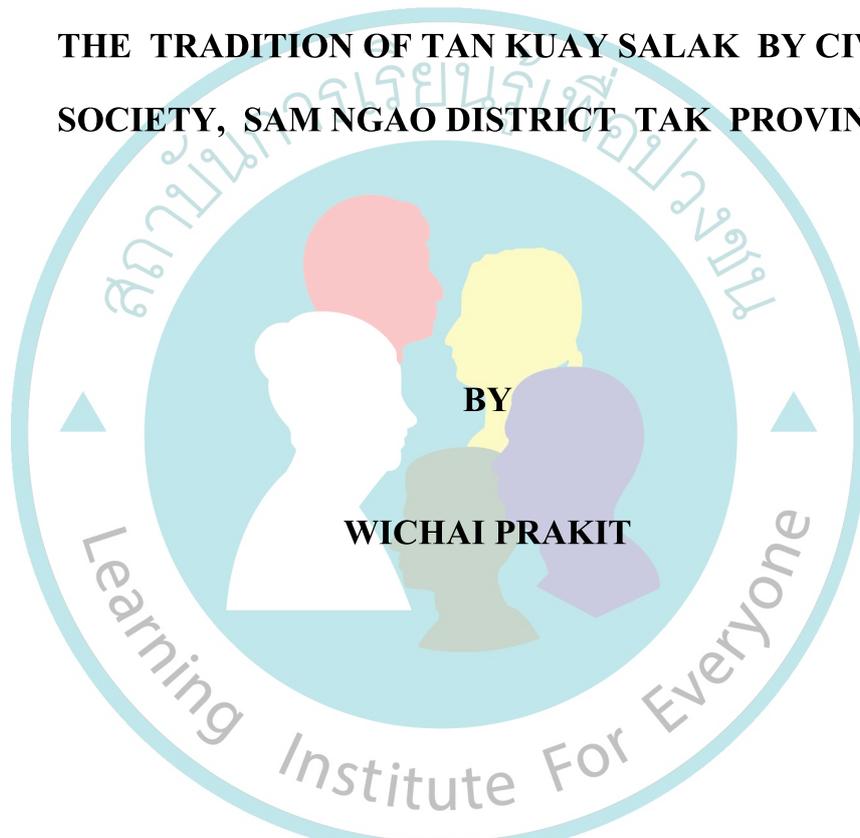
การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทวยสลาก
โดยประชาสังคม อําเภอสามเงา จังหวัตตาก

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2562

**THESIS CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF
THE TRADITION OF TAN KUAY SALAK BY CIVIL
SOCIETY, SAM NGAO DISTRICT TAK PROVINCE**

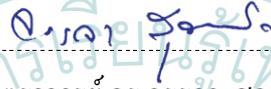

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2019

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทายสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
ผู้วิจัย	พระวิชัย ประกิจ
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ดร.เสนอชัย เถาว์ชาลี

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

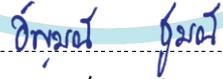
ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีปริญญา ชูประจาง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร.เสนอชัย เถาว์ชาลี)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธิร์รัมย์)

ลงชื่อ..... เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก
ชื่อผู้เขียน	โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
ชื่อปริญญา	พระวิชัย ประกิจ
สาขาวิชา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	2562 ดร.เสนอชัย เก่าว้าลี

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาพิธีกรรมความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก 2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทุน งบประมาณ และปัจจัยอื่น ๆ 3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 39 รูป/คน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลากมีสืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาลเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งเป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง เป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่และเป็นประเพณีที่มีคติธรรมทางพระพุทธศาสนา มีพิธีกรรมสำคัญได้แก่การไหว้พระรับศีลฟังเทศน์เจริญพระพุทธมนต์ และจุดมุงหมายที่สำคัญคือให้ชุมชนได้ทำบุญและพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน

2. ด้านกระบวนการจัดการและสภาพปัญหาประเพณีตานก๋วยสลาก พบว่ากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากพื้นที่การศึกษาแต่ละชุมชน มีกิจกรรมที่ทำคล้ายกันผลกระทบที่สะท้อนออกมาคล้ายกัน คือ มีการเรียนรู้ในชุมชนเกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ส่วนปัญหาการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากคนไม่มีความพร้อม ทุน และอุปกรณ์ไม่ดีและมีนโยบายในการจัดงานที่ไม่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

3. ด้านแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากทำได้โดยให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากประเพณีตานก๋วยสลากมีการเรียนรู้และถ่ายทอดทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมใน

การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมเกิดองค์ความรู้ใหม่และถือโอกาสนี้ไปเชื่อม
พร้อมกับพบปะกันสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เป็นการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่
ตลอดไป

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ การพัฒนา ก้าวสลาท และการมีส่วนร่วม

Abstract

Thesis Title	Thesis Conservation and development of the tradition of Tan Kuay Salak By civil society, Sam Ngao District Tak Province
Researcher	Phra Wichai Prakit
Degree	Master of Arts Degree
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2019
Principal Thesis Advisor	Dr. Sanerchai Thaochalee

This research conservation and development of the tradition of Tan KuaySalak By the civil society of Sam Ngao District Tak Province with the objective of research.1. To study the history, rituals, beliefs, and values of the tradition, the noodle lotteries 2. To study the process management tradition, the noodle lotteries and state a problem about the party, formalities, rituals, capital budget, and other factors 3. To study the conservation and development guidelines of the process management tradition, the noodle lotteries by civil society and various organizations in Amphoe Sam Ngao, tak province research using qualitative research methods group the population samples used in the research number 39 figure/people, data collection tools, including interview with observation and group discussions, the data analysis method descriptive analysis of the findings found that

The findings found that 1. Side the history of the tradition, the noodle lotteries have inherited since ancient times, is the merit to dedicate to old relatives who passed away as well as charity towards the self is traditionally the great merit and is a tradition that has epitomizes the Buddhism has a ritual significance, as the mid-autumn communion sermons Charoen event, and an important aim is to let the community have merit and meet and do things together

2. Aspects, management processes and state issues traditionally the noodle lotteries found that the process management tradition, the noodle lotteries, a study area, each community has activities that do similar effects, the reflected similar is with learning in community, creating community networks participation in community issues traditionally held the noodle lotteries, no

people, availability of capital and equipment, the bad, and the policy in the event that inappropriate to the context area

3. The field conservation and development guidelines of the process management tradition, the noodles done by the community to take advantage of the tradition, the noodle lotteries are learning and convey all sectors involved in joint thinking, joint planning, joint operating properly. birth of new knowledge and take this opportunity to visit along with meet a good relationship as inherit and maintain Buddhism to exist forever

Keywords: Conservation, Development, kuaySalak and Participation

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วย ความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร.เสนอชัย เก่าวิชาลี อาจารย์ที่ปรึกษา และ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน ซึ่งท่านได้ให้ คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยมาด้วยดีโดยตลอด นอกจากนั้นแล้ว ยังชี้แนะและให้ คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูศรีสุทัศนารักษ์ พระครูไพศาลธรรมทิน พระครูพิพิธ ธรรมนาถ พระครูธีรศาสน์วิเชียร พระครูสุปัญญาคุณวัฒน์ และพระอธิการเนตร อนาโย ซึ่งเป็นผู้ แนะนำและให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวม ข้อมูลการวิจัย ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะคุณประโยชน์

ขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ขอขอบคุณชาวบ้านชุมชนวัดป่ายางใต้ ชุมชนวัดป่ายางตก ชุมชนวัดชลประทานรังสรรค์ ชุมชนวัดท่าปุย ชุมชนวัดพระเจดีย์วังไคร้และ ชุมชนวัดวังหวาย ที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งช่วยให้การศึกษาวิจัยสำเร็จไปได้ และเพื่อน นักศึกษาทุกท่านที่ได้ให้ ความรัก ความห่วงใยในการทำการศึกษา ให้กำลังใจ และสนับสนุนผู้วิจัย จนสำเร็จการศึกษา

พระวิชัย ประกิจ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	4
ประชากร/กลุ่มผู้ร่วมวิจัย.....	5
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	6
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์.....	8
แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา.....	11
แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการจัดการ.....	13
แนวคิดและทฤษฎีวิถีวัฒนธรรม.....	16
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	44
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย.....	45
วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	45
ประชากรเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	46
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	47
วิธีการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล.....	47

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
สถานที่ในการวิจัย.....	49
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย.....	49
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	50
การนำเสนอข้อมูล.....	51
4 ผลการวิจัย	
ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก.....	52
กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก และสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทุน งบประมาณ และปัจจัยอื่น ๆ.....	66
แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่าง ๆ.....	114
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	128
สรุปผลการวิจัย.....	128
อภิปรายผลการวิจัย.....	132
ข้อเสนอแนะ.....	138
บรรณานุกรม	141
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	148
ภาคผนวก ข แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม.....	152
ภาคผนวก ค แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม.....	153
ภาคผนวก ง แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม.....	154
ภาคผนวก จ ภาพประกอบการวิจัย.....	158
ภาคผนวก ฉ รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	162
ประวัติผู้วิจัย.....	164

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ตารางการปฏิบัติงาน.....	50

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	44
4.1 กัวยน้อยและกัวยใหญ่หรือกัวยอุม.....	55
4.2 เสีอนตาน.....	55
4.3 กัณท์สลากหัววด.....	53
4.4 เสีนสลาก ทำมาจากโบลานหรือโบลตล และ กระจายแเจง.....	57
4.5 ประเพณีตานกัวยสลากวดปายางไต้.....	68
4.6 โรงทานวดปายางไต้.....	73
4.7 ประเพณีตานกัวยสลากวดชลประทานรังสรรก.....	79
4.8 พระครูไพศาลธรรมทินกำลังรับตานกัวยสลาก.....	82
4.9 ขบวนแห่กัณท์กัวยสลากของคณะครูและนักเรียน.....	85
4.10 ประเพณีตานกัวยสลากวดปายางตค.....	88
4.11 การใช้ทุนทางธรรมชาตให้เกดประ โยชน.....	89
4.12 ประเพณีตานกัวยสลากวดทำปุย.....	96
4.13 พระครูศรีสุทศคณารักษประหมผู้นำชมชนและชาวบ้าน.....	98
4.14 การเข้าร่วมประเพณีตานกัวยสลากวดทำปุย.....	101
4.15 การแห่ตั้นเงินในงานประเพณีตานกัวยสลากวดวังหวาย.....	106
4.16 ประเพณีตานกัวยสลากวดวังหวาย.....	109
1. คณะอาจารย์และนคศึกษา สรป.ตาค เข้าร่วมประเพณีตานกัวยสลาก.....	158
2. คณะอาจารย์และนคศึกษา สรป.ตาค ร่วมถวยภัตตาคารเพล.....	158
3. สัมภาษณ์พระครูไพศาลธรรมทินและพระครูสุปญญาณูวัฒน์.....	159
4. สัมภาษณ์ พ่ออูน มูลถึ ปราชญ์ชาวบ้าน.....	159
5. สัมภาษณ์ นายจรญ เจยวน้อย ปราชญ์ชาวบ้าน.....	160
6. การประหมกลุ่ม.....	160
7. การประหมกลุ่ม.....	161

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมโลกนั้น วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของมนุษยชาติเป็น กระจุกเงา ต่อความเป็นมาของชาตินั้น ๆ ชาติที่เจริญโดยสมบูรณ์ย่อมเจริญด้วยวัฒนธรรมทั้งใน ด้านวัตถุและจิตใจ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2561, หน้า 2) ได้สรุปความสำคัญของวัฒนธรรม ว่าวัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์สะดวกสบายขึ้น ช่วยแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ที่มีวัฒนธรรมสูง เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุขและช่วยให้ประเทศชาติ มีความเจริญรุ่งเรืองถาวร มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมว่าเป็น “หนทาง ทั้งหมดแห่งการดำเนินชีวิต” ซึ่งรวมถึงกฎกติกาแห่งกิริยามารยาท การแต่งกาย ศาสนา พิธีกรรม ปทัสถานแห่งพฤติกรรม (วิกิพีเดีย, 2561, เว็บไซต์) และยูเนสโกได้พรรณนาถึงวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรมควรได้รับการยอมรับว่าเป็นชุดที่เด่นชัดของจิตวิญญาณ เรื่องราว สติปัญญาและรูปโฉม ทางอารมณ์ของสังคมหรือกลุ่มสังคม ซึ่งได้หลอมรวมเพิ่มเติมจากศิลปะวรรณคดี การดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกัน ระบบคุณค่า ประเพณีและความเชื่อ” วัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญต่อ สังคมอย่างมาก แต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้วัฒนธรรมมี ความหลากหลายและแตกต่างกันไป ยูเนสโกเป็นองค์กรระหว่างประเทศองค์กรแรกที่ได้ส่งเสริม ให้ชาติต่าง ๆ ได้เห็นความสำคัญในเรื่องการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและเน้นว่า นี่คือหลักสากลพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

ในสังคมไทยเรานั้น บรรพบุรุษได้สร้างสมวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าแก่อนุชนไว้ ทั้งทางด้านศิลปะ ภาษา วรรณกรรม ประเพณี ตลอดจนโบราณวัตถุ และโบราณสถาน (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2545 หน้า 98) ชาวไทยแต่เดิมมีความเชื่อและนับถือผีสางเทวดาตามลัทธิวิญญาณนิยม และลัทธิบูชาบรรพบุรุษและวีรบุรุษ ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียก็รับเอาคติความเชื่อ ของศาสนาพราหมณ์มานับถือ โดยนับถือควบคู่ไปกับความเชื่อผีสางเทวดา แต่ยกย่องเทพแห่ง ศาสนาพราหมณ์สูงกว่า เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียและเผยแผ่ศาสนาเข้าไปในดินแดน

สุวรรณภูมิ ชาวไทยศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก จนยอมรับเอาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่กระนั้นชาวไทยส่วนใหญ่ยังไม่ละทิ้งความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา และคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฉะนั้นชาวไทยในอดีตจึงเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ก็ยังมีเชื่อ และถือขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างตามคติของศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผีसांगเทวดาดั้งเดิมที่นับถือมาหลายชั่วคนตามบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการปรับปรุงความเชื่อเดิมกับความเชื่อใหม่เป็นลักษณะเฉพาะที่ผสมกลมกลืนกันจนแยกไม่ออก วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยแตกต่างกันในรายละเอียดของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาภายหลังจากที่มีศาสนาแล้ว เนื่องจากหลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางหลักสำคัญไว้ 3 ประการ คือ 1) สอนไม่ให้อำนาจชั่ว 2) สอนให้อำนาจดี และ 3) ทำจิตใจให้ผ่องใส จึงเป็นเหตุให้พุทธบริษัทต้องพยายามละเลิกความชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะทำได้ พร้อมกับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ด้วยการพยายามทำความดีที่เรียกว่า “ทำบุญ” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นหลัก 3 ประการ คือ 1) ทาน 2) ศีล และ 3) ภาวนา หลัก 3 ประการนี้เองเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญบุญและเป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนพิธีขึ้น (คณาจารย์โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2535, หน้า 1) ตามหลักทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งศาสนพิธีออกถึง 4 หมวด คือ 1) พิธีบำเพ็ญกุศล 2) พิธีทำบุญ 3) พิธีถวายทาน และ 4) พิธีเบ็ดเตล็ด ในแต่ละหมวดมีพิธีกรรมแยกย่อยออกไปอีกมากมาย พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นแต่เพียงสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้ทำบุญในทางศาสนาเท่านั้น แต่ในทางสังคมยังเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นการพบปะสังสรรค์ของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามักจะเป็นพิธีกรรมที่ส่วนรวม มักจะมีการชักชวนเพื่อนบ้านทั้งหมู่บ้านหรือญาติพี่น้องที่อยู่ต่างหมู่บ้านด้วยในบางประเพณีหรือบางพิธีกรรมเป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง ในด้านโครงสร้างสังคมทั้งชุมชน เพื่อเกิดชุมชนมั่นคงมีสายสัมพันธ์ร้อยรัด เกิดความสามัคคีช่วยกันสร้างสิ่งนี้เป็นหลักของชุมชน ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม โดยการนำเอาส่วนดีของจารีตประเพณีที่ตรงกับความต้องการและเป็นที่ยอมรับของสังคมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจรจรโลงพระพุทธศาสนาหรือการทำประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ประเพณีทานสลากภัตหรือदानกัวยสลาก บุญเข้าพรรษา เป็นต้น

ประเพณีदानกัวยสลาก เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่พุทธกาล ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นคุณปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และลูกหลานในปัจจุบัน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งเป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเองในภายภาคหน้าให้ได้เกิดในภพภูมิที่ดี และความปรารถนาสูงสุดคือพระนิพพาน เป็นการทำบุญที่ไม่จำเพาะเจาะจงพระสงฆ์รูป

ใครรูปหนึ่ง แต่มีการจัดทำเป็นสลากติดตัวของศรัทธาที่นำมาถวาย แล้วนำสลากไปรวมกันเพื่อให้พระสงฆ์ทุกรูปที่รับนิมนต์จับสลาก หากพระภิกษุสามเณรรูปใดจับได้ของศรัทธาผู้ใด ผู้นั้นจะยกถ้วยสลากนั้นถวายแด่พระสงฆ์รูปนั้น การदानถ้วยสลากเป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่และสำคัญของชาวล้านนา รวมทั้งเป็นประเพณีที่มีคติธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีแก่นสาระ คือ การสั่งสอนให้คนรู้จักบาปบุญคุณโทษ สอนให้สร้างคุณความดีในชาตินี้เพื่อผลบุญในชาติหน้า สอนให้ลูกหลานมีความกตัญญูทวดที่ต่อพ่อแม่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว दानถ้วยสลากยังมีคติสอนใจพระภิกษุสามเณรมิให้ยึดติดในลาภสักการะทั้งหลาย เพราะถ้วยสลากที่ศรัทธานำมาถวายนั้นมีความแตกต่างกันไป พระภิกษุสามเณรจึงไม่ควรยึดติดในสิ่งเหล่านั้น ประเพณี दानถ้วยสลาก เป็นประเพณีของชาวเหนือหรือชาวล้านนา มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น เช่น दानถ้วยสลาก दानสลาก กิ้นข้าวสลาก กิ้นถ้วยสลากหรือกิ้นสลาก ลักษณะพิธีกรรมหรือรูปแบบตรงกับประเพณีถวายสลากภัตของภาคกลาง แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกัน และแม้แต่ในล้านนาหรือภาคเหนือเองประเพณี दानถ้วยสลากก็มีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อยตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายนั้นเหมือนกัน โดยหลักการ นิยมปฏิบัติกันตั้งแต่เดือน 12 เหนือถึงเดือนยี่เหนือ หรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี

ประเพณี दानถ้วยสลาก เป็นประเพณีที่ช่วยธำรงพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนกลุ่มหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติหรือความเชื่อร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรและมิตรภาพต่อกัน เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม แต่ในปัจจุบันนี้การมีส่วนร่วมจากเยาวชนและองค์กรอื่น ๆ ให้ความสำคัญน้อย ถ้าหากคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มคนทุกภาคส่วนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญ ขาดการสนใจที่จะเรียนรู้ ไม่สนใจที่จะเข้าร่วมประเพณี दानถ้วยสลากอาจเป็นเหตุให้ประเพณี दानถ้วยสลากหายไปจากชุมชน ทำให้คนไม่สนใจศาสนา ประเพณี दानถ้วยสลากนอกจากเป็นการทำบุญที่ครบตามหลักทาน ศีล และภาวนาแล้ว ในทางสังคมยังเป็นการพบปะสังสรรค์กันอีกด้วย หากมีกระบวนการจัดการที่ไม่ดี ไม่มีการปรับเปลี่ยนไปในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม หรือขาดการศึกษาในประเพณี दानถ้วยสลาก และขาดการให้ความสนใจจากกลุ่มองค์กรในชุมชน และเยาวชนซึ่งเป็นผู้ที่จะสืบทอดวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต อาจจะเป็นผลทำให้การ दानถ้วยสลาก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ค้ำจุนอย่างยิ่งของชาวอำเภอสามเงา จังหวัดตาก สูญหายไปได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณี दानถ้วยสลากโดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเพณี दानถ้วยสลาก ควรจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุน ให้สอดคล้องกับการรักษาสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่ มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน สร้างจิตสำนึกของประชาชนในท้องถิ่น ได้อนุรักษ์ฟื้นฟู สืบสานประเพณี दानถ้วยสลากคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทุน งบประมาณและปัจจัยอื่น ๆ ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ขอบเขตของการวิจัย

การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เพื่อพัฒนาชุมชนมีขอบเขตการวิจัยประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก จะศึกษาเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก ดังนั้น เนื้อหาที่ผู้วิจัยทำการวิจัยจึงยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ คือ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษา

1. ประวัติและความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลาก
2. พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของงานประเพณีตานก๋วยสลาก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษา

1. สภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก
2. สภาพปัญหาที่เกี่ยวกับตัวบุคคล และกลุ่มบุคคล
3. สภาพปัญหาที่เกี่ยวกับตัวพิธีการ พิธีกรรม
4. สภาพปัญหาที่เกี่ยวกับทุน/งบประมาณ/และปัจจัยอื่นๆ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่างๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก จำแนกออกได้ ดังนี้

1. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาฝ่ายบ้าน/ชุมชน
2. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาฝ่ายปกครอง/ราชการ

3. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาฝ่ายศาสนา/พระสงฆ์

4. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาฝ่ายการศึกษา/โรงเรียน

2. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทวยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยโดยเลือกวัดที่ทำการศึกษาวิจัยจำนวน 6 วัด ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่การวิจัย คือ วัดที่อยู่ในเขตอำเภอสามเงา เป็นวัดที่เก่าแก่อายุการตั้งวัดตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป และมีการตักทวยสลากเป็นประจำทุกปี

กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษานในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ และประชาชนที่นิยมในประเพณีตักทวยสลากในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก คือ

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (key informants) รวมทั้งหมด 12 รูป/คน ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 6 รูป ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด 6 วัด

1.2 กลุ่มประชาชน จำนวน 6 คน ได้แก่ มัคคนายกวัด 3 คน และปราชญ์

ชาวบ้าน 3 คน

กลุ่มผู้รู้รวมทั้งสิ้น 12 รูป/คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (casual informants) ได้กำหนดกลุ่มผู้ปฏิบัติดังนี้

2.1 กลุ่มพระภิกษุลูกวัด จำนวน 3 รูป

2.2 กลุ่มไวยาวัจกร จำนวน 3 คน

2.3 กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

2.4 กลุ่มผู้สูงอายุที่มาทำบุญประจำในวันพระ จำนวน 3 คน

2.5 กลุ่มแม่บ้านผู้จัดเตรียมอาหารในวันงาน จำนวน 3 คน

2.6 กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติรวมทั้งสิ้น 18 รูป/คน

3. กลุ่มทั่วไป (general informants) ได้แก่บุคคลที่มาร่วมงานที่วัดทั้ง 6 วัด แบ่ง 3

กลุ่ม ดังนี้

3.1 กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมงาน จำนวน 3 รูป

3.2 กลุ่มประชาชนที่มาร่วมงาน จำนวน 3

3.3 กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มาร่วมงาน จำนวน 3 คน

3.4 กลุ่มบุคคลทั่วไปรวมทั้งสิ้น 9 รูป/คน

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อ และคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเภา จังหวัดตาก เป็นอย่างไร
2. กระบวนการจัดการและสภาพปัญหาเกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลากของอำเภอสามเภาจังหวัดตาก เป็นอย่างไร
3. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม เป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณี หมายถึง กิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ เป็นกฎระเบียบในการประพฤติปฏิบัติตน

ประเพณีตานก๋วยสลาก หมายถึง ประเพณีถวายทานสลากภัต เป็นวิธีการถวายเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์วิธีหนึ่ง อันเป็นที่นิยมของชาวเหนือ

ก๋วย หมายถึง ภาชนะสานจากไม้ไผ่ คล้ายชลอมของภาคกลาง คนล้านนาใช้ใส่อาหารถวายพระสงฆ์

ตานก๋วยสลาก หมายถึง การถวายทานด้วยวิธีการจับสลากเครื่องไทยทานที่บรรจุมาในชะลอม

การอนุรักษ์ หมายถึง กระบวนการใช้ประเพณีตานก๋วยสลากอย่างฉลาด โดยยึดหลักการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ถูกต้องตามความเชื่อและพิธีกรรมมากที่สุด เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ทั้งในด้านคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งประเพณีตานก๋วยสลากให้ดำรงอยู่กับชุมชนต่อไป

พัฒนา หมายถึง กระบวนการในการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ มีความประหยัด ถูกต้องตามความเชื่อ และพิธีกรรม

ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนในอำเภอสามเภามีวัตถุประสงค์และมีอุดมคติหรือความเชื่อร่วมกันในประเด็นด้านกัญชาสลาก จึงมีการติดต่อและรวมกลุ่มกัน ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และมีมิตรภาพที่ดีต่อกันจัดงานประเด็นด้านกัญชาสลากขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วิถีปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น โดยในความต่างนั้นเรียกว่าความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดต่อ ๆ กันมา ซึ่งการสืบทอดนั้นอาจคงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนเดิมหรืออาจจะมีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสังคมในแต่ละยุคสมัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเด็นด้านกัญชาสลากของอำเภอสามเภา จังหวัดตาก
2. ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการและสภาพปัญหาประเด็นด้านกัญชาสลากของอำเภอสามเภา จังหวัดตาก
3. ชุมชนสามารถสร้างแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเด็นด้านกัญชาสลากโดยประชาสังคม อำเภอสามเภา จังหวัดตาก

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทายสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 แนวคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์
 - 1.2 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา
 - 1.3 แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการจัดการ
 - 1.4 แนวคิดและทฤษฎีวัฒนธรรม
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1 งานวิจัยในประเทศ
3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนา ประเพณีตักทายสลากโดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้

1. แนวคิด และทฤษฎีการอนุรักษ์

ฟิลิฐู เจริญวงศ์ และทรศनिया กัลยาณมิตร (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ 2551, เว็บไซต์) ให้ความหมายว่า “การอนุรักษ์” หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

การสงวนรักษา หมายความว่า การดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

การปฏิสังขรณ์ หมายความว่า การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

การบูรณะ หมายความว่าถึง การซ่อมแซม และปรับปรุง ให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

ก้องเกียรติ เต็มตำนาน (2549, หน้า 21) ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์หมายถึงการเก็บรักษา สงวนรักษา สงวนซ่อมแซมปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้มีคุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรือความหมายอีกนัยหนึ่ง ก็เป็นการใช้ตามความต้องการ และประหยัดไว้ใช้ในอนาคต

นิวัต เรืองพานิช (2542) วชิระ ศรีประไพ (2548) และก้องเกียรติ เต็มตำนาน (2549, หน้า 21) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า การรู้จักนำทรัพยากรมาใช้อย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดสูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นานที่สุด และต้องการกระจายการใช้ประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน โดยถูกต้องตามกาลเทศะ

ก้องเกียรติ เต็มตำนาน (2549, หน้า 29) สรุปความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักนำทรัพยากรมาใช้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ใช้อย่างทั่วถึงกัน และวางแผนการใช้ทรัพยากรในอนาคตด้วย ซึ่งการใช้ต้องถูกต้องตามกาลเทศะ

คนไทยทุกคนเป็นเจ้าของประเพณีและวัฒนธรรมไทย เพราะเรานำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทั้งได้ร่วมกระทำกันเป็นกลุ่มในชุมชนและสังคมเดียวกัน และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบ้านและนอกบ้าน ดังนั้น ประเพณีและวัฒนธรรมจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของชาติและประชากรทุกคนโดยมีความสำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัย ทุกสิ่งล้วนแสดงออกถึงความเป็นไทย ก่อให้เกิดความผูกพัน ความรัก เป็นพลังหล่อหลอมสร้างสรรค์ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติบ้านเมือง นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิและความสง่างามของประเทศชาติเป็นส่วนรวม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นภาระหน้าที่ของปวงชนชาวไทยที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมให้จรรจกระจายไปชั่วลูกหลานต่อไป

ในระดับประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

มาตรา 43 บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(1) อนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงาม ทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

มาตรา 57 รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะ สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ตระหนักในคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมอย่างยิ่งและได้กำหนดให้วันที่ 2 เมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็น “วันอนุรักษ์มรดกไทย” เพื่อเฉลิมพระเกียรติที่ทรงมีพระวิริยอุตสาหะ อุปถัมภ์บำรุง ส่งเสริม สนับสนุน และทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจในการอนุรักษ์มรดกของชาติ

เมื่อกฎหมายรัฐธรรมนูญและรัฐบาลได้ประกาศอย่างชัดเจนถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ ประชาชนทุกหมู่เหล่าจึงต้องร่วมกันกระทำทั้งในระดับส่วนบุคคล องค์กรหรือสมาคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อกำหนดนโยบายและกิจกรรมหลัก ดังนี้

1. การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมทั้งระบบ คือ มรดกทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ด้วยการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยค้นคว้าองค์ความรู้แห่งวัฒนธรรมไทยทั้งระบบ
2. การฟื้นฟู อนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นภาพรวมของท้องถิ่นและภูมิภาคต่าง ๆ
3. ดำเนินงานทางวัฒนธรรม คือ สำรวจ ศึกษา ค้นคว้าให้รู้ชัดว่า แต่ละจังหวัดมีมรดกทางวัฒนธรรมประเภทใด จำนวนเท่าไร สำคัญอย่างไร ผลิตเป็นเอกสาร เป็นสื่อจัดแสดง เผยแพร่ จัดนิทรรศการ สาริต สัมมนา อภิปราย จัดประกวดงานสร้างสรรค์และพัฒนา เช่น การประกวดเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ประกวดเรียงความ การเล่าเรื่อง ปาฐกถา และไต่वाที่ ปกป้อง คุ้มครอง ทำนุบำรุงรักษา ร่วมแรงร่วมใจพัฒนาบูรณะ ทำความสะอาด โบราณสถาน ศาสนสถาน เป็นต้น

จากความงมงายและความอ่อนแอของประเพณีและวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นที่ชื่นชมของต่างชาติที่ได้มาเยี่ยมชมเมืองไทย จนทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเราในฐานะคนไทย จึงต้องร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป

สรุปว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมหมายถึง การรู้จักวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นอย่างดีด้วยการศึกษาเรียนรู้ เห็นคุณค่าในวัฒนธรรม เข้าร่วมและปฏิบัติด้วยความรู้และความเข้าใจตลอดจน ตั้งแต่ถึงความเปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรม เป็นการเตือนภัยให้กับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมที่มีในสังคมดำรงอยู่ได้ ภายใต้กระบวนการต่าง ๆ เช่น การจัดการเรียนรู้ การเผยแพร่ เป็นต้น

2. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของ “พัฒนา” ว่าเป็น “ทำให้เจริญ” ดังนั้น การพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ

“การพัฒนา” หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชนพัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือการพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย

ถ้าหากตีความหมายการพัฒนา จะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ

1. “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึงการทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณเช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง คำนีชีวิตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
2. “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

คำว่า พัฒนา (development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นผลมาจากสภาพสังคมที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว คำว่า การพัฒนาคำเดียว มีความหมายคลุมการพัฒนาทางสังคมทั้งหมดด้วย และคำว่าพัฒนาหมายถึงสภาพสังคมโดยรวมที่ได้รับการปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา (development) อย่างเช่นว่าการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความแตกต่าง เช่น ปริมาณและคุณภาพของบริการข้อมูลและข่าวสารฐานะทางสังคม บทบาทและอาชีพ

2. การใช้ประโยชน์จากบริการที่มีอยู่ เช่น ครอบครัวยุคใหม่ จัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ มาใช้ได้ เนื่องจากครอบครัวยุคใหม่มีรายได้สูงขึ้น การกระจายรายได้ของครอบครัวยุคใหม่มีถึงของเครื่องใช้ และครอบครัวยุคใหม่สามารถใช้บริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

3. เทคโนโลยีและควมมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้เทคโนโลยีระดับสูง และการแพร่กระจายเทคโนโลยีออกสู่สังคมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

4. ความเชื่อและความไม่เชื่อ เช่น เป้าประสงค์ ความเชื่อพื้นฐาน ค่านิยม โอกาส และการสนับสนุน

5. ทักษะคน เช่น ระดับความพอใจ ความเป็นเอกภาพ ขวัญและความพึงพอใจ

6. พฤติกรรม เช่น การช่วยตนเอง ความมีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรมนุษย์ และความคิดริเริ่ม

7. ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรมนุษย์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

8. โครงสร้าง เช่น แบบแผนการดำเนินชีวิต และแบบแผนขององค์กร

9. ผลต่อเนื่องและแบบแผนรวม เช่น คุณภาพชีวิต และคุณภาพของสิ่งที่มีมนุษย์ผลิตขึ้น

ความหมายอย่างกว้าง หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นความหมายที่รวมเอาความเปลี่ยนแปลงในด้านคุณ การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะในบางกรณี เช่น การเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชนของชาตินั้นจะถือว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณอย่างเดียว ก็อาจไม่ถูกต้องนัก เพราะสาเหตุที่ทำให้รายได้เพิ่มขึ้นนั้น อาจจะเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในสังคมนั้นก็ได้

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง นั่น คือ การพัฒนามีได้เป็นเรื่องของธรรมชาติ หากเป็นความพยายามของมนุษย์ พยายามที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและถูกพัฒนา เป็นต้น

สรุปว่า การพัฒนา คือการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับกาลคือให้มีความเป็นปัจจุบันเสมอให้มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยการยอมรับเอาสิ่งที่เข้ามาในสังคม เช่น เทคโนโลยี การสื่อสาร การคมนาคม แล้วเอามาประยุกต์เพื่อให้ได้แนวทางที่จะดำรงอยู่ได้ แต่สิ่งเดิมที่ยังคืออยู่ เช่น ความเชื่อและพิธีกรรมอันดั้งเดิมนั้นต้องคงอยู่ตลอดไป

3. แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการจัดการ

ปัจจุบันความรู้ว่าด้วยการจัดการวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ทำทนายคนทำงานวัฒนธรรมให้ต้องพิจารณาคำว่าวัฒนธรรม ในความหมายที่กว้างมากขึ้นกว่าในอดีต วัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องของการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีเพียงอย่างเดียว และไม่ใช่เป็นเรื่องของการจัดงานประเพณีตามเทศกาลเท่านั้น ยังมีสิ่งต่าง ๆ อีกมากมายที่คนทำงานงานวัฒนธรรมต้องพัฒนาให้เท่าทัน

ในงานวัฒนธรรมปัจจุบัน เราอาจจะไม่ได้มองเรื่องข้อมูลทางวัฒนธรรมหรือการสืบทอดทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่มีคำใหม่ ๆ ที่ผุดขึ้นมาให้เราได้ยินอยู่เสมอ ๆ เช่น คำว่า ทุนวัฒนธรรม หรือ สินค้าทางวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ฯลฯ วัฒนธรรมมีความหลากหลาย และมีองค์ความรู้มากมายที่อยู่ในงานวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนามาเป็นทุนวัฒนธรรมได้ ซึ่งในแง่ของการจัดการนั้นทุนวัฒนธรรมอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทแรก คือ ทุนที่เป็นวัตถุ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ งานหัตถกรรม เราจะเห็นอยู่ทั่วไปซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่แล้ว อย่าง โบราณสถาน และ โบราณวัตถุที่มีคุณค่าระดับชาติ ก็อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร แต่ขณะเดียวกันก็มีโบราณวัตถุอีกมากมายที่อยู่ในความครอบครองของวัด ชุมชน โรงเรียน สถาบันการศึกษาสิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางวัตถุที่สามารถนำมาใช้พัฒนาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้

2. ประเภทที่สอง คือ ทุนภูมิปัญญา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ซ่อนอยู่ในวัตถุ หรือ เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ มากมายที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และถ่ายทอดระหว่างกัน ซึ่งบางครั้งเรานึกไม่ออกว่ามันเป็นทุนจริง ๆ จนกระทั่งมีคนเอาภูมิปัญญาของเราไปใช้ประโยชน์ เช่น กรณีที่ญี่ปุ่นไปจดลิขสิทธิ์ ฤๅษีคัดคน ซึ่งเป็นทุนภูมิปัญญาของเรา ที่ญี่ปุ่นนำไปอ้างสิทธิ์ว่าเป็นทุนวัฒนธรรมของเขา เกิดเป็นปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ตามมา เมื่อก่อนเราอาจมองว่าวัฒนธรรมเป็นอะไรที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของมันเป็นของร่วมกันใครจะเอาไปศึกษาเผยแพร่ก็ไม่มีปัญหา แต่พอนำวัฒนธรรมมาใช้เป็นสินค้า จึงเริ่มมีการมองว่าต้องมีลิขสิทธิ์แสดงความเป็นเจ้าของ เพื่อป้องกันการแสวงกำไรที่ไม่มีการค้าสินผลประโยชน์ให้เจ้าของที่แท้จริงการเก็บข้อมูลจึงเป็นสิ่งสำคัญ เราต้องมีหลักฐานยืนยันว่าเป็นมรดกที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย เราจึงจะสามารถเรียกร้องสิทธิ์คืนมาได้ ถ้าอยู่ดี ๆ ญี่ปุ่นเอาไปจดลิขสิทธิ์แล้วเราไม่มีหลักฐานข้อมูลรวบรวมเอาไว้เลย เราก็คงไม่มีหลักฐานที่ไปบอกได้ว่าภูมิปัญญานี้เป็นของเรา

ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร (2549, หน้า 2-5) กล่าวว่า การจัดการต้องประกอบด้วยคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และกล่าวถึงกระบวนการจัดการ (management process) ว่า กระบวนการจัดการประกอบด้วยหน้าที่ทางการจัดการ (managerial function) ดังต่อไปนี้

1. การวางแผน (planning)
2. การจัดองค์การ (organizing)
3. การอำนวยการ (directing)
4. การควบคุม (controlling)

การวางแผน เป็นการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน รวมทั้งพิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ และทำการกำหนดล่วงหน้าถึงวิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ ทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จ และผลที่ได้

การจัดองค์การ เป็นการกำหนดระบบการทำงานของหน้าที่ต่าง ๆ ในองค์การ เพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ในการจัดองค์การนั้น รวมถึงแต่การกำหนดหมวดหมู่ของงาน กำหนดวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การวางแผนทางด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ

การอำนวยการ หมายถึง การมีผู้รับผิดชอบในงานด้านต่าง ๆ ขององค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

การควบคุม หมายถึง การติดตามผลการปฏิบัติงานเมื่อระยะเวลาผ่านไป เพื่อให้ทราบงานที่ได้ดำเนินไปตรงตามระยะเวลาที่กำหนดในแผนหรือไม่ พิจารณารายงานต่าง ๆ และปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาทางปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผน หรือดีกว่าที่แผนการกำหนด

ยูพิน ศรีหรั่ง (2549, หน้า 219-220) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการ ดังนี้

1. ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.1 คน (man) หมายถึงทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จของปริมาณงานและคุณภาพงาน โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวต้องอาศัยบุคคลที่มีคุณภาพที่มีความรู้ความสามารถและมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

1.2 เครื่องจักร (machine) หมายถึง อุปกรณ์เครื่องจักรที่จัดหามาเพื่อใช้ปฏิบัติงานในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

1.3 เงินทุน (money) หมายถึง เงินทุนระยะสั้นหรือระยะยาวที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้การสนับสนุนในการจัดหาทรัพยากรต่าง ๆ เพื่ออำนวยการประโยชน์ให้การดำเนินกิจกรรมขององค์กรเป็นไปอย่างรวดเร็วและประสบผลสำเร็จ

1.4 วัสดุสิ่งของ (material) หมายถึงวัตถุดิบ วัสดุสิ่งของที่ต้องจัดหามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการผลิตหรือการสร้างบริการที่ดีแก่ลูกค้า

2. ปัจจัยด้านตลาด (market) หมายถึง ตลาดที่ประกอบด้วยลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวที่ธุรกิจมุ่งที่จะเสนอขายสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นสินค้าและสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน ในการดำเนินจึงต้องมีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นไปของตลาด วิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวที่นิยมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องเน้นแนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวคงสภาพสมบูรณ์ที่สุดในระยะยาว

3. ปัจจัยด้านวิธีการปฏิบัติงาน (method) หมายถึง การกำหนดระบบงาน ระเบียบขั้นตอน วิธีปฏิบัติงานในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องกำหนดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด สามารถกำหนดตัวบุคคลและเลือกเครื่องมือในการจัดการได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุนได้ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์และมีมาตรฐานที่ดี

4. ปัจจัยด้านการจูงใจผู้ปฏิบัติงาน (motivation) ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จ คนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ยินดีที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพและมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานจึงเป็นศิลปะของหัวหน้างานในการใช้ความสามารถ การเป็นผู้นำทางทำการจูงใจและส่งเสริมขวัญ กำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานให้ดีที่สุด คำนี้ถึงการประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

5. วิธีการจัดการ (management) หมายถึง กระบวนการหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป โดยมีกระบวนการในการจัดการโดยทั่วไปประกอบด้วย หน้าที่ 5 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม

สรุปว่า กระบวนการจัดการ หมายถึง วิธีการที่จะนำทรัพยากรมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการจักระบบของบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทุน งบประมาณ และปัจจัยอื่น ๆ ประเพณีตามทฤษฎีกล่าวว่าเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมต้องมีกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ตามแนวคิดเบื้องต้น คือ

1. การวางแผน การดำเนินงาน
2. การจัดแบ่งหน้าที่
3. การจัดคนเข้าทำงานตามหน้าที่

4. การสั่งการ
5. การควบคุม
6. การประเมินผลการดำเนินงาน
7. การประเมินผลกระทบจากการดำเนินงาน

4. แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2538, โอวาท) ประทานโอวาทว่า ไทยเจริญตลอดมาด้วยมีจารีตประเพณีความประพฤติปฏิบัติแบบของไทยนี้แหละที่เป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมของไทย ทำให้ไทยให้เจริญให้เป็นที่ปรากฏแก่โลกอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี วัฒนธรรมของไทยแม้ทุกวันนี้ ที่โลกเจริญไกลกว่าเคยมามากมายก็ยังเป็นที่ยอมรับทั่วโลกว่าประณีตงดงาม โดยเป็นที่ยอมรับรู้ทั่วกันว่ารากฐานที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทยเกิดแต่พระพุทธศาสนาที่ประเสริฐสุดไม่มีเสมอเหมือน

สุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 99) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ดัดแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อนสืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น หรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี

ชัยณรงค์ โคตะนนท์ (อ้างถึงใน พจนานุกรม, 2551, หน้า 10) กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งรวมถึงความคิด ศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ประเพณี ศิลปกรรม ภาษา กฎหมาย ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างมนุษย์ขึ้นซึ่งได้ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อ ๆ มา ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

ความหมายของวัฒนธรรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2535, หน้า 14) ได้สรุปว่า วัฒนธรรม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์นี้มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกชั่วอายุคนแต่จะรับระบบความสัมพันธ์ ที่ตกทอดกันมาจากอดีต มีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังเป็นเวลานาน

สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2542, หน้า 6) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าในทัศนะของผู้อื่นจะเห็นเป็นความเจริญงอกงามหรือความเลวทราม ไม่ว่าเป็นแบบวิถีของการดำรงชีวิตนั้นจะยืนอยู่มาช้านานหรือเพิ่งเกิดขึ้นก็ตาม ถ้าทราบใดคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มนั้นเห็นชอบที่จะดำรงชีวิตเช่นนั้น

เสฐียร โกเศศ นาคะประทีป (2551, หน้า 23-25) ได้เขียนวารสารเรื่องความรู้เรื่อง วัฒนธรรม สรุปสาระสำคัญได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงามมีความหมายได้หลายนัยแล้วแต่จะมุ่งมองวัฒนธรรมในแง่ใด ซึ่งวัฒนธรรมนี้มนุษย์เป็นผู้สร้าง โดยปรับปรุงมาจากธรรมชาติแล้วเรียนรู้จากกันและกัน นอกจากนี้ยังได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมวัตถุ เช่น สิ่งปลูกสร้าง เครื่องแต่งกาย และอาวุธ เป็นต้น
2. สถาบันสังคม เป็นสิ่งที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของสังคม ทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นไปอย่างปกติสุข
3. วัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตใจ อาทิ ศาสนา ความเชื่อ เพื่อใช้เป็นหลักสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจยามมีความทุกข์หรือความเดือดร้อน
4. สุนทรียภาพ คืองานศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น ศิลปะบริสุทธิ์ และศิลปะประยุกต์
5. ภาษา เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กันในสังคม

สุภาวศ์ จันทวานิช (2529, หน้า 28-32) ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรม: ความหมายและความสำคัญ” สรุปสาระได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตโดยส่วนรวมของคนในสังคมหนึ่ง ๆ โดยวัฒนธรรมจะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ

1. ส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นวัตถุ เป็นแบบแผนของพฤติกรรมเป็นเทคนิคที่ใช้กันอยู่ในสังคม
2. ส่วนที่เป็นนามธรรม คือ เรื่องของความคิด ค่านิยม และความรู้สึก ซึ่งสามารถที่จะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ก็คือ การปรากฏออกมาของส่วนที่เป็นวัฒนธรรมนามธรรมนั่นเอง

ดนอม แก้วภักดี (2554, หน้า 14) ได้สรุปไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม กลุ่มชนชาติใดชาติหนึ่ง ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม วิทยาการและทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดขึ้นทำขึ้นในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ

ลักษณะของวัฒนธรรม

ไพบูลย์ ช่างเรียน (อ้างถึงใน พระมหาอุทัย ไชยะพันธ์, 2551, หน้า 14-15) ได้อธิบายลักษณะที่สำคัญ ๆ ของวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่าวัฒนธรรมจะมีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากสังคม กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคลหรือ ได้รับการถ่ายทอดทางชีวภาพหรือกรรมพันธุ์ หากแต่เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องเรียนรู้จากสังคม การเรียนรู้นี้จะเรียนรู้จากสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมในกรณีนี้ จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเดียวกันจะต้องมีการ ปฏิบัติร่วมกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคม นั้น ๆ เช่น ภาษา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย ฯลฯ

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดได้หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม คือเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจึงต้องมีการสอนหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน ให้แก่คนในรุ่นต่อมา จากบุคคลหนึ่งหรือจากกลุ่มชนหนึ่ง ไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง จากสังคมหรือไปยังสังคมหนึ่ง ซึ่งในการที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด (ภาษาในที่นี้หมายถึง ภาษาพูด ภาษาเขียน ตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสื่อกลางในกรสื่อความหมาย) ถ้าหาวัฒนธรรมไม่ได้รับการถ่ายทอด วัฒนธรรมนั้นก็สูญหายไปจากสังคม

3. วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ วัฒนธรรมในสังคมหนึ่งจะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่ง ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิต ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งในทางสังคม การเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ ฯลฯ แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมของชาวเมืองกับชนบท ชาวไทยกับชาวต่างชาติ หรือชาติอื่น ๆ ทั้งนี้โดยถือว่า แต่ละสังคมหรือชาติจะมีวิถีชีวิต ตลอดจนการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นของตนเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งสังคมใด หรือชาติหนึ่งชาติใด จะต้องดีไปกว่ากันหรือล้าหลังไปกว่ากัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เราจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดกันได้ ซึ่งการเรียนรู้นั้น เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ที่มีมันสมองหรือความคิดดังนั้น ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทำให้มนุษย์สามารถที่จะคิดค้น ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น เรื่องของสิทธิเสรีภาพ ความคิดทางการเมืองการปกครอง การบริหาร หรือนวัตกรรมใหม่ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ก็จะยอมจะก่อให้เกิดสังคมมีความเจริญก้าวหน้าและสามารถพัฒนาต่อไปได้

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์ทำให้มีขึ้นมาโดยการปรับเปลี่ยนปกติของเดิมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ให้เปลี่ยนไปจากเดิมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ตั้งแต่การเปลี่ยนอย่างง่ายจนถึงการปรับเปลี่ยนที่ซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงมีมากเท่าไร ก็ยังมีความซับซ้อนมากเท่านั้น วัฒนธรรมที่ยังมีอยู่ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้คัดเลือกแล้วว่ามีดีและเข้ากับสภาพสังคมนั้น ๆ คน

ส่วนมากในสังคมยอมรับและเห็นดีด้วย วัฒนธรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สัมผัสได้ด้วยกาย เห็นได้ด้วยตา ฟังได้ด้วยหู รับรสชาติได้ด้วยลิ้น รับกลิ่นได้ด้วยจมูก และสิ่งที่มนุษย์สัมผัสได้ด้วยใจล้วนได้ผ่านการเลือกสรรจากสังคมนั้น ๆ แล้ว และวัฒนธรรมเหล่านั้นก็ได้มาด้วยการตกทอดจากคนรุ่นก่อน ไม่มีลักษณะตายตัวเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

วัฒนธรรมไทย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539, หน้า 12) ได้ระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ 2 ระดับ กล่าวคือ ในระดับความหมายทั่วไป วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ และในระดับความหมายเชิงปฏิบัติการ วัฒนธรรมหมายถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสม สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรม และผลิตผลทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

วัฒนธรรมพื้นบ้าน

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำเสนอไว้ ดังนี้

บุญยงค์ เกศเทศ (2536, หน้า 49) กล่าวว่า ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีการสืบต่อถ่ายทอดเสมอ โดยเฉพาะในสังคมที่มีการคมนาคมติดต่อกันอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหรือผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่จำกัดเฉพาะในท้องถิ่น หรือภายในประเทศเท่านั้นหากยังขยายขอบเขตออกไปต่างประเทศด้วย

พัทธา สายหู (2536, หน้า 14) กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ แบบฉบับร่วมกันของกลุ่มชุมชนหรือสังคมชาวบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถสร้างความพอใจ ค่านิยม ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 นี้ รวมกันจึงเกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” เมื่อสิ่งทั้งหลายที่ทำขึ้นมาใช้ร่วมกันสามารถสนองความต้องการ ความพอใจของกลุ่มคนภายในเงื่อนไขและสภาพการณ์ของชีวิตในกาลเทศะ ก็ดำรงอยู่ได้ และจะอยู่ต่อไปตราบที่เงื่อนไขและปัจจัยทั้งหลายที่เกี่ยวกันนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

สรุปว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง แนวทางการปฏิบัติเฉพาะกลุ่มคนที่เกิดขึ้นตามความเชื่อ ค่านิยม ความศรัทธา ความเชื่อถือ มีการถ่ายทอดต่อกันจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย โดยการเล่าสืบต่อ ๆ กัน การปฏิบัติ การรับรู้ การจดจำ ด้วยความเชื่อมั่นและพึงพอใจที่จะปฏิบัติต่อไป

วัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชน เป็นการศึกษาที่ นักวิชาการโดยเฉพาะ นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทยให้ความสนใจมานาน โดยเฉพาะเมื่อกระแสของการริเริ่มหันกลับไปหา “ภูมิธรรม ภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้าน” การศึกษาวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจมากขึ้น กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 10) กล่าวว่า บรรดาความคิด ความเชื่อ คุณธรรม รวมทั้งทัศนคติที่คนรุ่นเรากำลังมีอยู่นั้นล้วนเป็นวัฒนธรรม (ซึ่งหล่อหลอมมาจากข้างนอก) ที่มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมชุมชนที่ไม่ได้แยกเอาภูมิปัญญาออกไปจากคุณธรรมต่าง ๆ ดังที่จะสังเกตได้จากบรรดานิทานต่าง ๆ นั้น คุณภาพของวิเศษต่าง ๆ จะต้องมียุคธรรมกำกับเสมอจึงจะใช้ได้

วัฒนธรรมที่ถูกหล่อหลอมมาจากข้างนอกสังคม เป็นวัฒนธรรมที่ละเลยองค์รวมของระบบคุณค่า อเนก นาคะบุตร (อ้างถึงใน สุภิสรา ประเสริฐ, 2551, หน้า 35) อธิบายว่า วิถีวัฒนธรรมของชุมชนผูกติดอยู่กับองค์รวมของระบบคุณค่า ระบบความเชื่อที่เชื่อมโยงมาที่ “คน” และความสัมพันธ์ของ “คน” กับ “ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า” ในการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหา ดิน น้ำ ป่า จึงไม่ใช่เป็นศูนย์กลางของการจัดการ แท้ที่จริงคือ การจัดการคน และพฤติกรรมของคน ให้สอดคล้องกับจารีต ข้อห้ามที่เชื่อมโยง และสืบสานให้วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษศักดิ์สิทธิ์และคุ้มครองดูแลคนที่ยังมีชีวิตอยู่ร่วมกับ ดิน น้ำ ป่า

ประเวศ วะสี (2533, หน้า 84-88) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นวัฒนธรรมที่เป็นระบบไม่ได้แยกออกเป็นวิชาสมัยใหม่โดยเดิมที่ชาวบ้านจะหาความรู้จากธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล การมีกลางวันกลางคืน ต้นไม้ผลิดอกออกผลอย่างไร แต่บางเรื่องมนุษย์จะไม่สามารถหาคำตอบจากธรรมชาติได้ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติจึงเกิดขึ้นมาเพื่ออธิบาย ซึ่งความเชื่อนั้นปรากฏในรูปธรรม อาทิเช่น พิธีกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมของชุมชน จึงมักมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติเสมอ

การศึกษาของ กาญจนา แก้วเทพ และอานันท์ กาญจนพันธุ์ พบว่าอุดมการณ์ความเชื่อของไทยในการนับถือพุทธศาสนาและการนับถือผีนั้น ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนับถือตัวบุคคล และการมีชีวิตอยู่ของบุคคลยังขึ้นกับบาป-บุญของแต่ละบุคคลทำ สนิท สมัครงการ (อ้างถึงใน สุภิสรา ประเสริฐ, 2551, หน้า 38) อธิบายวัฒนธรรมแบบปัจเจกชนนิยมของคนไทยปัจจุบันว่า เดิมคนไทยมีลักษณะประจำชาติ คือ ความยึดถือในตัวบุคคล (personalism) เป็นลักษณะที่เหนียวแน่นและค่อนข้างลึกซึ้งมีสาเหตุมาจากวัฒนธรรมการเมืองของไทยเป็นวัฒนธรรมที่มีเจ้าปกครองไม่ขาดสายถ้าเจ้าดีบ้านเมืองจะรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าเจ้าอ่อนแอไร้ศีลธรรมบ้านเมืองจะทรุดโทรม ราษฎรจะลำบากยากแค้น หนทางที่จะอยู่รอดปลอดภัยคือ ราษฎรต้องมีเจ้านายคุ้มหัว ทำให้คนไทยต้องยึดผู้มีอำนาจเป็นที่พึ่ง วัฒนธรรมการเมืองของไทย จึงมุ่งสร้างเจตนารมณ์ของบุคคล

มากกว่าการยึดอุดมการณ์ หรือการมุ่งสร้างระบบที่เข้มแข็ง และจากวัฒนธรรมการเมือง ที่ยึดถือในตัวบุคคลเพื่อรักษาตัวรอดนี้ เอื้ออำนวยต่อการที่บุคคลต้องต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดตามแบบปัจเจกชนนิยม

ยศ สันตสมบัติ, วิเชียร แสงโชติ และธีรพล สุวรรณ รุ่งเรือง (2534, หน้า 197-198) กล่าวถึง การครอบงำทางวัฒนธรรมว่าระบบการศึกษาเป็นแขนขาของรัฐจากศูนย์กลางที่เข้าไปครอบงำและทำลายศักยภาพของท้องถิ่น ทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาดั้งเดิม ประสพการณ์และเทคโนโลยีที่สั่งสมมาหลายชั่วคน ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนเป็นไปในทิศทางเดียวกันหมด ทำให้ชนบททุกแห่งเป็นผู้ตามโดยขาดความสำนึกถึงเอกภาพของความหลากหลาย ขาดความยืดหยุ่น และขาดการคำนึงถึงบริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่นตามภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงว่า วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนจะถูกครอบงำไปด้วย

วิธีการให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำนี้ เสรี พงศ์พิศ (2529, หน้า 93-105) เสนอว่าต้องมีการศึกษาเพื่อให้เข้าใจรากเหง้าของชีวิตชาวบ้านก่อนที่จะดำเนินการพัฒนา การศึกษากระทำได้หลายวิธี เช่น ศึกษาจากเอกสาร คำบอกเล่า ศึกษาตีความจากประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านเองสอดคล้องกับความคิดของ อภิชาติ ทองอยู่ (อ้างถึงใน สุภิสรา ประเสริฐ, 2551, หน้า 38) ที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่ย่อมมีคุณค่าในตัวเอง นักพัฒนาต้องเรียนรู้ และปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชน โดยยึดหลักวัฒนธรรมปะเพณีดั้งเดิมของชุมชน เพื่อสร้างคุณค่าของชุมชนขึ้นมาใช้ในการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนเห็นแนวทางของตนเอง สอดคล้องกับสภาพของชุมชนในการเลือกเส้นทางเดินต่อไปของชุมชน กลับไปหาสิ่งเก่า ๆ ของชุมชนเพื่อสู้กับระบบใหม่ของแนวคิดการพัฒนา แนวคิดการพัฒนาของ เสรี พงศ์พิศ และอภิชาติ ทองอยู่ จึงให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนา

ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

ภายในวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละชุมชนนั้นย่อมจะมีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ที่ชุมชนได้สืบทอดปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นหลักให้เกิดความรัก ห่วงเห่น ดังนี้

1. ความเชื่อ ความเชื่อเป็นความยึดถือของคนในคำสั่งสอน หรือในบุคคลหรือในหลักการ หรือในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดิน ฟ้า อากาศ ภัยจากธรรมชาติหรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่ทราบว่าจะเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือในอำนาจสิ่งนั้น บางครั้งวิงวอนขอความช่วยเหลือ ความเชื่อของคนในแต่ละถิ่นจะแตกต่างกัน ความเชื่อก่อให้เกิด

ลัทธิบูชาธรรมชาติ มีพระอาทิตย์ น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ต่อมาลัทธิความเชื่อได้พัฒนาเป็นศาสนามี การเชื่อและยึดถือในเทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่ามีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถช่วยคนได้ ความเชื่อมี พัฒนาการมาเรื่อย ๆ ในยุคที่ความเจริญทางวิทยาการมีมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ค่อยลดลงและ คนหันมาเชื่อในความมีเหตุผลมากขึ้น (มณี พะยอมวงศ์, 2529, หน้า 178)

ความเชื่อเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้พลังอำนาจเหนือ ธรรมชาติไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพ เกรงกลัว เรียกว่า ความเชื่อ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมากไม่เพียงแต่ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย กูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทย์ต่าง ๆ ยังรวมไปถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับ ถือเช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น (ชวีช ปุณ โนนทก, 2522, หน้า 95)

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมในลักษณะความเชื่อ อมรา พงศาพิชญ์ (2537, หน้า 8-9) อธิบายว่าความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สังคมทุกสังคมมี ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง คำว่าศาสนาที่ใช้ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าคำสอนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้เป็นคำสอนของศาสดา ความเชื่อในกูตผีปีศาจก็รวมเรียกเป็นความเชื่อทางศาสนา เพราะเป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์มีตัวอย่าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปอบตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า ฯลฯ

ส่วนประกอบของศาสนาและความเชื่อที่สำคัญมี 3 ส่วน ส่วนแรกคือ ความเชื่อในปรมาตมหรือส่วนที่สมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นความจริงสุดยอดที่ไม่มีสิ่งใดมาลบล้างได้ ในกรณีของพระพุทธศาสนา หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า ศาสนาอิสลาม หมายถึง คำสอน ของพระอัลลอฮ์ และศาสนาคริสต์ หมายถึง คำสอนของพระเยซู หรือสิ่งที่เขียนอยู่ในพระคัมภีร์ ส่วนที่สองคือ ส่วนพิธีกรรม เมื่อมีความเชื่อซึ่งเป็นภาคทฤษฎีก็มีพิธีกรรมซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ พิธีกรรมทางศาสนา อาจเป็นสิ่งเดียวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสมาชิกของสังคมยึดถือสืบเนื่องกันมา หมายความว่าในสังคมนั้นศาสนามีบทบาทในสังคมมากและคนในสังคมเดียวกันมี ความเชื่อในศาสนาเดียวกัน ส่วนที่สามคือผู้ประกอบพิธีกรรมหมายถึง พระสงฆ์ในศาสนาพุทธและ ศาสนาคริสต์ โตะครูในศาสนาอิสลาม พราหมณ์ในศาสนาฮินดู และคนทรงหรือหมอผีในสังคมที่ ไม่ว่าความเชื่อทางศาสนาจะมีรูปแบบใด ความเชื่อทางศาสนา ก็ยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก ของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างรวมทั้งเป็น ตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดี

และความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรมและมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้

หม่อมเจ้าพูนพิสมัย ดิศกุล (2504, หน้า 12) ทรงอธิบายไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักษาสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติมาถึงตัวก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้และเมื่อพ้นภัย ก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณค่าต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็น ศิริมงคลแก่ตนตามคติความรู้ ความเชื่อในกาลสมัยนั้น ๆ เป็นยุค ๆ มา

ลัทธิความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมชาติอันมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสรณะ ต่อเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นมาก็ยึดถือเหล่าพระเจ้า ฤๅษี ปีสาง ซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะ และเชื่อว่าสิ่งที่นับถืออยู่นั้น ย่อมจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อช่วยตนได้ตามที่ตนมีทุกข์ (พูนพิสมัย ดิศกุล, 2504, หน้า 12)

ประมวญ คิดคินสัน (2521, หน้า 137-138) อธิบายว่า ความเชื่อสืบต่อกันมาเรียกว่า Myth มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเรียกว่า Ritual นักมานุษยวิทยาสังเกตเห็นว่า การประกอบพิธีกรรมคือ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่เพื่อนมนุษย์และคนรุ่นต่อมา

มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์คงจะใช้ทำทางเป็นแห่งความหมายให้ผู้อื่นรู้วิธีเสาะหาอาหารดังที่ตนมีประสบการณ์มาก่อน เป็นการแบ่งปันความรู้ที่ตนค้นพบ จึงทำให้มนุษย์ชาติอยู่รอดจนได้สืบพันธุ์ต่อมา การแสดงทำทางเช่นนี้ต่อมาก็เพิ่มความซับซ้อนพิสดารยิ่งขึ้นจนกลายเป็น “พิธีกรรม” ในที่สุด ครั้นมนุษย์ใช้ภาษามากขึ้น มีคำพูดมากขึ้น ก็บอกเล่าด้วยวาจาต่อกันมาเป็นทอด ๆ การบอกด้วยวาจาย่อมมีการต่อเติมเสริมส่ง จึงเกิดเป็น Myth ขึ้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า “พิธีกรรม” อันเกี่ยวกับความอยู่รอดเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ดึกดำบรรพ์ ต่อมากลายเป็นความเชื่อ และความเชื่อส่งเสริมให้ประกอบพิธีกรรมละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้น เป็นวงจรไม่รู้จบ

ประเภทของความเชื่อ ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้เป็นประการสำคัญ ซึ่งสนองตอบความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ในสังคม จะมีทั้งการยอมรับของบุคคลกลุ่มชนที่เคารพนับถือกันเป็นประเพณี ซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท (เรณูเหมือนจันทร์เชย, 2541, หน้า 43) ดังนี้

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไปหรือความเชื่อธรรมดา (belief) เช่น เชื่อว่ามี นรก สวรรค์ เทวดา เรื่องผี ฯลฯ

2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อ ทางไสยศาสตร์ (superstition) ความเชื่อ ทั้ง 2 ประเภท หรือ 2 แบบข้างต้น แบ่งเป็นพวก ๆ ได้ 12 กลุ่ม

- 2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
- 2.3 ความเชื่อโหราศาสตร์
- 2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ผีน
- 2.5 ความเชื่อทางไสยศาสตร์
- 2.6 ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์
- 2.7 ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา
- 2.8 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน และอาชีพ
- 2.9 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
- 2.10 ความเชื่อเรื่องเคล็ด และการแก้เคล็ด
- 2.11 ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภูมิ
- 2.12 ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ

ความเชื่อสามารถแบ่งได้ 11 ประเภท สรุปได้คือ

1. เชื่อใจ (Trust)
2. เชื่อถือ (credence) คือเชื่อบุคคลด้วยความนับถือ คล้อยตาม
3. ความไว้วางใจ (Confidence) เชื่อที่อาจเนื่องมาจากความรู้สึกผสม ความไตร่ตรองควบกันไป ถ้าหนักไปทางความรู้สึกหน่อยก็ใช้คำว่า ไว้วางใจ
4. ความมั่นใจ (assurance) เชื่อโดยรู้สึกไตร่ตรองกำกึ่งกัน
5. ตระหนักใจ (persuasion) เชื่อโดยไตร่ตรองมากกว่าความรู้สึก
6. เลื่อมใสศรัทธา (faith) เชื่อเพราะเราเห็นจริงและไตร่ตรองตาม
7. เชื่อโดยตระหนัก (conviction) เชื่อเพราะเราอาศัยความไตร่ตรอง ด้วยเหตุผล
8. สัจจาธิษฐาน (avowal, confession) เชื่อถือด้วยจิตใจหรือศรัทธา และสัจจาจาออกมาด้วย
9. ลัทธินิยม (creed) เชื่อซึ่งตั้งเป็นแบบแผน เนื่องมาจากประเพณีนิยม หรือศาสนา
10. ลัทธิอนุสาสน์ (doctrine) เชื่อตามคำสั่งสอนของศาสนาหรือผู้ตั้ง ทฤษฎี

11. ลัทธิ (dogma) เชื่อถือผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งทฤษฎี แต่ด้วยเหตุผลไม่ใช่เชื่อทั้งหมด

2. ประเพณี

1) ความหมายของประเพณี

มณี พะยอมยงค์ (2529, หน้า 23) ได้อธิบายความหมายทั่วไปของประเพณีว่า หมายถึง ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า เอกลักษณ์ หรือพหุนิยม เช่น การแต่งกาย การเกิด การตาย การทำบุญ การรีนรีง การแต่งกาย เป็นต้น หรือ ความประพฤติ ที่เรานำของชาติอื่นมาปรับปรุงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของเรา ซึ่งเรียกว่า สัมพัทธนิยมตามธรรมดาเรื่องประเพณีนั้น บางอย่างต้องคงรักษาไว้เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ บางอย่างต้องปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัยและบางอย่างต้องถือเป็นแบบสากล

พระยาอนุমানราชชน (เสถียร โกเศศ) (2514, หน้า 37) กล่าวไว้ว่า “ประเพณีเป็นแนวปฏิบัติของชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ยึดถือเป็นแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกันมานาน ถ้าใครประพฤตินอกแบบก็ถือว่าผิดจารีตประเพณี”

ประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ชนิด (แปลก สนธิรักษ์, ม.ป.ป. หน้า 31-33)

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่สังคมถือว่าใครฝ่าฝืน งดเว้นไม่กระทำตามถือว่าผิดจารีตประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าแก่ส่วนรวม ใครฝ่าฝืนก็ถือว่าเป็นความผิด ความชั่ว เช่น ถ้าบุตรธิดาละเลยไม่ดูแลเอาใจใส่บิดามารดา ก็ถือว่าเป็นความผิดความชั่วเป็นลูกกตัญญู เป็นต้น

2. ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สถาบันต่าง ๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง หรือโดยปริยาย เช่น สถาบันโรงเรียน ก็มีโรงเรียน มีผู้สอน มีนักเรียน มีเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี หากทำผิดหรือฝ่าฝืนก็ไม่เป็นเรื่องสำคัญอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่าเป็นผู้ขาดการศึกษา หรือเสียมารยาทไปเท่านั้น ได้แก่ กิริยา มารยาท การพูด การกิน การแต่งตัวในงานต่าง ๆ เป็นต้น

ประเพณีดังกล่าวอาจจะแยกได้ตามลักษณะของการประกอบพิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนา ดังนี้

1. ประเพณีประจำวัน เช่น (1) การเกิด เช่น การทำขวัญ ทำขวัญเดือน เป็นต้น (2) การบวช เช่น การบวชเณร บวชพระ ซึ่งมีพิธีประกอบ เช่น การทำขวัญแห่หน้า

เป็นต้น (3) การแต่งงานมีการสู่ขอ หมั้น แต่งงาน มีพิธีประกอบ เช่น ทำบุญตักบาตร รดน้ำ เป็นต้น และ (4) การตาย มีพิธีประกอบ เช่น อาบน้ำศพ สวดศพ เป็นต้น

2. ประเพณีประจำตัว มีธรรมเนียมต่าง ๆ (1) ทำบุญตักบาตรซึ่งอาจ ตักเป็นประจำวันหรือในวันพร หรือทำบุญอายุครบรอบเบญจเพศ ครบ 2 3 4 5 รอบหรือทำบุญวันเกิด (2) การฟังธรรม ฟังที่วัดหรือทางวิทยุในวันพระ (3) การสักการบูชา การมีพระพุทธรูปและที่สักการะและ(4) การไหว้พระสวดมนต์ ทุกวันหรือก่อนนอน

3. ประเพณีประจำวันสำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ (1) วันมาฆบูชา (2) วันวิสาขบูชา (3) วันอาสาฬหบูชา (4) วันเข้าพรรษา (5) วันออกพรรษา

และอาจจะแบ่งได้อีกแนวหนึ่งก็คือ

1. ประเพณีครอบครัว เป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวโดยเฉพาะ เช่น เกิด บวช แต่งงาน การตาย การทำบุญบ้าน เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนรวม ซึ่งทุกคนในชาติต้องทำร่วมกัน เช่น (1) ทำบุญปีใหม่ (2) ทำบุญตรุษสงกรานต์ (3) ทำบุญสารท (4) ทอดกฐิน (5) วันสำคัญทางศาสนา

3. ประเพณีท้องถิ่น (1) เกี่ยวกับอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพแท้ของท้องถิ่น ทำต่อ ๆ กันมา เช่น ภาคเหนือ ทำร่ม เครื่องเงิน ภาคอีสานทอผ้าไหม เป็นต้น รวมทั้งประเพณีที่เกิดมาจากความเชื่อ เช่น พิธีแห่นางแมว ขอฟัน พิธีทำขวัญข้าว เป็นต้น (2) ประเพณีแต่งกาย (3) ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น สาดน้ำ เล่นแคน เล่นคอนหมอมอรา ซึ่งมีทุก ๆ ภาคแต่จะแตกต่างกันไป (4) ประเพณีรับประทานอาหาร แต่ละภาคมีชนิดอาหารต่างกัน เช่น อีสาน ลาบ ลู่ว ข้าวเหนียว ภาคเหนือ แกงโฮะ แกงแค ภาคใต้ แกงเหลือง เป็นต้น

4. รัฐพิธี เช่น พิชมงคล แรกนาขวัญ เป็นต้น

5. ราชพิธี เช่น ฉัตรมงคล เสด็จพระชนม์พรรษา เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ (2514, หน้า 40) กล่าวถึงขนบประเพณีว่า “เป็นประเพณีที่วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรงหรือปริยายโดยตรง คือ วางระเบียบพิธีการไว้ชัดเจนโดยปริยายคือ รู้กันเองและไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ว่าควรจะทำประการใดกันอย่างไร ขนบแปลว่าระเบียบแบบแผน เช่น ขนบราชการ คือระเบียบแบบแผนของราชการ ขนบประเพณีบางทีก็เรียกว่าระเบียบประเพณี ซึ่งเป็นคำใหม่เพื่อลืมนำแปลคำว่า ขนบ เสียแล้ว

ส่วนธรรมเนียม ประเพณีเป็นเรื่องที่นิยมและถือกันเป็นธรรมเนียมสืบ ๆ กันมา ในหมู่คณะจารีตประเพณีและธรรมเนียมประเพณี คือ รูปเป็นระเบียบแบบแผนแล้วไม่มากนักน้อย และทั้งโดยตรงหรือโดยปริยาย ก็เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในตัว ขนบประเพณีนี้ภาษาอังกฤษ เรียกว่า Institution เราใช้ในภาษาไทยปัจจุบันว่า สถาบัน แปลว่า การตั้งขึ้น เป็นคำที่มี

ความหมายกว้าง ๆ แต่ความหมายที่ใช้อยู่ในวิชามานุษยวิทยา หมายความว่า เป็นเรื่องที่ดั่งขึ้นซึ่งลงรูปเป็นระเบียบแล้ว ไม่มากนัก ซึ่งคนในสังคมใดสังคมหนึ่งมีความพอใจดั่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องส่วนใหญ่ที่ตนสนใจ (เสฐียร โกเศศ, 2514, หน้า 20–22)

ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่นเดียวกับสิ่งอื่นที่มนุษย์สร้างขึ้น กล่าวคือ มีทั้งเกิดใหม่ เจริญขึ้นเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปตามกาลเวลา และสิ่งแวดล้อม ทั้งทางภูมิศาสตร์และทางสังคม มีผู้ให้ทรรศนะว่าประเพณี คือ วัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมคือประเพณี เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นวิถีชีวิตของบุคคลใน ส่วนรวม และมีการถ่ายทอดปรับปรุงสืบต่อกันมาให้เป็นความก้าวหน้าโดยลำดับ ประเพณีโบราณบางประเพณีแม้จะหมดความสำคัญและความหมายเดิมไปแล้ว แต่ยังมีผู้ปฏิบัติตามอยู่เพราะความเคยชิน ถ้าเลิกจะรู้สึกไม่สบายใจเกิดวิตกไปต่าง ๆ นานา และถ้าเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นโดยไม่ทราบเหตุผลก็จะมักจะโทษว่าเป็นการฝ่าฝืนประเพณีเดิม (ภารดี มหาจันทร์, 2532, หน้า 162–164) ขนบธรรมเนียมประเพณีก็คือ แนวปฏิบัติที่ยึดถือกันมาในสังคม โดยคนรุ่นหลังเรียนรู้จากคนรุ่นก่อน แล้วยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาเรื่อย ๆ อาจมีการปรับปรุงแก้ไขบ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้า ๆ ใช้เวลาเป็นปี ๆ การประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้มีทั้งการประพฤติปฏิบัติในระดับบุคคล ต่างคนต่างทำแต่ทุกคนก็ยังปฏิบัติเหมือนกัน เช่น การถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน และการประพฤติปฏิบัติในระดับสังคมคือ การร่วมทำกิจกรรมพร้อม ๆ กันในลักษณะพิธีกรรม เป็นการจัดงานประเพณี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญพระเวท (อมรา พงศาพิชญ์, 2537, หน้า 7)

ประเพณีเป็นความประพฤติที่สืบทอดกันมาและเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ ที่เห็นว่าดีถูกต้อง และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม รวมทั้งมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เช่น การแต่งงาน การเกิด การทำบุญ การรื่นเริง การแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งปรีชา นุ่มสุข (2528, หน้า 36) กล่าวว่า ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ถือว่าผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี

2) ลักษณะสำคัญของประเพณี ประเพณี หรือจารีตประเพณี เมื่อแรกตั้งหรือมีขึ้นเป็นความรู้สึกเห็นว่าเหมาะว่าดีของผู้เป็นเจ้าของประเพณีจึงได้สืบต่อกันมา เพราะฉะนั้นประเพณีจึงเป็นแบบแผนแม่พิมพ์ให้ผู้ที่อยู่ในหมู่เป็นส่วนรวม ประพฤติปฏิบัติแบบเดียวกันเป็นประโยชน์ผูกพันให้คนในหมู่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน สะดวกแก่การปกครอง

ประเพณีนั้นเกิดจากความประพฤติของบุคคลหนึ่งก่อน คนอื่น ๆ จะด้วยถูกบังคับหรือจะด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตามที เมื่อเห็นว่า “ดี” ก็ทำตามเอาอย่างบ้าง ถ้าคนอื่นเห็นว่าไม่เหมาะไม่ดี ก็ไม่มีใครทำตาม แม้จะถูกบังคับก็ทำตามอย่างฝืนใจเสียไม่ได้ไปชั่วคราหนึ่ง

เท่านั้นครั้นแล้วก็หันกลับไปทำตามความประพฤติกี่เคยชินกันมาแต่เดิมเพราะง่ายดี ประเพณีถ้าหมุ่ชนที่เป็นเจ้าของยังเห็นว่าเป็นคุณประโยชน์แก่ตนอยู่ก็จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ แม้ประเพณีนั้นจะหมดความหมายผิดสมัยไปแล้วก็ยังไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ก็ตามด้วยถือว่าเป็นแม่พิมพ์ หรือสัญลักษณ์แห่งส่วนรวมของคน ประเพณีใดเป็นเครื่องกีดขวางหรือถ่วงความเจริญ ก็ควรที่จะเลิกทิ้งเสีย และหาใหม่เข้ามาแทนที่ แต่ถึงประเพณีนั้นเกี่ยวกับความเชื่อถือด้วยแล้วก็แน่นแฟ้นมาก เลิกหรือเปลี่ยนไม่ได้ทันที มีเพียงแต่การศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยให้ดีขึ้นได้ (ปรีชา นุ่มสุข, 2528, หน้า 37) ลักษณะของประเพณีจะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

3) ประเภทของประเพณี แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(1) จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่เกิดจากการนำกฎทางศีลธรรมตามความแอดของสังคมมาใช้เป็นวิถีในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความสงบสุขของแต่ละสังคม จารีตประเพณีเป็นประเพณีที่สำคัญที่บุคคลในสังคมจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ผู้ฝ่าฝืนสังคมจะมีปฏิกริยาต่อต้านรุนแรง เพราะถือว่าทำผิดกฎศีลธรรม เช่น ผู้ใดไม่เลี้ยงบิดามารดา ในยามที่ท่านแก่ชรา จะถือว่าอกตัญญู ขาดศีลธรรม เป็นที่รังเกียจของสังคม จารีตประเพณีของแต่ละสังคมมักจะแตกต่างกันไปตามค่านิยมและความเชื่อของบุคคล ในสังคมจะเอาจารีตประเพณีของสังคมหนึ่งไปเปรียบเทียบกับอีกสังคมหนึ่ง ว่าของใครดีกว่าถูกต้องเหมาะสมกว่าไม่ได้ เพราะสภาพแวดล้อมประวัติความเป็นมา และความเชื่อของแต่ละสังคมแตกต่างกัน เช่น จารีตประเพณีของไทยจะเลี้ยงดูบิดามารดาชามท่านแก่ชรา แต่สังคมชาวตะวันตก จะไม่ทำเช่นนั้น เป็นต้น

(2) ขนบประเพณี (institution) เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้โดยตรงและโดยปริยายที่กำหนดไว้โดยตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ส่วนขนบประเพณีที่มีได้กำหนดไว้โดยตรง แต่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปและปฏิบัติตามกันไปโดยปริยาย เช่น การทำบุญบ้าน การบวช การทอดกฐิน การจุดบั้งไฟ เป็นต้น ซึ่งอาจจะแบ่งแยกได้อีก คือ

(3) ประเพณีประจำวัน เช่น การเกิด เช่น ทำขวัญเดือน ตั้งชื่อเป็นต้น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะเมื่อเด็กอายุได้ 7 ปีขึ้นไป การบรรพชาอุปสมบทซึ่งมีพิธีการต่าง ๆ เช่น การทำขวัญนาค การแห่หน้าค เป็นต้น การแต่งงาน มีการสู่ขอหมั้น แต่งงาน มีพิธีประกอบเช่น ทำบุญตักบาตร รดน้ำ เป็นต้น การตาย มีพิธีประกอบ เช่น อาบน้ำศพ สวดศพ เป็นต้น

(4) ประเพณีประจำตัว มีธรรมเนียมต่าง ๆ เช่น ทำบุญตักบาตรอาจทำเป็นครั้งคราว หรือในวันพระหรือทำบุญหรือทำบุญอายุครบรอบเบญจเพศ ครบ 2 3 4 5 รอบ หรือ

ทำบุญวันเกิด การฟังธรรม ฟังที่วัดหรือทางวิทยุในวันพระ การสักการบูชาทุกบ้านมีพระพุทธรูป และที่สักการบูชา การไหว้พระสวดมนต์ทุก ๆ วัน หรือก่อนนอน

(5) ประเพณีประจำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา และอาจแบ่งได้อีกแนวหนึ่ง คือ ประเพณีครอบครัว เป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวโดยเฉพาะ เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญบ้าน เป็นต้น ประเพณีส่วนรวม ซึ่งทุกคนในชาติต้องทำร่วมกัน เช่น ทำบุญปีใหม่ ทำบุญตรุษสงกรานต์ ทำบุญสารท ทอดกฐิน และประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีท้องถิ่น เช่น ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพแท้ ๆ ของท้องถิ่นที่ทำต่อ ๆ กันมา เช่นภาคเหนือที่ เชียงใหม่ ทำร่ม เครื่องเงิน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทอดผ้าไหม เป็นต้น รวมทั้งประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ เช่น พิธีแห่นางแม่ขอฝน พิธีทำขวัญข้าว เป็นต้น ประเพณีแต่งกายประเพณีการละเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น ภาคเหนือ สงกรานต์มีการเล่นสาดน้ำ แห่ครัวทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเล่นแคน หมอรำ ภาคกลาง มีเพลงระบำอัญชอนผ้า ภาคใต้มีหนังตะลุง มโนห์รา เป็นต้น ประเพณีรับประทานอาหาร แต่ละภาคมีชนิดของอาหารต่างกัน เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีข้าวเหนียว ภาคเหนือมีลาบ กุ้ง โขี้ แกงแค ภาคใต้มีแกงเหลือง เป็นต้น

3. พิธีกรรม พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์ หรือมีส่วนประกอบของหลายศาสนาผสมกันทั้งในระดับความเชื่อและการปฏิบัติ หรือการประสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน คนโดยทั่วไปไม่สามารถแยกได้ว่าส่วนใด เป็นของศาสนาใด และในทางปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริงก็ไม่มี ความจำเป็นที่จะแยกให้ชัดเจน (อมรา พงศาพิชญ์, 2537, หน้า 41-46)

พิธีกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคม (social solidarity) การกระทำพิธีกรรมของลาวโซ่งนี้ มิใช่เป็นการกระทำเพียงหน้าที่เท่านั้น แต่ยังมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ ที่สำคัญมากกว่านั้นด้วย อย่างเช่น กระทำพิธีกรรมเพื่อต้องการดำรงรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมของตนเอาไว้ กระทำเพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพบุรุษ กระทำเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นต้น (มยุรี วัดแก้ว, 2521, หน้า 74) พิธีกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น และความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติยินดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานพิธีกรรมนั้น

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของสังคมหรือชุมชนใดก็ตาม ย่อมที่จะเหมาะสมกับสังคมหรือชุมชนนั้น ซึ่งอาจที่จะไม่เหมาะสมกับอีกสังคมหรือ

ชุมชนหนึ่ง นอกจากนี้แล้ว ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ยังเป็นพลังอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยรวมตัวกันช่วยสร้างศรัทธา และยึดมั่นในสิ่งที่บรรพบุรุษที่ได้สร้างไว้ในอดีตให้คงอยู่ตลอดไป

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์มีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และพื้นที่ ทั้งที่เป็นความคิด ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วิธีการอยู่ร่วมกัน และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่เป็นวัตถุ วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีความแตกต่างเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน มีการสืบสานมีการแพร่กระจายทั้งโดยตั้งใจและเป็นไปโดยธรรมชาติ วัฒนธรรมและร่องรอยทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันยังนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจึงประกอบด้วยแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของเจ้าของวัฒนธรรมในอดีต ประเพณี พิธีกรรม ภาษาและศิลปะ ที่ยังคงถือปฏิบัติและสืบสานร่วมกันจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตที่เป็นภาวะความเป็นอยู่และการทำมาหากินของคนในชุมชน สถานที่ทางธรรมชาติที่ชุมชนเป็นเจ้าของ รวมทั้งกิจกรรมของวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

ทฤษฎีหลัก

1. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่: เป็นทฤษฎีที่ตั้งสมมติฐานของสังคมไว้ว่า ภายในสังคมจะมีภาคส่วน มีหน่วย หรือมีระบบย่อยต่าง ๆ ต่างทำหน้าที่ของตนอย่างเป็นระบบแบบแผน เพื่อให้สังคมสงบสุขอยู่ได้อย่างเป็นสุขสบายตามหน้าที่ของตน โดยทุกฝ่ายต่างก็ทำหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี เพื่อความอยู่รอดของสังคม การจัดระบบทางสังคมตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นี้ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเท่าที่ควร จึงเป็นการหยุดนิ่งเป็นส่วนมาก จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ต่อเมื่อ ปรับตัวเข้ากับระบบย่อยอื่น ๆ เท่านั้น และก็เป็นกรปรับเพื่อให้เกิดความสมดุลทางสังคมเท่านั้น หลักการของทฤษฎีนี้มีอยู่ 4 อย่าง คือ

1.1 ทุกสังคมประกอบด้วยบูรณาการรวมหน่วย (integration) ของหน่วยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ทางสังคม

1.2 ทุกองค์ประกอบทางสังคมจะทำหน้าที่หรือทำประโยชน์เพื่อความสมบูรณ์และความอยู่รอดทางสังคม

1.3 ทุกสังคมแนวมินิแวนว็อนิมที่จะรักษาสมดุล

1.4 ทุกสังคมจะมีความมั่นคง เนื่องจากว่าสมาชิกภายในสังคมมีความสอดคล้องและเข้าใจกันในสถานภาพและค่านิยมเป็นต้น

Malinowski ได้เสนอความคิดในทฤษฎีหน้าที่นิยมโดยมีความเห็นร่วมกันว่า สังคมต้องมีโครงสร้างที่ดีเพื่อปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบต่าง ๆ ในโครงสร้างต้องเอื้ออำนวยระหว่างกันตามวิถีที่ควรจะเป็น เพื่อรักษาคุณภาพของระบบส่วนรวม ดังนั้น

ขนบธรรมเนียมประเพณี และสถาบันต่าง ๆ ควรมีหน้าที่สนับสนุนระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ประการที่สำคัญ คือ ระบบสังคม และวัฒนธรรม ควรมีหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกในสังคมให้ เข้ามาร่วมกันทำงาน ทำกิจกรรมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีหน้าที่นิยมก็ ยอมรับว่า ยังมีความ ไม่สมดุลและความขัดแย้งภายในสังคมอยู่บ้าง อาจสรุปได้ว่า ทฤษฎีหน้าที่นิยม มีความเชื่อว่าสังคมที่มีแนวโน้มจะรักษาเสถียรภาพ และพยายามสร้างความผูกพันภายในสังคมให้ ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

Malinowski ได้นำเสนอแนวคิดหลักของทฤษฎีแนวคิดนิยมวัฒนธรรมสนอง ความต้องการความจำเป็นของปัจเจกบุคคล วัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ประเภท ของมนุษย์ คือ

1. ความจำเป็นต้องการพื้นฐาน (basic biological and psychological needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นของมนุษย์ ได้แก่ ความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การพักผ่อน การเจริญเติบโต

2. ความจำเป็นต้องการด้านสังคม (instrumental needs) จะเกี่ยวกับการ ร่วมมือกันทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานและทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการ จำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร การป้องกันภัย การผลิตสินค้า การ บริการ และการควบคุมทางสังคม

3. ความต้องการทางด้านจิตใจ (symbolic needs) คือความต้องการจำเป็น ของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ความต้องการสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคม และเป้าหมายชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยาย ปรัชญา ศิลปะ และเวทมนต์คาถา โดยทั่วไปเวทมนต์คาถาทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะ งานบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างยากลำบาก และมนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไร บ้าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งเวทมนต์คาถาช่วย เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น ส่วน นิยายปรัมปรามักให้อำนาจชนชั้นปกครองและให้ค่านิยมทางสังคม (สุเนตร โปธิสาร, อ้างถึงใน พระมหาอุทัย ไชยะพันธ์, 2551, หน้า 92)

งามพิศ สัตย์สงวน (2539, หน้า 34-35) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ นิยมเน้นที่การคงอยู่หรือระบบเสถียรภาพของระบบสังคม รวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความ มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นมโนภาพสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มทางสังคมต้องถูกนำมาศึกษา โดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของ วัฒนธรรมทำหน้าที่อะไรบ้างที่จะทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่ม โดยเฉพาะสังคมที่ไม่ซับซ้อน

สรุป

1. ทุกสังคมประกอบขึ้นแบบบูรณาการ คือ มีหลายภาคส่วนมาประกอบกันเข้า
2. ทุกองค์ประกอบมีหน้าที่ของตนเอง
3. แต่ละหน้าที่มีความสมดุลกัน
4. ความสมดุลคือความมั่นคง ถ้าขาดสมดุลสังคมก็เสื่อมได้ การแก้ไขนั้นต้องแก้ใน 4 ประเด็น คือ 1) การปรับตัว 2) การผสมผสานกัน 3) การมีจุดร่วม และ 4) การลดผ่านความขัดแย้งกันภายใน

ทฤษฎีเสริม

1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (historical particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน”

เอช.จี. บาร์เน็ต (H.G. Barnett) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น ในงานเขียนชื่อ “Innovation : The Basis of Cultural Change” (1953) กล่าวไว้ว่านวัตกรรมก็คือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เน็ตเชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

เอฟเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ (Everett M. Rogers) ผู้เขียนงานชื่อ “Diffusion of Innovations” ได้เน้นว่า “การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม และนวัตกรรม (Innovation) ที่

ถ่ายทอดกันนั้นอาจเป็นความคิด (idea) ซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ (symbolic adoption) ถ่ายทอดได้ยาก หรืออาจเป็นวัตถุ (object) ที่รับมาในรูปการกระทำ (action Adoption) ซึ่งจะเห็นได้ง่ายกว่า” โรเจอร์ ยังได้กล่าวอีกว่า “นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่าย ต้องมีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ (1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม (relative advantage) (2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ (compatibility) (3) ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก (less complexity) (4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ (divisibility) และ (5) สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย (visibility) นอกจากนี้โรเจอร์ยังได้นำเสนอขั้นตอนการตัดสินใจรับเอานวัตกรรมใหม่อีก 5 ขั้นตอนได้แก่ (1) ขั้นตอนในการรับรู้นวัตกรรม (awareness) (2) เกิดความสนใจในนวัตกรรมนั้นๆ (interest) (3) ประเมินค่านวัตกรรม (evaluation) (4) ทดลองใช้นวัตกรรม (trial) และ (5) การรับหรือไม่รับเอานวัตกรรม (adoption or refection) โดยผู้รับนวัตกรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็วหรือช้าแตกต่างกันไป”

โดยสรุป ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะช่วยอธิบายวิธีการ/ขั้นตอน ของการเผยแพร่วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งจะต้องคำนึงถึงข้อเหมือนและข้อต่างของวัฒนธรรมทั้งสองเป็นสำคัญ

2. ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม (culture ecology theory)

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มีเนื้อหาที่ จูเลียน สจวต (Julian Steward) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยให้นมนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ต่างกันทำให้วิถีการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนวัฒนธรรมต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมจึงมีความแนบแน่นใกล้ชิด และส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดลง หากแต่รูปแบบและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

รูธ เบเฮดิกต์ (Ruth Behedict) กล่าวว่า วัฒนธรรมแต่ละแห่งเป็นภาพรวมเฉพาะของส่วนต่าง ๆ ที่ผสมกลมกลืนกันที่ส่วนรวมทั้งหมดถูกหล่อหลอมทางคตินวัฒนธรรมที่เฉพาะของวัฒนธรรมนั้น ๆ ศาสนา ครอบครัว เศรษฐกิจ และสถาบันการเมือง การปกครอง ต่างเข้ากันได้เป็นอย่างดี เพื่อกลายมาเป็นภาพรวมที่เฉพาะ และเนื่องจากภาพรวมดังกล่าวเป็นผลมาจากการมีประวัติศาสตร์ที่เฉพาะ ดังนั้นจึงไม่อาจเปรียบเทียบวัฒนธรรมใดว่าดีกว่าวัฒนธรรมอื่นได้ (พิสิฐฐ์ บุญไชย, 2549, หน้า 20)

แนวทางในการนำทฤษฎีไปใช้ในการศึกษาประเพณีค่านิยม

1. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เชื่อว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยียังไม่เจริญ สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงรูปแบบของประเพณีค่านิยมที่จะต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมหรือสภาพบริบทพื้นที่การศึกษา
2. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมที่ต่างกันก็จะทำให้วัฒนธรรมแตกต่างกัน เป็นแนวทางให้ทราบถึงความแตกต่างกันของประเพณีค่านิยมที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมตลอดจนเทคโนโลยี และโครงสร้างของสังคม
3. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกล่าวว่า วัฒนธรรมแต่ละแห่งเป็นภาพรวมเฉพาะของส่วนต่างๆ ที่ผสมกลมกลืนกัน ที่รวมศาสนา ครอบครัว เศรษฐกิจ และสถาบันการเมืองการปกครองเข้ากัน ทำให้ทราบถึงประเพณีค่านิยมที่เป็นจุดรวมของส่วนต่างๆ ของสังคมได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีค่านิยม โดยประชาสังคมในเขตปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

พระมหาสุพจน์ คำน้อย (2547, หน้า 207-213) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลัง คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในแง่ที่เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นประเด็นปัญหากระทบต่อความคิดความเชื่อของสังคม และกระทบต่อหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น หลักกฎแห่งกรรม ตลอดจนประโยชน์ที่จะพึงมีพึงเกิดแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม พบว่ากิจกรรมการอุทิศส่วนบุญนี้มีส่วนยึดโยงสังคมชาวบ้านกับสังคมสงฆ์ให้แสดงบทบาทเกื้อกูลต่อกันและมีส่วนสร้างบรรยากาศแห่งความรักความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจอันดีระหว่างกันของญาติพี่น้อง กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญเป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แนบแน่นและพัฒนาเป็นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ประโยชน์ก็จะขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่เพียงในสถาบันหน่วยย่อยที่สุดคือครอบครัวหรือเครือญาติเท่านั้น แต่จะขยายพลออกไปสู่สังคมโดยรวม ทำให้สังคมมีความมั่นคงและเกิดสันติสุขได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นการปิดโอกาสไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในสังคม หรืออย่างน้อยก็ช่วยชะลอโอกาสของความขัดแย้งรุนแรงได้ในระดับหนึ่ง แล้วช่วยเสริมสร้างท่าทีแห่งความประนีประนอมยอมกัน (compromise) สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม (participation) หรือ

ความร่วมมือกัน (cooperation) ความสามัคคีกลมกลืนกัน (harmony) และการอยู่ร่วมกัน (living together) ของคนในสังคมอย่างสันติสุขได้เป็นอย่างดี

คตพัฒน์ ยศธร (2542, หน้า 1) ได้วิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการศึกษานี้คือ การพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมดุล (สมพัฒนา) จะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขาที่พัฒนาคนทั้งในด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งการศึกษาแบบไตรสิกขาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจปัจจุสมุปบาท คือ กฎแห่งธรรมชาติหรือกฎของชีวิตอันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาการอื่น ๆ (วิชาการทางโลก) ไปด้วย นอกจากนี้ ในกระบวนการเรียนการสอนต้องประกอบไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียน จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ในชุมชน สรุปได้ว่า การก่อตัวขององค์กรชุมชนเกิดจากกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติที่เห็นถึงปัญหาของชุมชนและต้องการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน จึงเป็น จุดริเริ่มให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหา มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือที่มาของปัญหา วางแผนเพื่อกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และดำเนินการตามแผน รวมทั้งมีการติดตามผลการปฏิบัติและปรับให้เหมาะสม โดยกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนมีองค์ประกอบที่สนับสนุนการเรียนรู้ 4 ประการ คือ ผู้นำที่เข้มแข็ง มุ่งมั่นแก้ไขปัญหาจนได้รับความศรัทธาจากสมาชิกชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสูง การมีกิจกรรมการเรียนรู้ และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยกิจกรรมเรียนรู้เป็นไปในลักษณะรับการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การให้คำปรึกษา การเรียนรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น จากการพบปะพูดคุยกัน การประชุม สัมมนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สั่งสมในชุมชนของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำ นอกจากนี้ การเรียนรู้ของชุมชนยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จะวางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชน รูปแบบการเรียนรู้จึงเรียบง่ายเป็นธรรมชาติ และสอดคล้องกับแนวทางการดำรงชีวิตในชุมชน สามารถเรียนรู้ได้โดยตรงรวดเร็วและกว้างขวาง เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จึงสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

บรรเจิด ตระกูลเดิม (2550, หน้า 101-102) ได้ศึกษาเจตคติของอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยเบิ่งของชุมชนนาตะกูด ตำบลศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จากการศึกษา พบว่า เจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชากร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับเจตคติในระดับที่ดี แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดกลับพบว่ามีส่วนที่มี

ระดับเจตคติอยู่ในระดับไม่ดีมากถึงระดับปานกลาง เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านความเชื่อในเรื่องของการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา การขนานศาลกล่าว หรือด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในเรื่องของการทำขนมกระยาสาทร การแห่นางแมว และการตัดสายสะดือเด็ก รวมถึงวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านในเรื่องของการละเล่นรำโทน สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในแต่ละครั้งที่มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมชาวไทยเบิ่งของชุมชนนาตะกรุดในปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจน้อย หรือบางกิจกรรมแทบไม่มีผู้ให้ความสนใจเลย หรือมีเพียงผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดเท่านั้นที่ให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญจนบางกิจกรรมแทบไม่มีการสืบทอดเลย ซึ่งเกรงว่าหากระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้ขาดการอนุรักษ์กิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนได้

พระจักรวาล ห่องบุตรศรี (2548, หน้า 186) ได้ศึกษาบทบาทของวัดกับการสืบสานวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัดพระบาทภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ได้สรุปว่า บทบาทของวัดพระบาทภูพานคำกับการสืบสานวัฒนธรรมโดยภาพรวมในแต่ละด้านจากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า จากการที่วัดมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะมีองค์ประกอบทางศาสนาที่บริบูรณ์ โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์และวัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เป็นตัวแทนหรือเครื่องหมายของพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติศาสนกิจต่อคนและสังคม เพื่อให้สังคมโลกสงบสุข และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

เฉลิมชัย จันทรเสนา (2544, หน้า 67) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า ด้านวัฒนธรรมประเพณี มีปัญหาและอุปสรรค คือ วัฒนธรรมต่างชาติ และค่านิยมในปัจจุบันมีส่วนทำให้ประเพณีคิดเพี้ยนไปจากโบราณ ทำให้ผู้สูงอายุไม่เห็นด้วยในประเพณีเหล่านั้นและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมตามประเพณี นอกจากนี้ยังขาดการสืบทอดประเพณีต่าง ๆ ที่ถูกต้องอย่างจริงจัง หนุ่มสาวในปัจจุบันรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามาก ซึ่งผู้สูงอายุไม่เห็นด้วยและมองว่าถ้าปล่อยให้ไปไปในลักษณะนี้จะเกิดปัญหาต่อสังคมในอนาคตได้

นฤมล จิตต์หาญ (2546, หน้า 87) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคซึ่งพบว่า ประเพณีบวชนาคซึ่งของหมู่บ้านตากกลาง เป็นการแสดงออกเกี่ยวกับความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา และความเชื่อในบรรพบุรุษ ด้านความเชื่อในพุทธศาสนานั้น ก็เนื่องจากชาวภูชนับถือศาสนาพุทธ จึงมีความเชื่อเกี่ยวศาสนาพุทธ ในด้านกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การทำดี ย่อมส่งผลให้ได้ไปเกิดในที่ดี และการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาพุทธ คือ การที่บุตรหลานที่เป็นชายได้บวชเรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ย่อมส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ

เฉลียว ดอนกวนเจ้า (2543, หน้า 79-80) ได้ศึกษาเรื่องการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยเชื้อ จังหัดนครพนมพบว่า ชาวไทยเชื้อจังหัดนครพนมมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติและให้ความสำคัญเกี่ยวพิธีกรรมเลี้ยงผีอยู่มาก เพราะผีเป็นผู้ให้ทั้งคุณและโทษได้ เช่น เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายหรือมีภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นในครอบครัว ชาวไทยเชื้อก็จะไปเชิญพ่อครูหรือแม่ครูมาทำพิธีเหยา เพื่อหาสาเหตุในอาการเจ็บป่วย พ่อครูหรือแม่ครูจะเป็นสื่อกลางระหว่างผีกับผู้ป่วย เมื่อรู้ถึงสาเหตุประการใดแล้ว พ่อครูหรือแม่ครูจะเป็นผู้แก้ไขจนผีที่มาทำให้ไม่สบาย พอใจ จากนั้น 2-3 วัน อาการผู้ป่วยก็จะหายเป็นปกติ เมื่อเห็นผลดังนี้ผู้ป่วยและครอบครัวก็จะเป้านับถือผี เป็นลูกศิษย์ของพ่อครูหรือแม่ครูที่เป็นผู้รักษา ดังนั้นเมื่อถึงเวลาในการเลี้ยงผี พ่อครูหรือแม่ครูก็จะส่งข่าว วัน เวลา ในการเลี้ยงผีไปบอกลูกศิษย์ทุกคนให้เตรียมอุปกรณ์มาในวันที่กำหนดเลี้ยง ซึ่งจะเป็เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี ถือเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีที่ให้คุณประโยชน์ ด้านคติความเชื่อพิธีกรรมเลี้ยงผี ชาวไทยเชื้อ จังหัดนครพนมยังมีความเชื่อ เรื่องผีอย่างเหนียวแน่นไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่ายุคปัจจุบันจะเปลี่ยนไปจากอดีตก็ตาม ชาวไทยเชื้อ จังหัดนครพนม ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมเลี้ยงผีและยังมีการสืบทอดสู่อุชนรุ่นหลังต่อไป

สุพงศ์ โพนเมืองหล้า (2543, หน้า 96-97) ได้ศึกษาการละเล่นในประเพณีของชาวโพนเมือง เป็นการละเล่นเชิงพิธีกรรม ผู้เล่นจะอาการสงบตามความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีจึงทำให้การแสดงออกเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ผ่อนคลายความตึงเครียด และเป็นการละเล่นเชิงนันทนาการ ซึ่งก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน จากการศึกษาบทบาทของการละเล่นในงานประเพณีต่อวิถีชีวิตชาวบ้านโพนเมือง พบว่า การละเล่นในงานประเพณีมีผลต่อชาวบ้านในด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ในด้านการเปลี่ยนแปลงสังคม ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อความอยู่รอดของชีวิตนั่นเอง การละเล่นบางอย่างสร้างความบันเทิงสนุกสนานที่ประชาชนนิยมเล่นกันควรจะปรับปรุงแก้ไขวิธีการเล่น เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามเช่นกัน

ชาติชัย ฉายมงคล (2543, หน้า 81-82) ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวโล้ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวโล้ มีการเปลี่ยนด้านองค์ประกอบ ขั้นตอน และคติความเชื่อของพิธีกรรม ดังนี้ การปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบพบว่า มีการปรับเปลี่ยนด้านการเช่นสรรวงบูชา ด้านบุคคลมีการปรับเปลี่ยนบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม อดีตบุคคลเข้าร่วมชมพิธีกรรมจะมีทุกเพศทุกวัย ปัจจุบัน มีแต่คนชรา ผู้ใหญ่และเด็ก ๆ เท่านั้น ส่วนเยาวชนแทบจะมีเลยในการเข้าร่วมพิธีกรรม ด้านวัสดุอุปกรณ์มีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยในปัจจุบัน ด้านสถานที่ก็มีการปรับเปลี่ยนบริเวณในการประกอบพิธีกรรมโดยจะใช้บริเวณที่ว่างใกล้ ๆ หมู่บ้านหรือที่ว่างอื่น ๆ ก็ได้ในการประกอบพิธีกรรม และ

ด้านวันและเวลาก็มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นวันใดก็ได้ภายในเดือน 4 ของทุกปี การปรับเปลี่ยนด้านการกินเลี้ยง พบว่า บุคคลที่เข้าร่วมกินเลี้ยงจะเป็นบุคคลวัยชราผู้ใหญ่เท่านั้น และจะใช้เหล้าขาว เบียร์ น้ำอัดลม และอาหารคาวหวานในการกินเลี้ยง และการปรับเปลี่ยนด้านการละเล่น จะปรับเปลี่ยนด้านการแต่งกายและเครื่องดนตรีในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น การปรับเปลี่ยนด้านขั้นตอน พบว่า จะมีการปรับเปลี่ยนเฉพาะวัสดุอุปกรณ์ที่เข้าใช้ในการประกอบพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนเท่านั้น การปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ พบว่า ชาวโศ้ยังคงมีความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมการพ้อนผีหมอเหมือนเดิม เพียงแต่สภาวะเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ไม่เห็นความสำคัญของพิธีกรรมการพ้อนผีหมอเท่าใดนัก

รัตนากิ่งแก้ว (2543, หน้า 135-136) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ของบ้านท่าม่วงในปัจจุบัน บ้านวัด และโรงเรียนยังคงเป็นสถาบันให้การศึกษาที่ชาวบ้านให้ความสำคัญไม่เปลี่ยนแปลงแต่ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติภายในหมู่บ้านลดลง เนื่องจากการอพยพไปขายแรงงานชั่วคราว คนหนุ่มสาวไปศึกษาเล่าเรียนในตัวเมืองมากขึ้น หนุ่มสาวมีโอกาสเลือกคู่เองและแต่งงานกับคนต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้ประเพณีการแต่งงานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การจ้างแรงงานเข้ามามีบทบาทมากขึ้นแทนการช่วยเหลือกันไม่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา การรับข่าวสารจากสังคมภายนอกมากขึ้น เพราะมีไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้าน ทำให้แต่ละครอบครัวมีเครื่องอำนวยความสะดวกใช้ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ หรือการรับข่าวสารจากสิ่งตีพิมพ์ และทางไปรษณีย์โดยเฉพาะการรับข่าวสารจากโทรทัศน์ มีอิทธิพลมากกว่าข่าวสารประเภทอื่น เช่น ผู้ปกครองชอบตั้งชื่อลูกของตนเองตามชื่อตัวละครในโทรทัศน์ที่ตนเองชื่นชอบเป็นต้น ส่วนผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม นับตั้งแต่มีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีแนวโน้มในการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สูงขึ้น ยอมรับการรักษาแผนใหม่ตลอดจนการวางแผนครอบครัว มีการยอมรับวัฒนธรรมเมืองมากขึ้น ทั้งด้านการแต่งกายและวัฒนธรรมการบริโภคการใช้ภาษาไทยสื่อสารระหว่างคนหนุ่มสาวมีมากขึ้น ยอมรับการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ปัญหาสังคมมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการเล่นการพนัน เล่นสลากกินรวบและพนันมวยทีวี การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักแต่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและระหว่างเครือญาติลดน้อยลง การพึ่งพาอาศัยด้านแรงงานน้อยลงเปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงานมากขึ้น และการกั๊ยืมเงินระหว่างกลุ่มเครือญาติลดน้อยลง แต่นิยมกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินมากขึ้น ชาวบ้านให้ความสนใจด้านการศึกษามากขึ้น

วาริสาดวงใจ (2549, หน้า 145) ได้ศึกษาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับดนตรีและการแสดงพื้นบ้านให้แก่ชุมชนในเขตพื้นที่บริการ

โรงเรียนตาเบาวิทยา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้สรุปว่า การดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการแสดงความคิดเห็นทั้งในส่วนของการสะท้อนปัญหาและความต้องการ ตลอดจนการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ระดมความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ทั้งครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน รวมทั้งภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ซึ่งทำให้ได้แนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ตลอดจนได้รับความร่วมมือในการพัฒนาอย่างจริงจังนอกจากนั้น การดำเนินงานตามแผนต้องมีกระบวนการประชุมชี้แจงและการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้สามารถพัฒนางานได้ประสบความสำเร็จและมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องต่อไป

ธงชัย เมืองจันทร์ (2549, หน้า 192) ได้ศึกษาคติธรรมไทยจากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์พบว่าสภาพวัฒนธรรม มีการสืบทอดประเพณีโดยการปฏิบัติมานาน ระยะเวลาในการสืบทอดที่มีความต่างกันด้านกาลเวลา ขึ้นตอนจะมีส่วนที่คล้ายกันในเรื่องราวการบวงสรวงดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษเกิดจากความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุและต่อพระสงฆ์ เชื่อว่าการได้ประกอบพิธีกรรมการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ เป็นสิริมงคลทำให้เกิดความปลอดภัย ความสบายใจ และมั่นใจในการประกอบอาชีพ มีความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองส่งผลถึงชีวิต ถ้าไม่ได้ทำจะเกิดความไม่สบายใจเชื่อว่าจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้ลูกหลานเกิดการไม่สบายเจ็บป่วย ผู้คนในชุมชนจะอยู่ไม่เป็นสุข เป็นการแสดงถึงความผูกพันร่วมกันในประเพณี เชื่อมโยงถึงการเตรียมพร้อมในการประกอบอาชีพ การคาดคะเนทำนายฤดูกาล ความสมบูรณ์ของฤดูกาลประจำปี เป็นเหตุให้ลูกหลานชาวชุมชนบ้านเมืองจันทร์ที่ต้องกลับมาร่วมงานประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ ถ้าไม่มาร่วมงานถือว่าการประกอบอาชีพการงานไม่เจริญรุ่งเรือง ไม่ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน ผู้คนมีความเคารพนอบน้อมและมีความศรัทธาต่อพุทธศาสนา ส่งผลให้มีคุณธรรม คารวธรรม มีสัมมาคารวะต่อพระสงฆ์

จิรเดช อรชุน (2547, หน้า 97) ได้ศึกษาเจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นนเทศชายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พบว่า นักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นนเทศชายที่มีภูมิลำเนาที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีเจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาตนเอง ด้านการทดแทนพระคุณบิดามารดา และด้านหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนมากกว่านักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นนเทศชายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลเล็กน้อย

อรทัย ทรงศรีกุล (2551, หน้า 75) ได้ทำการวิจัยตรวจสอบ ยุทธศาสตร์กระบวนการมีส่วนร่วมสืบทอดประเพณีตานก๋วยสลากเพื่อความยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลปรางค์กู่ อำเภอ

ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ผลการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนาโดยทำการตรวจสอบจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสืบทอดประเพณีตานก๋วยสลาก พบว่า ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีประจำปีของตำบลปางยางกอก จะต้องรีบดำเนินการสืบทอดสู่เยาวชนก่อนที่จะสูญหายไป สืบเนื่องจากเยาวชนไม่ให้ความสนใจ เพราะเยาวชนไม่มีความรู้ในเรื่องของประเพณีตานก๋วยสลากและไม่มีส่วนร่วมกิจกรรม

ศุภิศรา ประเสริฐ (2551, หน้า 223-224) ได้ศึกษาแนวทางและรูปแบบการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการพัฒนา ขนบธรรมเนียมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ฮกเกอร์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ พบว่าในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์แล้วเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมรอง ดังที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึงกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมย่อยร่วมกัน คือมีค่านิยม ความคิด อุดมการณ์ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ระบบสัญลักษณ์และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมใหญ่ และมักเชื่อมโยงกับการอพยพมาจากประเทศอื่น ๆ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพมาอยู่อาศัยในสังคมใหม่มักมีความสำคัญในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าอพยพเข้ามาในสังคมใหม่เป็นจำนวนมากและกลุ่มคนเหล่านี้มักจะถูกเลือกปฏิบัติ และได้รับการปฏิบัติอย่างอคติ แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้ากลุ่มลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรก ๆ อาจยอมรับวัฒนธรรมใหม่และพยายามหาทางเคลื่อนที่ทางชนชั้นให้สูงขึ้นและในที่สุดอาจละทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนอย่างสิ้นเชิงก็เป็นไปได้ เพราะ “ผู้ฮกเกอร์” ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งในรูปแบบความเชื่อ คำสอน ข้อห้าม ข้อปฏิบัติทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม อันเป็นกุศโลบายที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบทอดกันมานานกว่าสองพันปี ท่ามกลางสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาอย่างไม่ขาดระยะของประเทศไทย

อุทัย ไชยะพันธ์ (2551, หน้า 280) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา กระบวนการจัดการบุญสังฆทานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม และความเชื่อของบุญสังฆทาน สืบทอดมาโดยมีความเชื่อเป็นเครื่องจูงใจ พิธีกรรมเป็นเครื่องรักษาความเชื่อนั้นไว้ พิธีกรรมและความเชื่อในบุญสังฆทานได้มีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ถึงอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนั้นมีแต่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทางที่ดี ชุมชนได้รับการรักษาและยอมรับเอามาปฏิบัติ ถึงแม้ในปัจจุบันการทำบุญสังฆทานจะมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงรักษาความเชื่อ และพิธีกรรมเดิมเอาไว้ได้

พจนานิชชาวาล (2551, หน้า 110) ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์พบว่า มีการดำเนินการใน 2 กลุ่ม คือ การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยกลุ่มราชการ และการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน กลุ่มราชการ กำหนดนโยบายและแผนงานการท่องเที่ยว ให้การสนับสนุนในการประชาสัมพันธ์บอกเส้นทาง การท่องเที่ยว จัดนิทรรศการแสดงผลงานผลิตภัณฑ์ของชุมชน และให้ความรู้ในการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การพัฒนาความพร้อมของพื้นที่ การทำนุบำรุงรักษาและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ส่วนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ได้มีขั้นตอนในการจัดการการท่องเที่ยวไว้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการเตรียมการ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น แนะนำแหล่งท่องเที่ยวอาสาสมัครนำเที่ยว ขั้นดำเนินการ มีการทำความสะอาด จัด ปรับ ตกแต่ง บำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และขั้นสรุปผลการดำเนินงาน มีการประชุมร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน เพื่อวางแนวทางการดำเนินงานทุกเดือน

ถิตดา หงสุรพันธุ์ (2551, หน้า 261) ได้ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์พื้นที่ฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสานโดยชุมชนมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาและพัฒนาการป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน ซึ่งป่าวัฒนธรรมในที่นี้ คือ วัดที่เป็นผืนป่าผืนสุดท้ายที่ยังสามารถอนุรักษ์พื้นที่ฟู และพัฒนาป่าได้อย่างอุดมสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือจากชุมชน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแล บนพื้นฐานของระบบความเชื่อ จารีตประเพณี และพิธีกรรมที่อาศัยศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน ชาวอีสานยังยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้สังคมอีสานสามารถดำรงชีวิตได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ และยังสามารถนำภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผีสาม นางไม้ เทพอารักษ์ มาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การบวงสรวง เช่น ไห้ว และการบอกกล่าวเจ้าป่า เจ้าเขา เวลาเข้าไปในป่าเพื่อหาผลผลิตจากป่า เป็นต้น เป็นการสื่อความหมายต่อการเคารพนับถือผี และเทวดาที่ปกปักรักษาผืนป่า จัดว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในอนุรักษ์ป่าให้คงอยู่เป็นไปตามหลักการของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ที่ว่าสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ที่รวมกัน ไม่สามารถขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ หนึ่งในระบบย่อยดังกล่าว คือ โครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมด้านความเชื่อ และศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละสังคม

วิมล เร่งศึก (2552, หน้า 253) ได้ศึกษาเกี่ยวกับป่าวัฒนธรรม แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ฟู และพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์พื้นที่ฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมจะต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาของชุมชน การจัดประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ทำให้ชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน

ก่อให้เกิดชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งมีความรักใคร่กันในชุมชน และพบว่าชาวบ้านบางส่วนได้อาศัยป่าทำเล็เลี้ยงสัตว์ในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเพราะยังขาดพื้นที่ทำกิน โดยอาศัยการเก็บของป่าพวกเขาอาศัยป่าแห่งนี้มานานหลายปี

ธิติพงศ์ พิรุณ (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้ง แนวทางการอนุรักษ์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า ประวัตินี้และความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้งมาจากความเชื่อที่ว่าโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ประทับของพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อบูชาพระศิวะที่เป็นเทพแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู ตลอดจนเทพผู้รักษาปราสาทพนมรุ้งซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความมหัศจรรย์ มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ เพื่อช่วยให้ประชาชนได้รับความสุขความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ ช่วยรักษาการเจ็บป่วยได้ และช่วยให้เกิดความสามัคคีในชุมชน พิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้ง บวงสรวงดอกบัว 8 กลีบ

ถนอม แก้วภักดี (2554, หน้า 256-257) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลาง พบว่า ชุมชนในเขตลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลางมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์และยุคปัจจุบัน โดยมีแม่น้ำท่าจีนเป็นปัจจัยหลักในการจัดตั้งชุมชน การดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนมีลักษณะเป็นชุมชนลุ่มน้ำ นอกจากนี้การเป็นชุมชนหลายชนเผ่า ชุมชนพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประกอบกับมีความเป็นมายาวนานและตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร ชุมชนในเขตลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลางจึงมีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมและมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทั้งอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์วัฒนธรรมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยวสาธารณะ สถานที่สร้างขึ้นใหม่ที่เอื้อประโยชน์หรือเป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลาง มีข้อควรอภิปรายเพิ่มเติมดังนี้ วิถีชุมชนลุ่มน้ำ ผลการวิจัยพบว่าชุมชนลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลางเป็นวิถีชุมชนลุ่มน้ำ ตั้งชุมชนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ มีวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นส่วนใหญ่ ควบคู่กับวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องทั้งการเกษตรและการค้าขายโดยการใช้น้ำเป็นเส้นทางสัญจรและแหล่งทำมาหากิน สอดคล้องทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecological Approach) ที่กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมว่ามนุษย์จำเป็นต้องมีการปรับตัว (Adaptation) กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งทำให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ มี “รูปแบบวัฒนธรรม” (culture type) ของตนเอง นอกจากนี้

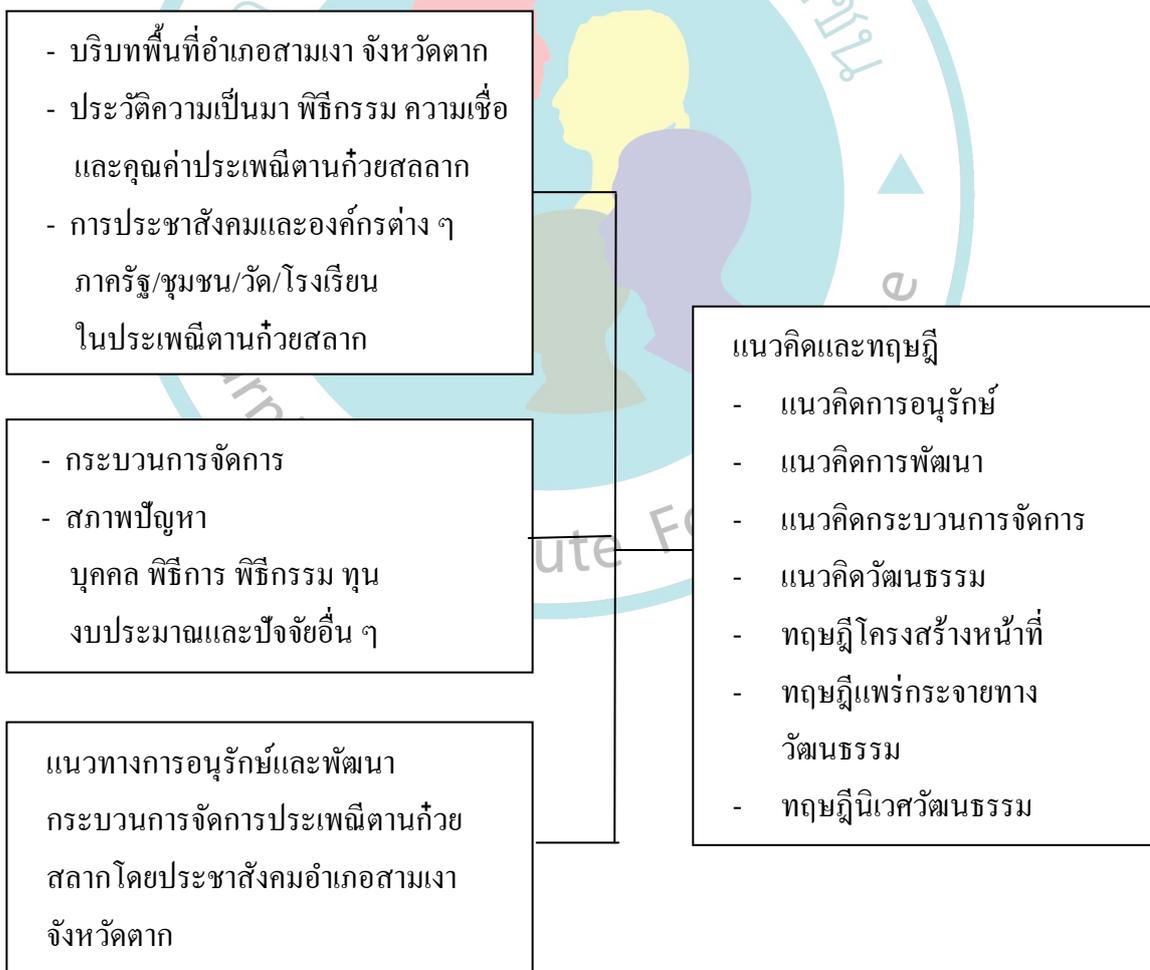
ประวัติศาสตร์ของสังคมยังมีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิต ตลอดจนสังคมวัฒนธรรมในปัจจุบันของชุมชน สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อวิวัฒนาการวัฒนธรรมของสังคม ชุมชนลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลางเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนในท้องถิ่น แต่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ทั้งทางด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

สุภาวดี พรหมพิราม (2556, หน้า 98) ได้ศึกษาการจัดการประเพณีสลากภัตบ้านท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อย่างมีส่วนร่วม ของภาคประชาสังคม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบของงานประเพณีสลากภัต ของชุมชนบ้านท่าชัย ยังคงมีเจตนาหรือแก่นสารเดิม คือ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธศาสนา ด้วยจิตศรัทธาที่อยากทานบุญจึงจัดปรุงอาหารและจัดเตรียมถวายพระตามสลาก ซึ่งนับเข้าเป็นเครื่องสังฆทาน อีกทั้งยังคงยึดนาวิธีการในสมัยอดีตที่ยึดตามพระวินัยปิฎก ที่เป็นวิธีการถวายทานแก่พระสงฆ์วิธีหนึ่ง โดยการจับสลากเพื่อแจกภัตตาหารหรือปัจจัยวัตถุที่ได้รับจากผู้ศรัทธา รวมทั้งยังเป็นนายของชุมชน ที่เกิดจากความต้องการที่มาจากความเชื่อความศรัทธา อาจจะมีรูปแบบบางประการที่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขสังคม เศรษฐกิจและการเมืองท้องถิ่น อาทิ หากมีผู้บริหารท้องถิ่น หรือ มีอำนาจมียศศักดิ์มาร่วมงานประเพณีสลากภัต การจัดงานก็จะปรับเปลี่ยนไปในลักษณะงานกิจกรรมทางวัฒนธรรม (event) มีการกล่าวต้อนรับ เชิญชวน และมุ่งให้ความสำคัญเฉพาะบุคคล เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการปรับเปลี่ยนให้เป็นที่ไปตามกระแสของความเปลี่ยนแปลง โดยส่วนมากจะเห็นตรงกันว่าวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจะมีรูปแบบพิธีกรรมที่เปลี่ยนไปบ้างแต่ความเชื่อโดยส่วนมากจะยังคงเดิมในบางพื้นที่การศึกษาอาจจะยังดำรงรูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิม เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชน สิ่งที่อยู่ยงคงคาการศึกษาและคิดว่าน่าจะศึกษาคือกระบวนการฟื้นฟูรูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อสังคม สิ่งที่อยู่ยงคงคานั้นเห็นว่าเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมคือความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนให้ความสำคัญกับพิธีกรรม และสิ่งที่จะศึกษาต่อเพื่อเป็นแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมคือการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ชุมชนได้ร่วมรับทราบถึงปัญหาและสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะเยาวชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผู้วิจัยมีประเด็นศึกษา คือ การศึกษาจากเอกสารเพื่อให้ได้องค์ความรู้ในด้านภูมิศาสตร์สังคมวัฒนธรรมจังหวัดตาก พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าในการตานก๋วยสลากเพื่อเป็นความรู้ก่อนที่จะลงพื้นที่ทำการวิจัย จากนั้นก็จะศึกษาภาคสนามเพื่อให้ได้ซึ่งประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม คุณค่า การจัดงานตานก๋วยสลากในปัจจุบัน สภาพปัญหาหรือรูปแบบพิธีกรรมการตานก๋วยสลาก และได้แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยได้มีการนำทฤษฎีต่าง ๆ มาวิเคราะห์ด้วย โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากโดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินงานตามขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบในการวิจัย
2. วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย
3. ประชากรเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ในการวิจัย
7. ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย
8. ปฏิทินการปฏิบัติงาน
9. การนำเสนอข้อมูล

รูปแบบในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากโดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตากนี้ เพื่อศึกษาบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ตลอดจนเรื่องราวและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก กับทั้งศึกษาสภาพปัญหาของกระบวนการจัดการงานประเพณีตานก๋วยสลาก และเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนางานประเพณีตานก๋วยสลาก ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เป็นการศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงใน

ทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยเน้นความสำคัญของ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ คือ ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก กระบวนการจัดการและสภาพปัญหาประเพณีตานก๋วยสลากในปัจจุบัน และแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ประชากรเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ทำการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ทั้งฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ และฝ่ายประชาชน ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทั้งพระภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน และกลุ่มทั่วไปคือผู้ที่ เป็นพระภิกษุสงฆ์จากวัดอื่นที่มาร่วมงานและประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (key informants) รวมทั้งหมด 12 รูป/คน ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 6 รูป ได้แก่ เจ้าอาวาส 6 วัด

1.2 กลุ่มประชาชน จำนวน 6 คน ได้แก่ มัคคนายกวัด 3 คน และปราชญ์ชาวบ้าน

3 คน

กลุ่มผู้รู้รวม 2 รูป/คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (casual informants) ได้กำหนดกลุ่มผู้ปฏิบัติดังนี้

2.1 กลุ่มพระภิกษุลูกวัด จำนวน 3 รูป

2.2 กลุ่มไวยาวัจกร จำนวน 3 คน

2.3 กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

2.4 กลุ่มผู้สูงอายุที่มาทำบุญประจำในวันพระ จำนวน 3 คน

2.5 กลุ่มแม่บ้านผู้จัดเตรียมอาหารในวันงาน จำนวน 3 คน

2.6 กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติรวมทั้งสิ้น 18 รูป/คน

3. กลุ่มทั่วไป (general informants) ได้แก่บุคคลที่มาร่วมงานที่วัดทั้ง 6 วัด แบ่ง 3 กลุ่ม ดังนี้

3.1 กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมงาน จำนวน 3 รูป

3.2 กลุ่มประชาชนที่มาร่วมงาน จำนวน 3 คน

3.3 กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มาร่วมงาน จำนวน 3 คน

กลุ่มบุคคลทั่วไปรวมทั้งสิ้น 9 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ ใช้ในการสำรวจพื้นที่ในการกำหนดวัดที่จัดงานประเพณีตานก๋วยสลากเพื่อกำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสำรวจข้อมูลก่อนทำการวิจัย ซึ่งเป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. แบบสังเกต (observation) ใช้ในการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสังเกตการณ์ประเพณีตานก๋วยสลาก ตั้งแต่การประชุมเตรียมการ การเตรียมงาน การดำเนินการจัดงาน พิธีกรรมต่าง ๆ ในระหว่างการจัดงาน ตลอดจนหลังการจัดงาน ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non participant observation)

3. แบบสัมภาษณ์ (interview guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ทราบประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่า เพื่อทราบถึงกระบวนการจัดการและสภาพปัญหาในงานประเพณีตานก๋วยสลาก และเพื่อให้ได้แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก ซึ่งประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-structured interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ใช้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติ ซึ่งมี 6 กลุ่ม คือ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ กลุ่มไวยาวัจกร กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุที่มาทำบุญประจำในวันพระ กลุ่มแม่บ้านผู้ปฏิบัติงานในงานประเพณีตานก๋วยสลาก และกลุ่มนักเรียน เพื่อให้ได้มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพประเพณีตานก๋วยสลากในปัจจุบันและสภาพปัญหา ตลอดจนหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสำรวจ เป็นการสำรวจพื้นที่ก่อนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง

2. การสังเกต (observation) ประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม (participant and non participant observation) ดังนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผนกำหนดการจัดงานประเพณีตานก๋วยสลาก

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non participant observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสังเกตการณ์จัดประเพณีตานก๋วยสลาก ตั้งแต่การประชุมเตรียมการ การเตรียมงาน การดำเนินการจัดงาน พิธีกรรมต่าง ๆ ในระหว่างการจัดงาน ตลอดจนหลังการจัดงาน

2.3 การสัมภาษณ์ (interview guide) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non structured interviews) ดังนี้

2.3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (no structured interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที และมีแนวคำถามที่สามารถสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกได้ ไม่ได้เป็นคำถามที่ตายตัว

2.4 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มจำนวน 15 คน เพื่อให้ได้การสนทนาตามแนวของวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้ได้แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและประเด็นคำถาม ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีตานก๋วยสลาก
 - 1.1 กิจกรรมที่พระสงฆ์เป็นผู้ทำหรือเป็นผู้จัดการ
 - 1.2 กิจกรรมที่ประชาชนเป็นฝ่ายบริหาร
2. ข้อมูลที่เป็นปัญหาการดำเนินงานและแนวทางในการดำเนินงาน
 - 2.1 กิจกรรมที่พระสงฆ์เป็นผู้ทำหรือเป็นผู้จัดการ

- 2.2 กิจกรรมที่ประชาชนเป็นฝ่ายบริหาร
3. ข้อมูลที่เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทายสลาก
 - 3.1 กิจกรรมที่พระสงฆ์เป็นผู้ทำหรือเป็นผู้จัดการ
 - 3.2 กิจกรรมที่ประชาชนเป็นฝ่ายบริหาร

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการบันทึกรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยจำแนกข้อมูลแยกออกเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้รับความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์ สรุปผลแล้วหรือไม่ และหากมีข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยก็จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป จากนั้นผู้วิจัยก็จะนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ประเด็นที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และอธิบายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สถานที่ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทายสลากโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดตาก ได้กำหนดสถานที่การวิจัยโดยเลือกวัดที่ทำการศึกษาวิจัยจำนวน 6 วัด ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือกสถานที่การวิจัย คือ เป็นวัดที่เก่าแก่อายุการตั้งวัดตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปและมีการจัดประเพณีตักทายสลากเป็นประจำทุกปี ได้แก่

1. วัดท่าปู่ ตั้งอยู่ที่บ้านท่าปู่ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
2. วัดชลประทานรังสรรค์ ตั้งอยู่ที่บ้านจัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
3. วัดป่ายางใต้ ตั้งอยู่ที่บ้านป่ายางใต้ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
4. วัดป่ายางตก ตั้งอยู่ที่บ้านป่ายางตก ตำบลย่านรี อำเภอสามเงา
5. วัดพระเจดีย์วังไคร้ ตั้งอยู่ที่บ้านวังไคร้ ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา
6. วัดวังหวาย ตั้งอยู่ที่บ้านวังหวาย ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

เดือนสิงหาคม 2559–ธันวาคม 2561

ตารางที่ 1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน (ต่อ)

ขั้นตอน	วิธีการ	ระยะเวลาการปฏิบัติงาน											
		ส.ค.2559	ก.ย.2559	ต.ค.2559	พ.ย.2559	ธ.ค.2559	ม.ค.2560	ก.พ.2560	มี.ค.2560	เม.ย.2560	พ.ค.2560	มิ.ย.2560	ก.ค.2560
ขั้นตอนที่ 3 สรุปผล นำเสนอ และรายงาน ผล	1. สรุปการปฏิบัติงาน												
	2. นำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลการวิจัย	สิงหาคม 2560 – ธันวาคม 2561											
	3. เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่ สมบูรณ์ 4. รายงานผลการวิจัย												

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นกลุ่มตามวัตถุประสงค์การวิจัย
แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้นำมา สรุป อภิปรายผล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย 1) แบบสำรวจ 2) แบบสัมภาษณ์ 3) แบบสังเกต และ 4) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 15 รูป/คน นำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ข้อมูลตามทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ครบถ้วนตามที่ตั้งไว้ และเสนอผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
2. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทูน งบประมาณและปัจจัยอื่น ๆ ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก
3. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม และองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลาก

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นการदानหรือการให้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ส่วนประเพณีตานก๋วยสลากของอำเภอสามเงา ลุงสมบัติ มัคคนายกวัดชลประทานรังสรรค์ กล่าวว่า การदानก๋วยสลากแต่ก่อนนั้นก็จะคล้าย ๆ กันนี้แหละ พิธีการ พิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะประมาณนี้ คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือคนเฒ่าคนแก่ เขาพาทำมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้น อาจจะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย เช่น การสวดมนต์ แต่ก่อนจะไม่มี คือพอเทศน์เสร็จก็พากันदानเลย และอีกอย่าง พวกของदान เช่น พริก หอม กระเทียม ยาสูบ หรือส้มสุกลูกไม้ต่าง ๆ ก็เป็นของที่หาได้ตามบ้าน คือมีอะไร หาได้ยังไง ก็दानตามที่มิ ไม่

ต้องซื้อหาเหมือนทุกวันนี้ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยนั้นแหละครับ (สมบัติ วิไล, 2561, สัมภาษณ์)

ประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลาก มีตำนานกล่าวถึง 2 ตำนาน ดังนี้

ตำนานที่ 1 มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชัมปบทักฎฐคาถา ปฐโม ภาค เรื่อง “นางยักษิณี” ความว่า ในสมัยพุทธกาล ขณะที่พระพุทธองค์ทรงประทับ ณ วัดเชตะวันมหาวิหาร วันหนึ่ง มีแม่ลูกอ่อนนางหนึ่งอุ้มลูกชายวิ่งหนีเข้าไปในวิหารขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ นางเอาลูกน้อยวางลงแล้วอ่อนวอนขอพระพุทธองค์ให้ทรงช่วยเหลือ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นผู้ที่วิ่งตามมาเพื่อทำร้ายนั้นคือนางยักษิณีผู้มีเวรต่อแม่ลูกอ่อนมาหลายชาติแล้ว จึงทรงตรัสสอนว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของโบราณ” นางยักษิณีได้สดับแล้วรู้สึกสำนึกผิดจึงเลิกจองเวรและรับศีลห้าไปปฏิบัติ แต่การรับศีลของนางทำให้นางหมดหนทางทำมาหากินตามวิถีของยักษ์ นางแม่ลูกอ่อนจึงรับอาสาพานางยักษิณีไปอยู่ด้วย เมื่อไปอยู่ด้วยนางยักษ์ได้ตอบแทนอุปการคุณด้วยการพยากรณ์เรื่องฟ้าฝน เช่น ปีไหนฝนมากให้ทำนาตอน ปีไหนฝนน้อยให้ทำนาในที่ลุ่ม เป็นต้น นางแม่ลูกอ่อนก็ปฏิบัติตาม ฐานะจึงร่ำรวยขึ้น คนทั้งหลายเมื่อเห็นเป็นเช่นนั้นจึงไปถามนางยักษ์บ้าง นางยักษ์ก็บอกแต่โดยดี ชาวบ้านแถบนั้นก็ร่ำรวยไปตาม ๆ กัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณของนางยักษ์ จึงเอาเครื่องอุปโภค บริโภค อาหาร เครื่องใช้ มาสังเวยเป็นอันมาก ข้าวของที่สำนักนางยักษ์จึงมีมากเหลือกินเหลือใช้ นางจึงได้นำมาถวายพระสงฆ์โดยทำเป็นสลาก แล้วให้พระสงฆ์ได้ทำการจับสลากด้วยอุปโลกนกรรม คือของที่ถวายมีทั้งของราคาแพง ราคาแพง พระสงฆ์องค์ใดได้ของมีค่าราคาก็อย่าเสียใจ ให้ถือว่าเป็นโชคของตนไม่ดี การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณีนี้ นับเป็นครั้งแรกแห่งประเพณีทำบุญสลากหรือตานก๋วยสลากในพระพุทธศาสนา (พระครูศรีสุทธิธรรมารักษ์, 2560, สัมภาษณ์)

ตำนานที่ 2 ความว่า การทำบุญตานก๋วยสลากมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ครั้งเมื่อมีคณะพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้เดินทางจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้พบคนเลี้ยงสัตว์กำลังจะกินข้าว แต่เห็นว่าพระสงฆ์ที่เดินทางมา ยังไม่ได้ฉันเพล จึงพากันไปถวายเป็นภัตตาหารแก่พระที่มีความอาวุโสเพียงรูปเดียว ทำให้พระสงฆ์รูปอื่นที่มาด้วยกันไม่ได้รับภัตตาหาร พระสงฆ์ที่มีความอาวุโสจึงบอกให้คนเลี้ยงสัตว์เขียนชื่อตนเองใส่ใบไม้ และจะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ใครก็ให้เขียนชื่อนั้นด้วย แล้วพระสงฆ์แต่ละรูปก็ทำการจับสลากและได้รับภัตตาหารครบถ้วนทุกองค์ พระสงฆ์จึงให้พรและอุทิศส่วนกุศลไปหาบุคคลที่เขียนไว้ในใบไม้นั้น (อุ้น มูลดี, 2560, สัมภาษณ์)

พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลาก

พิธีกรรม หมายถึง รูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ และลำดับพิธีกรรมที่ประกอบในประเพณีตานก๋วยสลาก หรือกิจกรรมต่าง ๆ อันประกอบขึ้นภายใต้ความเชื่อในประเพณีตานก๋วยสลาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเพณีตานก๋วยสลาก ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียม ขั้นปฏิบัติ และขั้นหลังการปฏิบัติ พิธีกรรมสำคัญในประเพณีตานก๋วยสลาก เรียงตามลำดับก่อนหลังของพิธีกรรม ไม่แตกต่างกันมากนัก จากที่ปฏิบัติกันในอดีต ด้วยว่าเป็นประเพณีที่ดั้งเดิมและยิ่งใหญ่ ควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติดำเนินตาม ครูบาอาจารย์หรือบรรพบุรุษท่านเคยทำกันมาอย่างไร ก็ทำกันไปอย่างนั้น สิ่งที่ดีที่งามก็อนุรักษ์ไว้ สิ่งไหนที่พอจะปรับเปลี่ยนได้ เพื่อที่จะให้เข้ากับยุคสมัยก็อาจจะปรับเปลี่ยนบ้างเล็กน้อยตามสภาวะของสังคม (พระครูไพศาลธรรมทิน, 2560, สัมภาษณ์)

พิธีกรรมในประเพณีตานก๋วยสลากมี 2 วัน คือ

1. ก่อนทำพิธี "ตานก๋วยสลาก" 1 วัน เรียกว่า วันดา หรือวันสุกดิบ ทุกบ้านจะจัดเตรียมข้าวของและอุปกรณ์เครื่องใช้เพื่อนำมาแต่งใส่ก๋วยสลาก จึงเป็นวันรวมญาติที่ต้องมาเตรียมก๋วยสลากด้วย อาหารและของกินของใช้ที่จะใส่ในก๋วยสลาก เช่น ข้าวสาร เนื้อแห้ง ปลาแห้ง ผลไม้ หัวหอม กระเทียม หอม เมียง บุหรี่ น้ำอ้อย พริกแห้ง เกลือ เป็นต้น ปัจจุบันอาจมีของสำเร็จรูปรวมไปด้วย เช่น ปลากระป๋อง บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป โดยก๋วยจะรองด้วยใบตองหรือกระดาษ เมื่อรวบปากก๋วยแล้วมัดเรียบร้อยแล้ว จะใส่ไม้ไผ่เหลาเป็นก้านเล็ก ๆ สำหรับเสียบธนบัตร กล่องไม้ขีดไฟ บุหรี่ เมียงคำ ลูกอม จำนวนมากบ้างน้อยบ้างตามแต่กำลัง เพื่อทำเป็นยอดก๋วยสลากประดับตกแต่งด้วยดอกไม้หรือใบไม้ที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะของก๋วยสลากจะสะท้อนถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ทำก๋วยสลากนั้นด้วย อาจแบ่งก๋วยสลากได้ 2 ลักษณะได้แก่

ก๋วยน้อย เป็นก๋วยสลากขนาดเล็ก สำหรับถวายอุทิศไปให้กับผู้ที่ล่วงลับ ไม่เพียงแต่ญาติพี่น้องอาจจะเป็นมิตรสหาย เจ้ากรรมนายเวร เจ้าแม่ธรณี ผีป่วน่า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่นับถือ หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงแสนรักหรือสัตว์ใช้งานที่เคยผูกพันหรือมีบุญคุณต่อกัน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข หรือถ้าไม่รู้ว่าจะถวายทานไปให้ใครก็ถวายทานเอาไว้ถวายหน้าก็ได้

ภาพที่ 4.1 กวายน้อยและกวางใหญ่หรือกวางอู๋ม

กวางใหญ่ หรือ กวางอู๋ม เป็นกวางที่จัดทำขึ้นขนาดใหญ่เป็นพิเศษ บรรจุข้าวของเครื่องใช้ได้มากขึ้น สำหรับคนที่มีกำลังศรัทธาและฐานะดี หรืออาจทำเป็นกวางโชคหรือสลากโชค ลักษณะเป็นต้นสลากใหญ่เล็กตามแต่ความสร้างสรรค์ของผู้เป็นเจ้าของ สามารถนำเอาข้าวของเครื่องใช้ปักหรือมัดกับต้นสลาก เช่น ผ้าห่ม ที่นอน หมอน หมอนอิง หมอนข้าว หมอนแกง ถ้วย ชาม ช้อน ร่ม เครื่องนุ่งห่ม อาหารแห้งต่าง ๆ และธนบัตร ต้นสลากจะได้รับการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม บางรายอาจใส่ของมีค่า เช่น สร้อยคอทองคำ สร้อยข้อมือ เข็มขัดเงินหรือทองคำ และมักทำขึ้นเพื่ออุทิศแต่บิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ผู้ล่วงลับ บางครอบครัวถวายเรือขนาดเล็ก ๆ พร้อมของใช้ เรียกว่า “เฮือนตาน”

ภาพที่ 4.2 เฮือนตาน

คำว่า เือนตาน หมายถึง การถวายเรือนเล็กให้เป็นทาน พร้อมด้วยข้าวของเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคบริโภคครบครันหรือตามต้องการของเจ้าภาพที่จะหาได้และต้นเงินวัตถุประสงค์ คือ เพื่อต้องการให้ญาติพี่น้องผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้มีที่อยู่อาศัยพร้อมด้วยข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ (พระใบฎีกาอุเทน กิตฺติวุฑฺโฒ, 2561, สัมภาษณ์)

อีกอย่างหนึ่ง ในประเพณีตานก๋วยสลากของอำเภอสามเงาที่วัดต่าง ๆ นิยมทำกัน คือ กัณฑ์หัววัด จัดทำขึ้นเพื่อที่จะถวายแด่หัววัดต่าง ๆ ที่นิมนต์มา และอีกเช่นกัน หัววัดที่นิมนต์มาก็จะจัดกัณฑ์หัววัดนำมาถวายแด่วัดที่จัดงานด้วย ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนและเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน กัณฑ์หัววัดนั้นจะมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษและมีข้าวของเครื่องใช้มาก ด้วยว่า นอกจากข้าวของที่ทางเจ้าภาพ คือ วัดหรือชุมชนหรือครอบครัวผู้มีศรัทธาจัดหาใส่ไว้แล้ว ยังรวมกับศรัทธาของผู้ที่มาร่วมงานที่อยากจะถวายกับหัววัดต่างๆ ด้วย กัณฑ์หัววัดนี้จะมีลักษณะใหญ่คล้าย กัณฑ์โชคหรือ เือนตาน ทั้งนี้ก็แล้วแต่หัววัดจะจัดทำขึ้น และในปัจจุบันจะมีบางวัดที่จัดทำด้วยภาชนะขนาดใหญ่ เช่น กาละมัง ถังน้ำ เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่ว่า จะได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของเหล่านั้นได้มากด้วย

ภาพที่ 4.3 กัณฑ์สลากหัววัด

อีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือ เส้นสลาก สำหรับประเพณีตานก๋วยสลากของอำเภอสามเงา เส้นสลากจะทำมาจากใบลานและกระดาษแข็ง นำมาตัดทำเป็นเส้นยาว ถ้าเป็นใบลานจะมีความยาวประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 1 นิ้ว แต่ถ้าเป็นกระดาษแข็งก็ทำตามที่ได้ที่มีของแต่ละครอบครัว และเขียนชื่อทั้งของผู้ถวายและญาติผู้ล่วงลับหรือผู้อื่นที่ต้องการอุทิศส่วนกุศลไปให้ เช่น

“หมามีสรีรธานายวิชัย ประกิจ จักदानไปให้เจ้ากรรมนายเวร ขอให้อุหน้ำบุญนี้ไปรอด ไปถึงจิมเตอ ” (ได้มีสรีรธานายวิชัย ประกิจ ถวายทานไปให้เจ้ากรรมนายเวร ขอให้บุญกุศลที่ได้ทำในครั้งนีไปถึงเจ้ากรรมนายเวรด้วยเทอญ) ทั้งนี้จำนวนเส้นสลากจะต้องมีเท่ากับจำนวนถ้วยสลากที่เตรียมไว้ ห้ามขาดหรือเกิน เพราะว่าจะมีผลต่อการถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ในวันดาสลาก จะมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่รู้จักกันมาร่วมทำบุญ โดยนำเงินหรือผลไม้ เช่น กกล้วย อ้อย ฯลฯ มาร่วมด้วยและช่วยจัดเตรียมสิ่งของใส่ถ้วยสลาก เจ้าภาพต้องเลี้ยงดูอาหารเหล้ายาและขนม

ภาพที่ 4.4 เส้นสลาก ทำมาจากโบลานหรือโใบตาล และ กระดาษแข็ง

2. วันदानสลาก เมื่อถึงวันงานชาวบ้านจะนำถ้วยสลากและเส้นสลากมาที่วัดตั้งแต่เช้า แต่ละครอบครัวจะจับจองพื้นที่นั่งของตนตามจุดต่าง ๆ ของวัด พื้นที่ว่างของวัดจะถูกใช้อย่างเต็มที่ แน่นขนัดไปด้วยผู้คน และเจ้าของสลากจะนำเส้นสลากที่เขียนเตรียมไว้แล้ว ไปกองรวมกันไว้หน้าพระประธานในวิหารของวัด หรือศาลาวัด เสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการวัดจะนับจำนวนเส้นสลาก และประกาศให้กับคณะสรีรธาที่มารับทราบว่ามีจำนวนเส้นสลากเท่าไร จากนั้นจะทำการแบ่งเส้นเป็นมัด ๆ เพื่อแบ่งสันปันส่วนให้กับพระสงฆ์และสามเณรทุกรูปที่มาในงานรูปละเท่า ๆ กัน พระสงฆ์หรือสามเณรรูปที่เทศน์จะได้จำนวนเส้นมากกว่ารูปอื่น 1 มัด ทั้งนี้ก็เพื่อถวายเป็น กัมม์เทศน์ แก่รูปนั้น และเส้นสลากส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งให้วัดซึ่งเป็นวัดเจ้าภาพ เรียกว่า เส้นพระเจ้าเมื่อถึงเวลาตามที่กำหนดไว้แล้วก็เข้าสู่พิธีการของประเพณีตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 พิธีการไหว้พระ รับศีล
- 2.2 พิธีการเทศน์
- 2.3 พิธีการเจริญพระพุทธมนต์
- 2.4 พิธีถวายถ้วยสลาก

หลักการต่าง ๆ และองค์ประกอบของพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันบ้างในบางพื้นที่ เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ บางวัดจะไม่มีการเจริญพระพุทธมนต์ บางวัดก็มี หรือบางวัดจะมีเป็นบางปีเท่านั้น เหตุผล เนื่องจากสถานะแวดล้อมและเวลาที่มากหรือน้อย

2.1 พิธีการไหว้พระรับศีล

2.1.1 บุคคลผู้ประกอบในพิธี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มผู้นำทำพิธี และกลุ่มผู้ร่วมพิธี พระภิกษุสามเณรเป็นผู้ประกอบพิธีฝ่ายสงฆ์ และผู้นำทำพิธีนั้น เป็นผู้นำในการประกอบพิธี

2.1.2 อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธี ได้แก่ โต๊ะหมู่บูชา ดอกไม้รูปเทียน ดอกไม้ประดับสถานที่ บาตรน้ำมนต์ พานดอกไม้บูชาพระรัตนตรัย อุปกรณ์ต่าง ๆ นี้ มีความแตกต่างกันตามชุมชน เป็นเครื่องใช้ที่มีอยู่ตามวัดนั้น ๆ ซึ่งจะไม่ได้จัดเตรียมอะไรมาก มีแค่ดอกไม้รูปเทียนเท่านั้นที่จะต้องจัดอยู่เสมอ

2.1.3 ข้อปฏิบัติตามลำดับดังนี้ เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันแล้ว พระสงฆ์ในพิธีพร้อมกันแล้ว ที่ศาลาการเปรียญ ผู้นำพิธี (มักคนายกหรืออาจารย์วัด) จะจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ร่วมพิธีคนหนึ่งซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้ชาย หรือบางวัดเป็นผู้ที่เป็นผู้นำหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่เข้าวัดจำศีลอยู่เป็นประจำ จะเป็นผู้อธิบายดอกไม้ ยกขึ้นระหว่งออก จากนั้นก็กล่าวคำบูชาดอกไม้ ว่าดังนี้

“อิมิณา สักการณะ พุทฺธัง อะภิปูชะยามิ อิมิณา สักการณะ รัมมัง อะภิปูชะยามิ อิมิณา สักการณะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ” จากนั้นผู้นำพิธีก็จะให้ ผู้อธิบายดอกไม้ คลานเข้าเข้าไปหาพระสงฆ์ผู้เป็นประธานแล้วถวายพานดอกไม้ เสร็จแล้วกราบ 3 ครั้ง จากนั้น กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมกัน ว่าดังนี้

“อะระหัง สัมมาสัมพุทฺโธ ภาวะะวา พุทฺธัง ภาวะะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ) สวากขาโต ภาวะะวะตา รัมโม รัมมัง นะมัสสามิ (กราบ) สุปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สวากะสังโฆ สังฆัง นะมามิ” (กราบ) จากนั้นผู้นำพิธี กล่าวคำอาราธนาศีล 5 ว่า

“มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปญฺจะสีลา นิ ยาจามะ ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปญฺจะสีลานิ ยาจามะ ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปญฺจะสีลานิ ยาจามะ” พระสงฆ์ผู้เป็นประธานสงฆ์ ให้คำสมาทานศีล ว่า

“นะโม ตัสสะ ภาวะะวะโต อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ นะโม ตัสสะ ภาวะะวะโต อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ นะโม ตัสสะ ภาวะะวะโต อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ” ชาวบ้านกล่าวตามพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ว่า

“นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ” แล้วต่อจากนั้นก็กล่าวคำถึงไตรสรณะคมตามประธานสงฆ์เป็นลำดับไป ว่า

“พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ทุติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ทุติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ทุติยัมปิ ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ทุติยัมปิ ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ทุติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ทุติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ตะติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ตะติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ตะติยัมปิ ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ตะติยัมปิ ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) ตะติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (พระกล่าว) ตะติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ (ประชาชนกล่าวตาม) พระกล่าวว่ “ติสฺสระณะ คมะมะนัง นิฐิตัง” ประชาชนกล่าวรับว่ “อามะ ภันเต” แล้วกล่าวคำสมาทานศีล 5 ต่อไป ตามพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ว่า

“ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (พระกล่าว) ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (ประชาชนกล่าวตาม) อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (พระกล่าว) อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (ประชาชนกล่าวตาม) กามะสุมิฉฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (พระกล่าว) กามะสุมิฉฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (ประชาชนกล่าวตาม) มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (พระกล่าว) มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (ประชาชนกล่าวตาม) สุรามะระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (พระกล่าว) สุรามะระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (ประชาชนกล่าวตาม) หลังจากนั้น พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีจะสรุปลอานิสงส์ของการรักษาศีลให้ฟัง ว่า

“อิมานิ ปญฺจะ สิกขาปะทานิ สีเลนะ สุคะตัง ยันติ สีเลนะ โภกะสัมปทา สีเลนะ นิพพุตัง ยันติ ตัสมา สิลัง วิโสธะเย” เป็นอันเสร็จพิธีการไหว้พระรับศีล

2.2 พิธีการเทศน์

เทศน์ หมายถึง การแสดงพระธรรมเทศนา การแสดงพระธรรมเทศนาในงานประเพณีदानกัวยสลากนั้น เป็นการบอกกล่าวถึงอานิสงส์ของการให้ทานและประวัติความเป็นมาของประเพณีदानกัวยสลาก เนื้อหาของเทศนาจะพูดถึงการให้ทานและผลของการให้ทาน การให้เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญ การให้เพื่อขจัดความตระหนี่ การให้เพื่อเป็นการ

เอื้อเพื่อแผ่แก่ผู้อื่น การเทศน์ในประเพณีदानกัวยสลากนั้นจะมีเป็นประจำตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งในพิธีกรรม (พระครูธีรศาสน์วิเชียร, 2560, สัมภาษณ์) พิธีปฏิบัติกันนั้นประกอบไปด้วย

2.2.1 ประชาชนผู้ประกอบในพิธี ซึ่งได้แก่ ผู้เทศน์ และ ผู้ฟังเทศน์ (ประชาชนที่เข้าร่วมประเพณีदानกัวยสลากนั่นเอง) ผู้เทศน์ เป็นพระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีหรือพระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาแสดงพระธรรมเทศนาก็ได้

2.2.2 เครื่องประกอบในพิธีการแสดงพระธรรมเทศนา ได้แก่ ธรรมมาสน์ใช้สำหรับนั่งแสดงพระธรรมเทศนา กัณฑ์เทศน์หรือพระคัมภีร์ ใช้สำหรับให้พระได้อธิบายประกอบเทศน์ บางครั้งกัณฑ์เทศน์ พระผู้เป็นองค์เทศน์จะนำมาเอง

2.2.3 ข้อปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้ การแสดงพระธรรมเทศนาหรือการเทศน์นั้น การไหว้พระรับศีลจะทำหลังจากพระผู้เป็นองค์เทศน์ขึ้นธรรมมาสน์แล้ว ซึ่งผู้ให้ศีลจะเป็นพระองค์เทศน์นั่นเอง (ลำดับพิธีดังแสดงแล้วในข้อ 2.2) เมื่อไหว้พระรับศีลเสร็จแล้ว มัคคทายกจะอาราธนาพระธรรม ว่า “พริ้มมา จะ โลกาธิปะตี สะหัมปะติ กัตถัญชะลี อันธิวะรัง อะยะจะละ สันธิชะสัตตาปะระชะกะชาติกา เทเสตุ รัมมัง อะนุกัมปิมังปะชัง”

ต่อจากนั้นพระสงฆ์ผู้เป็นองค์แสดงธรรมหรือองค์เทศน์ ก็จะเริ่มเทศน์และส่วนมากในเขตอำเภอสามเงา การเทศน์ในประเพณีदानกัวยสลากจะเทศน์เป็นทำนองเหนือหรือเทศน์คำเมืองซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้ ด้วยว่าปัจจุบันหาผู้ที่จะเทศน์ทำนองคำเมืองได้นั้นมีจำนวนน้อยมาก ผู้ที่จะเทศน์ได้นั้นต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีถึงจะเทศน์ได้ไพเราะน่าฟังและถูกต้องตามอักขระวิธีแบบชาวเหนือ ส่วนระยะเวลาของการเทศน์นั้นแล้วแต่ผู้เทศน์จะกำหนด แต่โดยมากจะไม่เกิน 30 นาที (พระใบฎีกาอุเทน กิตติวุฑโฒ, 2560, สัมภาษณ์) เมื่อเทศน์จบแล้ว ผู้เทศน์ลงจากธรรมมาสน์แล้ว

2.3 พิธีการเจริญพระพุทธมนต์

การเจริญพระพุทธมนต์ หมายถึง การสวดมนต์ของพระสงฆ์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีในประเพณีदानกัวยสลาก การสวดมนต์นั้นก็เหมือนกันกับการสวดมนต์ในพิธีทางพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไป ในปีที่มีการจัดงานประเพณีदानกัวยสลากถ้าเวลาไม่มากหรือเริ่มพิธีเร็ว ก็จะกำหนดให้มีการเจริญพระพุทธมนต์ด้วย ประเพณีदानกัวยสลากก็จะมี ความสำคัญมากขึ้น นอกจากการเทศน์แล้ว การเจริญพระพุทธมนต์ถือว่ามีความสำคัญคือทำให้ประชาชนที่มาร่วมงานนั้นได้เกิดความเป็นสิริมงคล และทำบุญตักบาตรพระไปด้วย แต่การเจริญพระพุทธมนต์นั้นบางปีก็สวดแค่บทถวายพรพระเท่านั้น เพื่อให้ประชาชนที่มาร่วมงานได้ทำบุญตักบาตร (พระครูสุปัญญาญาณวิวัฒน์, 2560, สัมภาษณ์)

2.4 พิธีदानกัวยสลาก

दानกัวยสลาก/दानสลาก/กัณข้าวสลาก/กัณกัวยสลากหรือกัณสลาก ล้วนแล้วแต่เป็นภาษาท้องถิ่นของชาวล้านนาที่มักมีการเรียกขานแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายนั้นเหมือนกันโดยหลักการ อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของรายละเอียด ถ้าเป็นภาษาไทยกลางเรียกว่า สลากภัต ประเพณีदानกัวยสลาก เป็นประเพณีทำบุญโดยมิได้เลือกเจาะจงพระสงฆ์องค์ใดองค์หนึ่ง มีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับประเพณีถวายสลากภัตของชาวไทยภาคกลาง หากทางล้านนานิยมเป็นการทำบุญถวายจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์ โดยมีต้องมีการทำบุญเป็นภัตตาหารต่าง ๆ เช่นเดียวกับภาคกลาง คำว่า กัวย หมายถึง ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ประเภทตะกร้าหรือชะลอม ดานกัวยสลาก จึงหมายถึง การถวายทานด้วยวิธีการจับสลากเครื่องไทยทานที่บรรจุมาในชะลอมโดยการदानกัวยสลากนี้มีจุดมุ่งหมาย 2 อย่างด้วยกัน คือ อย่างหนึ่งเพื่อเป็นการอุทิศให้เทพดาและผู้ล่วงลับไปแล้ว และอีกอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการอุทิศไว้ให้ตนเองเมื่อล่วงลับไปในภายหน้า การदानกัวยสลากถือกันว่าจะได้อานิสงส์แรง เพราะเป็นการทำบุญแบบสังฆทานผู้ถวายไม่ได้เจาะจงตัวผู้รับว่าจะจะเป็นพระภิกษุหรือสามเณรรูปใด

เมื่อพระเทศน์หรือเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ก่อนที่จะกล่าวคำถวายทานหรือदानกัวยสลากนั้นก็จะมีการ เวณทาน ก่อน ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของอาจารย์วัดที่กล่าวคำโอกาสเวณทาน โดยการบอกเทวดา พญาอินทร์ พญาพรหม ให้ลงมาเป็นสักขีพยานในการทำบุญครั้งนี้ บอกประวัติความเป็นมาของการกัณกัวยสลาก และกล่าวถึงความพร้อมเพรียงของศรัทธาชาวบ้านสุดท้ายก็แบ่งบุญให้กับเทวดา อินทร์ พรหม แก่สัตว์ แก่เปรต แก่ผีทั้งหลาย ให้มารับเอาของทานในวันนี้ อาจารย์วัดจะโอกาสยาวเป็นพิเศษ การเวณทานมีวิธีดำเนินการเหมือนกัน คือ สมาหรือสูมาครวัทาน อัญเชิญเทวดา ยอคุณพระรัตนตรัย เนื้อเรื่องเวณทาน กล่าวคำถวายทาน แบ่งบุญ สมาพระรัตนตรัย ในการสมาครวัทานนั้น ให้มีพานดอกไม้และมีขันใส่น้ำส้มป่อยวางบนพานนั้นขณะที่อาจารย์วัดกล่าวคำสมาครวัทานนั้น ให้ใครคนใดคนหนึ่งยกพานนั้นขึ้นเสมอหน้าผาก เมื่ออาจารย์วัดว่าคำสมาครวัทานจบแล้ว ให้เอาน้ำส้มป่อยนั้นประพรมไปตามไทยธรรมทั้งหมดเพื่อให้ของทานบริสุทธิ์ปราศจากมลทินโทษ สมกับคำที่ท่านกล่าวว่า ทายกบริสุทธิ์ คือ มีศีล ของทานบริสุทธิ์ปราศจากมลทินทั้งปวง และปฏิบัติหกบริสุทธิ์ด้วยศีล ความบริสุทธิ์ทั้ง 3 ประการพร้อมแล้วทานนั้นย่อมเกิดผลเกิดอานิสงส์มาก ประโยชน์ของการเวณทาน คือ 1. เป็นโอกาสให้ อาจารย์ชาวบ้านได้อบรมสั่งสอนศรัทธาแทนพระ 2. เป็นการประโลมโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้เกิดศรัทธาปราศหามีปดิดีอิมเอนในกุศลทานที่ได้ประกอบและเป็นการตัดกังวลมลทินออกจากใจเจ้าภาพ 3. เป็นการฝึกหัดให้คนฟังเกิดความอดทน คือทนอดที่จะฟังเวณทานให้จบ เป็นการให้เกิดสมาธิ 4. ทำให้ผู้มาร่วม

อนุโมทนาทราบชัดถึงการถวายทานและวัตถุประสงค์ เกิดอารมณ์ร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5. ผู้ฟังย่อมได้ทราบสาระคำสอนที่แฝงอยู่ในวันทานนั้น ๆ นำไปเป็นข้อเตือนใจได้

บทเวทนานเป็นวรรณกรรมที่คนล้านนาในยุคปัจจุบันยังใช้อยู่และใช้กันอย่างแพร่หลายในทุกพื้นที่ ลักษณะภาษาเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่มีสำนวนที่เป็นแบบฉบับตายตัว แต่ละสำนวนจึงมีความหลากหลายและมีเสน่ห์แตกต่างกันไป คุณค่าและความสำคัญของ บทเวทนาน ที่มีต่อคนและสังคมล้านนา เป็นการกล่าวรายงานเกี่ยวกับรายละเอียดในการถวายทานครั้งนั้น ๆ ให้ผู้มาร่วมงานได้ทราบ แสดงให้เห็นว่าการทำบุญถวายทานเสร็จสิ้นสมบูรณ์แบบแล้ว กล่าวคือ คนล้านนาจะเชื่อว่าการทำบุญถวายทานครั้งใด หากยังไม่ได้มีการกล่าวคำเวทนานถือว่ายังไม่เสร็จสิ้นขั้นตอน (ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ไม่แล้วใจ” หมายถึง ยังเกิดความรู้สึกค้างคาใจอยู่) อีกทั้งยังแสดงถึงความศรัทธาของพิธีกรรม เพราะคนล้านนาเชื่อว่าเมื่อมีการกล่าวบทเวทนานก็จะทำให้พิธีกรรมนั้นคู่ศักดิ์สิทธิ์มากกว่าการยกเครื่องไทยทานไปประเคนแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นยังเชื่อว่าการกล่าวเวทนานเปรียบเสมือนสื่อที่จะเชื่อมโยงให้อานิสงส์อันเกิดจากการถวายทานในครั้งนั้นส่งต่อไปถึงผู้ที่อยู่อีกภพภูมิหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นเทพ เทวดา หรือดวงวิญญาณผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ให้ได้รับอานิสงส์เหล่านั้นด้วย และยังเป็นช่องทางในการสอดแทรกความรู้ให้แก่ผู้ฟัง โดยเรื่องที่จะนำมาสอดแทรกลงไปนั้นขึ้นอยู่กับผู้แต่งแต่ละสำนวนจะเห็นว่ามีเหมาะสม ซึ่งอาจมีทั้งการอธิบายถึงมูลเหตุในการประกอบพิธีกรรม การให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญาแก่ผู้ฟัง การปลูกฝังทัศนคติและแบบแผนในการปฏิบัติตนเนื่องในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อจบการเวทนานแล้ว อาจารย์วัดจะเป็นผู้นำกล่าวคำถวายสลากภัตต์ ดังนี้ “นะโม ตัสสะ ะกะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 รอบ) เอตานิ มะยัง ภันเต สลากะภัตตานิ สะปะริวารานิ อะสุกัฏฐานะ ฐะปะตานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอนะชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังฆะ เอตานิ สลากะภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาคู อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ สลากภัตตอาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งสลากภัตตอาหารกับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

เมื่อจบการกล่าวคำถวายสลากภัตต์แล้ว ทางคณะกรรมการจะนิมนต์พระภิกษุจำนวน 5 รูป มากล่าวคำอุปโลภณ์เส้นสลาก โดยพระสงฆ์จะนั่งล้อมกองเส้นสลากศรัทธาจะเอาเส้นสลากใส่ในภาชนะยกขึ้นให้พระภิกษุจับทั้ง 5 รูป พระภิกษุรูป 1 จะเป็นองค์กล่าวคำอุปโลภณ์เส้นสลากว่า

ยักเขม ภัณฑะ สังกโฆ ชานาคู ขอพระสงฆ์ทั้งปวงจงฟังคำข้าพเจ้า บัดนี้ ทายก ทายิกา ผู้มีจิตศรัทธา ได้น้อมนำมาซึ่งสลากกัณฑ์มาถวายเป็นสังฆทานแก่พระภิกษุสงฆ์ อันว่า สลากกัณฑ์นี้ ย่อมมีอานิสงค์อันยิ่งใหญ่สมเด็จพระพุทธองค์จะได้จำเพาะเจาะจง ว่าเป็นของภิกษุรูป หนึ่งรูปใดก็หามิได้เพราะเป็นของได้แก่สงฆ์ทั่วทั้งสังฆมณฑล พระพุทธองค์ ตรัสว่าให้แจกกันตาม บรรดาที่มาถึง

ฉะนั้น บัดนี้ข้าพเจ้า จะสมมติตนว่าเป็นผู้แจกของสงฆ์ พระสงฆ์ทั้งปวงจะ เห็นสมควรหรือไม่เห็นสมควร ถ้าเห็นว่าไม่เป็นการสมควรแล้วไซ้ไร ของจะได้ทักท้วงขึ้นใน ท่ามกลางสงฆ์อย่าได้ เกรงใจ ถ้าเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว ก็จงเป็นผู้หนึ่งอยู่ (หยุดคิดหนึ่ง) บัดนี้ พระสงฆ์ทั้งปวง หนึ่งอยู่ ข้าพเจ้าจรรู้ได้ว่าเป็นการสมควรแล้ว จะได้ทำการแจกของสงฆ์ต่อไป ณ กาลบัดนี้

อะยัง ปะฐุมมะ ภาโค มะหาเถรัสสะ ปาปุณาติ ส่วนที่ 1 ย่อมถึงแก่พระ เถระผู้ใหญ่ผู้อยู่เหนือข้าพเจ้า

อะวะเสสา ภาคา อัมหากัง ปาปุณันติ ส่วนที่เหลือจากพระเถระผู้ใหญ่แล้ว ย่อมถึงแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตามบรรดาที่มาถึงพร้อมกันทุก ๆ รูป (ตลอดถึงสามเณรด้วย) เทอญ สาธุ

เมื่อพระสงฆ์กล่าวคำอุปโลกน์เส้นสลากเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการ ก็จะนำเส้นสลากไปถวายประธานสงฆ์ก่อนและพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดจนครบทุกรูป จากนั้น พระสงฆ์จะได้อนุโมทนา เมื่อพระสงฆ์องค์เป็นประธานเริ่มสวดบท ยะถา ว่า

“ยะถา วาริวหา ปุรา ปะริปุเรนติ สาकरัง เอวะเมวะ อิตฺ ทินนัง เปตานัง อุปะกัปปะติ อิจฉิตัง ปัตติตัง ตุมหัง จิปปะเมวะ สะมิชชะตุ สัพเพ ปุเรนตุ สังกัปปา จันโทปันณะ ระโส ยะถา มะณิ โชติระโส ยะถา”

ชาวบ้านน้อมตัวลงเพื่อกรวดน้ำรับพร อุทิศส่วนบุญกุศล เมื่อพระสงฆ์องค์ รองรับบทอนุโมทนา สัพพิติโย เป็นต้นไป ชาวบ้านเงยหน้าขึ้นแล้วรับพรต่อไปว่า

“สัพพิติโย วิวัชชันตุ สัพพะโรโค วินัสสะตุ มา เต ภาวัตวันตะรายโ สุขี ติฆายโก ภาวะ อะภิวาทะนะสีลีสสะ นิจจัน วุทธาปะจายโน จัตตาโร รัมมา วัทณันติ อายุ วัณ โณ สุ ขัง พะลัง”

กาละ ทะทันติ สะปัญญา วัทัญญู วีตะมัจจะรา กาลณะ ทินนัง อะริเยสุ อุชุกุเตสุ ตาทิสู วิปะสันนะมะนา ตัสสะ วิปุลา โหติ ทักขิณา เย ตัตตะ อะนุโมทันติ เวยยาวัจจัน กะ โรนติ วา นะ เตะนะ ทักขิณา โอนา เตปิ ปุญญัสสะ ภาคิโน ตัสมา ทะเท อัปะภูวานะจิตโต ยัตตะ ทินนัง มะหัพพะลัง ปุญญาณี ประระโลกัสมิง ปะติภูฐา โหนติ ปาณินันติ ฯ

ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตา สัพพะพุทธานุภาเวนนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตา สัพพะธัมมานุภาเวนนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต ภาวะตุ สัพพะ มังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตา สัพพะสังฆานุภาเวนนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต ฯ

หลังจากที่พระสงฆ์ได้อนุโมทนาจบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี บนศาลาหรือวิหาร จากนั้นพระสงฆ์และสามเณรจะนำเส้นสลากออกมายังสถานที่ที่ทางวัดเจ้าภาพ จัดไว้ให้นอกวิหารหรือศาลา อาจเป็นภายในเด่นส์หรือใต้ร่มไม้ภายในบริเวณวัด ซึ่งวัดเจ้าภาพจะ จัดวางเก้าอี้ไว้สำหรับให้พระเณรนั่งรับถ้วยสลากพร้อมทั้งเขียนชื่อวัดนั้น ๆ ติดไว้ด้วย อีกทั้งยัง ปูเสื่อและเตรียมตั้งภาชนะสำหรับใส่น้ำหยดไว้ให้ด้วย เมื่อพระภิกษุสามเณรนั่งประจำที่เรียบร้อยแล้ว ลูกศิษย์ที่มาด้วยก็จะแกะมัดเส้นสลากออกแล้วเกลี่ยวางไปบนเสื่อข้างหน้าพระเณรของตน เพื่อที่จะให้เจ้าของเส้นสลากที่ตามหาเส้นสลากของตนเห็นได้ง่าย และเมื่อเจ้าของเส้นสลากหาเจอ เส้นสลากของตนอยู่ที่พระเณรรูปใด ก็จะนำถ้วยสลากมาถวายพระเณรรูปนั้น ครั้นพระเณรรับ ถ้วยสลากแล้วก็จะอ่านเส้นสลากนั้นว่าเป็นของใครและอุทิศทานไปให้ใคร พร้อมกรวดน้ำให้ พรอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่มีชื่อในเส้นสลากนั้น ช่วงนี้จะเป็นช่วงเวลาสนุกสนาน โกลาหล เสียงตะโกนร้องหาเจ้าของเส้นสลากจะดังอีกทีก็ไปทั้งวัด บางทีพระผู้ใหญ่อาจจับได้ถ้วยเล็ก ขณะที่ สามเณรอาจจับได้ถ้วยสลากใหญ่ เรียกได้ว่าเป็นการเสี่ยงทายไม่จำเพาะเจาะจงว่าจะถวายให้แก่ พระภิกษุสามเณรรูปใดรูปหนึ่งเป็นพิเศษ เจ้าของถ้วยสลากจะต้องตามหาเส้นสลากของตนและ ถวายถ้วยสลากจนครบจำนวนที่เตรียมมา จึงเป็นอันเสร็จพิธี

ส่วนสิ่งของที่ได้นั้น พระสงฆ์และลูกศิษย์วัดจะช่วยกันขนกลับวัดของ ตนเอง หรือบางทีก็จะแจกจ่ายให้กับบรรดาลูกศิษย์หรือศรัทธาญาติโยมผู้คุ้นเคย ที่มาร่วมงาน ประเพณีदानถ้วยสลากและเหลือไว้เฉพาะสิ่งของที่ใช้ได้หรือจำเป็นต้องใช้เท่านั้น เพราะของบาง ประเภทพระสงฆ์ใช้ไม่ได้หรือไม่มีสิทธิ์ใช้ เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องสำอาง เป็นต้น ปัจจุบัน ชาวของเครื่องใช้สำหรับทำทานได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น ถ้วยสลาก บางบ้านเปลี่ยนมาใช้ ตะกร้าพลาสติกแทนเพราะหาซื้อง่าย หรือใช้ขันน้ำ ถังน้ำ กาละมัง กระจดน้ำใส่ของแทนเพราะเชื่อ ว่าเป็นวัสดุที่นำไปใช้ในกิจของสงฆ์ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ผู้นำทั้งทางฝ่ายสงฆ์และทางชุมชนก็ พยายามรณรงค์ให้ชาวบ้านใช้ถ้วยสลากแบบเดิม เนื่องจากเห็นว่าเป็นการประหยัดและอนุรักษ์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีदानถ้วยสลาก

ประเพณีदानถ้วยสลาก ของอำเภอสามเงา เป็นประเพณีเนื่องในพระพุทธศาสนาจะ จัดในช่วงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เหนือ (ราวเดือนกันยายน) จนถึงวันขึ้น 8 ค่ำ เดือนเกียงเหนือ

(ราวเดือนตุลาคม) ซึ่งเป็นช่วงเวลากลางพรรษา พระสงฆ์จำพรรษาอยู่อย่างพร้อมพร้อมและเป็นเวลาที่ชาวบ้านมีเวลาพักผ่อนช่วงสั้น ๆ หลังจากทำนาทำสวนและรอข้าวเจริญเติบโต กับทั้งยังเป็นช่วงที่ผลไม้กำลังสุก เป็นโอกาสอันดีที่จะทำบุญแด่พระสงฆ์และสงเคราะห์คนยากจน ลุงซิด มรรคนายก วัดป่ายางใต้ กล่าวว่า ประเพณีตานก๋วยสลากจะจัดขึ้นเฉพาะเดือน 12 เท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าเป็นเดือนที่มีการปลดปล่อยวิญญาณทั้ง 3 โลก ให้มารับกุศลผลบุญที่ญาติพี่น้องได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ เมื่อวิญญาณเหล่านั้นได้รับกุศลผลบุญก็จะให้พรและปกป้องรักษาแก่ผู้ที่มาทำบุญให้ แต่ถ้าวิญญาณเหล่านั้นมาแล้วไม่มีผู้ใดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ ก็จะสาปแช่งลูกหลานให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เป็นต้น (จิต ค้วงทอง, 2560, สัมภาษณ์)

คุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก

คุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

- 1) เป็นการสืบทอดประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมประกอบพิธีกรรม การจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ทำให้รู้จักรากเหง้าของตนเอง ก่อให้เกิดรักและหวงแหน นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ซึ่งมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ของชุมชน
- 2) เป็นการสร้างบุญกุศลอย่างหนึ่ง ซึ่งประเพณีตานก๋วยสลากเป็นสื่อกลางของการส่งเสริมศาสนาพุทธ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งเป็นนิมิตหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวพุทธยังคงยึดถือแนวทางการบริหารจัดการ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
- 3) เป็นการสร้างความกตัญญูตมเวทีต่อบุพพการีชน และญาติผู้ล่วงลับไป โดยการทำบุญในประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นอีกหนึ่งบุญพิธีของการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามความเชื่อของชาวพุทธที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา
- 4) เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน ประเพณีตานก๋วยสลากซึ่งมีจุดมุ่งหมายมาจากประเพณีที่ดีงามสืบทอดกันมาของชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนรู้จักความเสียสละ รักและหวงแหนประเพณีที่มีคุณค่าให้คงไว้ ทั้งยังทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน
- 5) เป็นกิจกรรมที่เป็นสื่อกลางระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียน การประกอบประเพณีตานก๋วยสลากนั้น บทบาทในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนต้องเกิดจากการร่วมมือร่วมใจทั้งจากพระสงฆ์ ประชาชน องค์กรภาครัฐ และโรงเรียนเพื่อร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในประกอบพิธีกรรมการจัดประเพณีตานก๋วยสลากทุกครั้ง (พระครูศรีสุทธธรรมาภรณ์, 2561, สัมภาษณ์)

กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีกรรม พิธีกรรม ทุน งบประมาณและปัจจัยอื่น ๆ ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก หมายถึง กระบวนการในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากซึ่งประกอบไปด้วย ปัจจัยนำเข้า ขั้นตอน ผลผลิต และผลกระทบ ในประเพณีตานก๋วยสลาก โดยในความมุ่งหมายข้อนี้ผู้วิจัยได้มุ่งไปที่การจัดการประเพณีตานก๋วยสลากในปี พุทธศักราช 2561 นี้ (ปัจจุบัน) การจัดการประเพณีตานก๋วยสลากในปีนี้มีจัดการในพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยจัดตามวันที่ตรงวันเดียวกันบ้างไม่ตรงกันบ้าง ดังนี้

ชุมชน/วัดป่ายางใต้ จัดในวันจันทร์ ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2561

ชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ จัดในวันจันทร์ ที่ 24 กันยายน พุทธศักราช 2561

ชุมชน/วัดป่ายางตก จัดในวันอังคาร ที่ 2 ตุลาคม พุทธศักราช 2561

ชุมชน/วัดท่าปุย จัดในวันอังคาร ที่ 9 ตุลาคม พุทธศักราช 2561

ชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้ จัดในวันอังคาร ที่ 9 ตุลาคม พุทธศักราช 2561

ชุมชน/วัดวังหวาย จัดในวันอังคาร ที่ 9 ตุลาคม พุทธศักราช 2561

กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากในพื้นที่การศึกษาวิจัยทั้งหมดนั้น มีทั้งความเหมือนกันและความแตกต่างกัน ตามกรอบความคิดที่ผู้วิจัยได้สร้างเอาไว้เพื่อเป็นแนวในการตอบคำถามได้ทุกประเด็นจึงได้สร้างกรอบ แล้วได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับพื้นที่ศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า (บริบทพื้นที่) ประกอบไปด้วย

1. คน หมายถึง ประชาชน ในพื้นที่การศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วยพระสงฆ์ และชาวบ้านทั่วไป ทั้งฝ่ายวัด หมู่บ้าน โรงเรียนและหน่วยราชการอื่น ๆ

2. ทุน หมายถึง บริบทพื้นที่ สภาพทางภูมิศาสตร์ รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวอาชีพของประชากร และสภาพความเป็นอยู่ที่มีผลต่อการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

3. เครื่องจักร หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในงานและที่เกี่ยวข้องกับการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ทั้งในส่วนเตรียมการและพิธีกรรม

4. นโยบาย หมายถึง แนวความคิด/การวางแผน/การดำเนินงานตามแนวความคิดและแผนที่วางไว้/ประโยชน์/การประเมิน ของชาวบ้านที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

ขั้นตอน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำเนื่องด้วยประเพณีตานก๋วยสลากหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมตามปัจจัยนำเข้าของแต่ละชุมชนที่ได้จัดประเพณีตานก๋วยสลาก

ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบในการดำเนินงานที่ชาวบ้านได้ปฏิบัตินั้นเพื่อให้ง่ายต่อการกำหนด แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

1. ขั้นเตรียมการ (กิจกรรม คน ทูน เครื่องจักร นโยบาย) ศึกษาภารกิจกรรมที่ได้ใช้ปัจจัยนำเข้า ความสัมพันธ์กันของกิจกรรมและปัจจัยนำเข้าที่ชาวบ้านได้เตรียมการและดำเนินการประกอบไปด้วยการร่วมคิด ร่วมวางแผน และเตรียมการ

2. ขั้นจัดงานหรือดำเนินงาน (กิจกรรม คน ทูน เครื่องจักร นโยบาย) ศึกษาการวางแผนในการดำเนินงาน การเตรียมการ การร่วมกันปฏิบัติและร่วมรับประโยชน์ในกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ทำได้นำปัจจัยนำเข้ามาใช้อย่างไรบ้าง

3. ขั้นสรุปงาน (กิจกรรม คน ทูน เครื่องจักร นโยบาย) ศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ทำหลังจากดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในขั้นสุดท้าย ที่ได้ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์แล้ว ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมประเมิน

ผลผลิต หมายถึง ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาให้เห็นจากการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากตามลำดับขั้นตอนภายใต้ปัจจัยนำเข้าซึ่งประกอบไปด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนแต่ละแห่งได้จัดขึ้นที่ละชุมชน ตามลำดับกิจกรรมที่ 1 2 3 4 เป็นลำดับไป คน ทูน เครื่องจักร นโยบาย เมื่อใช้ตามกิจกรรมแล้วผลปรากฏออกมาให้เห็นผลกระทบ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนหลังการจัดประเพณีตานก๋วยสลากเบื้องต้นคือ การเปลี่ยนแปลงกับปัจจัยนำเข้า หรือบริบทของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ชุมชนเกิดการเรียนรู้ หมายถึง ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติแล้วชุมชนได้รับประโยชน์อย่างไร หรือไม่ได้รับประโยชน์อย่างไร (ผลดี/ผลเสีย) นำเสนอเปรียบเทียบและแยกวิเคราะห์ นำเสนอในแต่ละชุมชน

2. การสร้างเครือข่ายชุมชน การเข้าร่วมของชุมชนอื่นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนำเสนอแต่ละชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล นำเสนอในแต่ละชุมชน

4. การรายงานสู่สาธารณชน หลังจากชาวบ้านได้ร่วมคิด วางแผน ดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากแล้ว ได้รับประโยชน์แล้ว มีการประเมินการดำเนินงานและรายงานให้สาธารณชนได้ทราบ นำเสนอในแต่ละชุมชน

1. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชน/วัดป่ายางใต้

บ้านป่ายางใต้ หมู่ 1 และบ้านป่ายางใหม่ หมู่ 7 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีวัดประจำชุมชนคือ วัดป่ายางใต้ ในปีพุทธศักราช 2561 นี้ ชาวบ้านป่ายางใต้และบ้านป่ายาง

ใหม่ได้จัดประเพณีตานก๋วยสลากขึ้น ในวันจันทร์ที่ 24 เดือนกันยายน มีกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและปัญหาในการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ดังนี้

ภาพที่ 4.5 ประเพณีตานก๋วยสลากวัดป่ายางใต้

1.1 ปัจจัยนำเข้า

การเข้าสู่หมู่บ้านป่ายางใต้และบ้านป่ายางใหม่ที่สะดวกโดยเส้นทางจากตัวอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ล่องไปตามแม่น้ำปิง ประมาณ 5 กิโลเมตร การคมนาคม เป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง มีโรงเรียนประจำหมู่บ้านและวัดประจำหมู่บ้านหนึ่งแห่ง

คนบ้านป่ายางใต้มีทั้งหมด 225 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 763 คน เป็นประชากรชาย 396 คน เป็นประชากรหญิง 367 คน บ้านป่ายางใหม่ มีทั้งหมด 148 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 518 คน เป็นชาย 248 คน เป็นหญิง 270 คน ประชากรผู้เป็นผู้นำชุมชนได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้มหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 2 คน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้านเปิดการเรียนการสอนระดับชั้นประถมศึกษา มีครูจำนวน 7 คน มีนักเรียนจำนวน 94 คน มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่ายางใต้ มีพระภิกษุสามเณรจำนวน 3 รูป สามเณร 1 รูป พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางด้านการปกครองจำนวน 1 รูป ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาพื้นเมืองเหนือ

ทุน บ้านป่ายางใต้และบ้านป่ายางใหม่ มีลักษณะพื้นที่ของชุมชนอยู่ในพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปิง ลักษณะดินร่วน มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูก สภาพอากาศร้อนชื้น มี 3 ฤดู แหล่งน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ มีประปาประจำหมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ มีผลไม้ส่งออกคือลำไย ทั้งตามฤดูและนอกฤดู กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนได้แก่กลุ่มลำไย และ

ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยที่เพียงพอต่อครอบครัวทุกครัวเรือน ในการจัดบุญประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านมีการตกลงกันที่จะเฉลี่ยตามหลังคาเรือน วัดตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน โรงเรียนตั้งอยู่ติดกับวัด วัดป่ายางใต้ เป็นวัดที่มีเสนาสนะบริบูรณ์ มีศาลาการเปรียญ โบสถ์ กุฏิและหอระฆัง มีปัจจัยทางด้านที่อยู่อาศัยสมบูรณ์

อุปกรณ์ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในงานประเพณีตานก๋วยสลาก ได้แก่ เครื่องใช้ในครัว เต็นท์ โต๊ะ ตลอดจนยานพาหนะในการรับส่งและขนย้ายสิ่งของ มีประจำอยู่ที่วัดและชุมชนมีความพร้อม โต๊ะมีประจำหมู่บ้าน เต็นท์มีในหมู่บ้านทางด้านอุปกรณ์ในการเตรียมพิธีสงฆ์ ได้แก่ โต๊ะหมู่บูชา อาสนะ รวมทั้งสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีสงฆ์ทางวัดป่ายางใต้มีอยู่ประจำวัด

นโยบาย พระครูสุปัญญาญาณวัดก่เป็นผู้มีแนวคิดในการจัดบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นพระภิกษุฝ่ายบริหาร ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากปีนี้ได้จัดในวันอาทิตย์ที่ 24 กันยายน ซึ่งการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของวัดป่ายางใต้ได้จัดขึ้นทุกปี เป็นแนวคิดของทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายประชาชน มีการประชุมเสนอความคิดเห็นต่อกรรมการคุ้มหมู่บ้าน มีการวางแผนดำเนินงาน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับวัด ชาวบ้านส่วนใหญ่ชอบการทำบุญจะเห็นได้จากการมาถวายภัตตาหารของชาวบ้าน ในวันพระชาวบ้านจะมาทำบุญตักบาตรและสมาทานศีลมีเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแล้วยังมีการชักชวนและชักนำเด็กนักเรียนและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณีต่าง ๆ และมีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้กับนักเรียนอีกด้วย

1.2 ขั้นตอน

เริ่มตั้งแต่วันเสาร์ที่ 15 กันยายน 2561 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลเชิงความประสงค์ในการเข้าพื้นที่เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากและกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เห็นขั้นตอนในการดำเนินงานของชุมชน คือบ้าน วัด โรงเรียนและราชการจนถึงวันที่ 24 กันยายน 2561 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลากด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากออกเป็น 3 ส่วน คือ ขั้นตอนเตรียมการ (ก่อนวันจัดงาน) ขั้นตอนดำเนินการ (วันจัดงาน) ขั้นสรุปงาน (หลังการจัดงาน) ชาวบ้านป่ายางใต้และทางวัดป่ายางใต้ได้มีขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก คือ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีแนวคิดริเริ่มการจัดงานจึงได้เรียกประชุมชาวบ้าน โดยใช้ศาลาวัดเป็นที่ประชุม ซึ่งเป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงความคิดเห็นในการจัดงาน และก็ได้จัดแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานด้วย ในกรณีเจ้าอาวาสได้ส่งฎีกาณิมนต์วัดต่าง ๆ ด้วยการเตรียมการก่อนวันงาน พระสงฆ์และชาวบ้านได้ช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบริเวณวัดทั้งหมดรวมถึงศาลาการเปรียญด้วย เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ด้านกลุ่มแม่บ้านและแม่ครัวก็มาช่วยกันทำความสะอาดโรงครัวและเตรียมภาชนะต่าง ๆ ในการทำอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์และต้อนรับผู้ที่มา

ร่วมงานจากหมู่บ้านอื่น ๆ พระสงฆ์และกรรมการวัดส่วนหนึ่งก็เตรียมสถานที่รับรองพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ที่ได้นิมนต์มา กลุ่มกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เตรียมตั้งเต็นท์ที่บริเวณด้านข้างศาลา เพื่อใช้เป็นที่ตั้งกัณฑ์สลากหัววัดและกัณฑ์สลากถวายวัด และใช้เป็นที่ตั้งโรงทานด้วย รวมถึงเป็นที่นั่งรับทานกัณฑ์สลากของพระภิกษุสามเณรด้วย ในวันจัดงาน ซึ่งเป็นวันพระ ช่วงเช้าชาวบ้านก็จะมาทำบุญตักบาตรตามปกติ หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จ กิจกรรมในส่วนต่าง ๆ ก็ได้เริ่มขึ้น ส่วนโรงครัวและโรงทานซึ่งมีผู้รับผิดชอบคือ กลุ่มแม่บ้าน แม่ครัวและชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้ช่วยกันเตรียมอาหารหวานคาวไว้ เพื่อถวายเพลพระสงฆ์ด้วยและเพื่อต้อนรับชาวบ้านผู้มาร่วมงานด้วย โรงน้ำปานะก็จะมีพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดดูแลอยู่ เพื่อรับรองพระสงฆ์และต้อนรับแขกที่มาจากในงาน ส่วนของพิธีสงฆ์ มีพระสงฆ์ทั้งหมด มัคคณาภิเษกและกรรมการวัดเป็นผู้ดำเนินการ ชาวบ้านทุกคนก็ร่วมปฏิบัติกร ทั้งนี้ก็เพื่อให้พิธีการ พิธีกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอนดำเนินไปด้วยดีจนสำเร็จลุล่วงตามเจตนารมณ์ในการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลากครั้งนี้ หลังการจัดงาน พระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านก็ได้ช่วยกันเก็บกวาดสถานที่ทั้งหมด นำส่งคืนสิ่งของที่ได้อืมมา ในเวลาประมาณบ่ายสามโมงทุกอย่างก็เรียบร้อยด้วยดี วันต่อมาผู้ใหญ่บ้านก็ได้แจ้งรายงานการจัดงานให้ชาวบ้านได้รับรู้ทางเสียงตามสายของหมู่บ้านและเจ้าอาวาสท่านก็ได้แจ้งการจัดงานให้ชาวบ้านรู้ในวันพระต่อมา

1.3 ผลผลิต

การจัดประเพณีตานกัณฑ์สลากของชุมชน/วัดป่ายางใต้ ได้เคยจัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 30 ปี ดังนั้นหน้าที่ต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมือนกันกับที่ผ่านมาในแต่ละปี จากการศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์เพิ่มเติมในปรากฏการณ์ที่ปรากฏให้เห็นในการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลากตามลำดับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กล่าวแล้วในข้อ 1.2 ดังนี้

1.3.1 การเสนอแนวความคิดการจัดการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลาก ความริเริ่มในการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลากของชุมชน/วัดป่ายางใต้ นั้น เจ้าอาวาสพระครูสุปัญญานุกัณฑ์ เป็นผู้เสนอความคิดให้กับผู้ใหญ่บ้าน มัคคณาภิเษก กรรมการวัดและชาวบ้านฟัง ในวันพระที่มีชาวบ้านมาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก พระครูสุปัญญานุกัณฑ์เป็นผู้บอกกับชาวบ้านว่าจะจัดประเพณีตานกัณฑ์สลาก ซึ่งได้จัดกันเป็นประจำทุกปีอยู่แล้ว ในที่ประชุมพูดคุยกันแล้วได้ข้อตกลงว่ากำหนดการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลาก ในวันที่ 24 กันยายน 2561 (ชด ค้างทอง. 2561: สัมภาษณ์)

การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ เป็นเพียงการเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดประเพณีตานกัณฑ์สลาก เจ้าอาวาสเป็นผู้เสนอให้ชาวบ้านรับทราบและทำความเข้าใจกันเพื่อกำหนด วันจัดประเพณีตานกัณฑ์สลาก ชาวบ้านทั้งหมดไม่ได้มีส่วนร่วม

ในการการเสนอแนวคิดแต่เป็นผู้ร่วมรับรู้ ยอมรับ และปฏิบัติตามแนวความคิด เพราะชาวบ้านมีความเคารพในตัวเจ้าอาวาส เมื่อเจ้าอาวาสว่าอย่างไรก็ปฏิบัติตาม

1.3.2 การกำหนดแผนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายในตอนเช้าให้ชาวบ้านได้รับทราบ ผู้ใหญ่เตรียมกำหนดการต่าง ๆ โดยอ้างอิงจากปีที่ผ่าน ๆ มาที่เคยทำ ดังนั้น ปีนี้จึงไม่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ เพราะว่าได้จัดทำมาเป็นประจำทุกปี ทั้งคณะกรรมการและชาวบ้านทุกคนทราบดีว่าควรทำอะไรบ้าง เจ้าอาวาสและมัคคทายกจะเป็นหลักในการจัดงานแต่ละครั้ง ส่วนใครที่มีความประสงค์จะทำโรงทานหรือเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารวัดต่าง ๆ ก็จะมาแจ้งความจำนงค์แก่ท่านเจ้าอาวาสและมัคคทายกให้ได้ทราบแล้วท่านก็จะจัดการให้ตามนั้น แต่ถ้าหากไม่มีใครเป็นเจ้าภาพจริง ๆ เจ้าอาวาสและมัคคทายกก็จะขอจากญาติโยมผู้ที่พอจะมีกำลังในการจัดการในเรื่องนี้โดยเฉพาะ และการแบ่งหน้าที่ในการจัดงานว่าจะทำอะไรบ้าง ได้กำหนดเอาวันที่ 23 ให้คนที่ว่างไปจัดสถานที่ช่วยกัน ในบางโอกาสการแจ้งกำหนดการและรายละเอียดต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสหรือมัคคทายกอาจจะแจ้งให้ฟังในตอนเช้าของวันพระซึ่งมีญาติโยมมาทำบุญเป็นจำนวนมาก

1.3.3 การนิมนต์และการเชิญให้เข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลาก ในทุกวันพระคือวันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ พระสงฆ์มีการทำสังฆกรรมคือการลงอุโบสถ (ร่วมกันฟังสวดปาฏิโมกข์) เป็นประจำอยู่แล้ว การนิมนต์วัดต่าง ๆ นั้น พระครูสุปัญญญาณุวัตร ได้แจ้งในที่ประชุมสงฆ์ว่าได้กำหนดการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันที่ 24 กันยายน 2561 และในวัดอื่น ๆ ที่มีการจัดประเพณีตานก๋วยสลากก็จะบอกข่าวในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน และอีกส่วนหนึ่งได้มีการออกหนังสือหรือฎีกานิมนต์เป็นทางการ ผู้ออกหนังสือนิมนต์เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและในส่วนขององค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐก็จะออกหนังสือเชิญเช่นเดียวกัน

1.3.4 การเตรียมการก่อนงาน ในวันที่ 23 กันยายน ก่อนวันงานหนึ่งวันชาวบ้านป่ายางได้นำโดยผู้ใหญ่บ้านจะออกมาวัดตั้งแต่เช้า ชาวบ้านจะพร้อมใจร่วมมือกันเพื่อเตรียมงานประเพณีตานก๋วยสลากในวันพรุ่งนี้ ซึ่งการเตรียมงานนั้นไม่ได้มีการแบ่งหน้าที่กันแน่นอน แต่ชาวบ้านจะร่วมกันทำ ในลักษณะใครถนัดงานอะไรก็ช่วยกัน ใครทำอะไรได้ก็ช่วยกัน ทุกคนจะถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคน ซึ่งการทำงานหรือการทำอะไรก็ตามในงานถือว่าทุกคนเป็นเจ้าของ ทุกคนทำร่วมกัน ในการเตรียมการทุกอย่างนั้นประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๆ ในงานประกอบไปด้วย

1) การเตรียมสถานที่ เป็นการเตรียมสถานที่ที่จะใช้ในประเพณีตานก๋วยสลาก คือบริเวณวัดทั้งหมด ศาลาการเปรียญ ลานวัด ในวันเสาร์ที่ 22 พระสงฆ์ในวัดและกลุ่มชาวบ้านได้พากันมาพัฒนาวัด ได้แก่การทำความสะดวก เก็บขยะ และจัดเตรียมอุปกรณ์บางอย่างไว้ ในวันที่ 23 หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้วชาวบ้านก็ได้ปรึกษากับเจ้าอาวาสว่าจะจัด

สถานที่อย่างไร่บ้าง โดยให้จัดพิธีสำคัญ ๆ ที่ศาลาการเปรียญ หลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกับริบ
 ประทานอาหารเช้าที่วัดเสร็จแล้ว ได้แบ่งออกเป็นประมาณ 4 กลุ่ม ในการเตรียมเกี่ยวกับสถานที่
 ได้แก่ สถานที่จอครถใช้บริเวณลานข้างหน้าวัด สถานที่สำหรับพิธีสงฆ์ใช้ที่ศาลาการเปรียญ
 สถานที่สำหรับฉันภัตตาหารของพระภิกษุทั้งหมดใช้ที่ชั้นล่างของกุฏิ ชาวบ้านได้นำโต๊ะอาหารมา
 วางเตรียมไว้ 5 โต๊ะและเก้าอี้ สถานที่สำหรับจัดโรงทานได้ใช้ด้านหน้ากุฏิและบริเวณโรงครัว นำ
 เต้นท์จากหมู่บ้านจำนวน 2 หลังมาตั้งต่อกันและได้นำโต๊ะอาหารของวัดมาเรียงกันสำหรับใช้ตั้งโรง
 ทานชาวบ้านได้ช่วยกันทำงาน โดยไม่เห็นว่าเป็นงานของใคร โดยเฉพาะแต่ทุกคนทำงานไปด้วย
 รอยยิ้ม มีการพูดคุยกันและถามข่าวสารทุกข์สุขของกันและกัน การใช้รถยนต์เพื่อขนสิ่งของต่าง ๆ
 นั้นชาวบ้านไม่ได้คิดค่าขนส่งเลย

2) เกี่ยวกับพิธีการของสงฆ์ พระลูกวัดและสามเณรเป็นผู้เตรียมที่ฉันของ
 พระ การจัดอาสนะสงฆ์เตรียมสถานที่บนศาลาการเปรียญทำความสะอาดโต๊ะหมู่ เช็ดพระทำความสะอาด
 สะอาดพระประธาน ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะไปที่ตลาดเพื่อจัดหาน้ำดื่มเครื่องดื่มสำหรับถวายพระสงฆ์
 ผู้เฒ่าผู้แก่มีส่วนในการจัดดอกไม้รูปเทียนและเตรียมสถานที่บนศาลาการเปรียญ บางส่วนนั่งคุยกับ
 พระสงฆ์ และเป็นผู้คอยดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ ดังนั้นความเรียบร้อยต่าง ๆ ชาวบ้านจะให้
 ความสำคัญเป็นพิเศษและเจ้าอาวาสเองก็มานั่งดูแลความเรียบร้อยด้วยในบางเวลา

3) เกี่ยวกับอาหาร การจัดอาหารสำหรับพระสงฆ์เป็นหน้าที่ของแม่บ้าน
 ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการวัดให้เป็นผู้ไปซื้อของมาจัดอาหารและส่วนหนึ่งอาหารของ
 ชาวบ้านที่ได้นำมาพร้อมกันถวายพระสงฆ์ ในวันทานด้วยสลากนี้ชาวบ้านจะจัดอาหารไว้ 2 ส่วนคือ
 ส่วนหนึ่งสำหรับพระสงฆ์และอีกส่วนหนึ่งสำหรับชาวบ้านผู้มาร่วมงาน ภัตตาหารที่จัดไว้สำหรับ
 พระสงฆ์จะไม่ให้ใครกินก่อนต้องเก็บเอาไว้สำหรับถวายพระสงฆ์เท่านั้น แม่บ้านใช้โรงครัวในการ
 จัดอาหารสำหรับภานะต่าง ๆ ในการจัดเตรียมอาหารทางวัดมิให้ครบทั้งหมด จึงไม่ได้ไม่ยืมที่
 ไหนมาชาวบ้านจะมาเตรียมภานะต่าง ๆ ตั้งแต่วันที่ 23 เพื่อจะได้ใช้ในวันงาน สิ่งของบางส่วน
 ชาวบ้านจัดเตรียมไว้ตั้งแต่วันที่ 23 นี้เช่นเดียวกัน

4) เกี่ยวกับกัณฑ์สลากหัววัด พระสงฆ์ กรรมการวัดและผู้เฒ่าผู้แก่ส่วน
 หนึ่งได้จัดเตรียมเอาไว้ กัณฑ์หัววัดคือสิ่งของที่ถวายให้กับวัดที่ได้มาร่วมประเพณีทานถวายสลาก
 ซึ่งเป็นการทำบุญแด่พระสงฆ์หมู่ใหญ่

5) เกี่ยวกับโรงทาน หลังจากการประชุมให้หัวหน้าคุ้มและชาวบ้านได้
 จัดทำโรงทาน ชาวบ้านได้จัดเตรียมของที่จะทำโรงทานภายในหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งทางวัดได้
 จัดเตรียมเตนท์โรงทาน โต๊ะและเก้าอี้ สำหรับจัดโรงทาน ซึ่งในส่วนนี้ถือว่าเป็นจุดสำคัญอีกส่วน
 หนึ่งของงาน โรงทานถือว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการเลี้ยงชาวบ้านทั้งใน

หมู่บ้านและที่มาจากหมู่บ้านอื่นแล้ว ยังถือว่ามีความสุขสนทนของผู้มาร่วมงานและเด็ก ๆ ในปีนี้มี
 โรงทานทั้งหมด 9 โรงทาน ได้แก่ โรงทานไอติม โรงทานน้ำดื่มและน้ำหวานต่าง ๆ โรงทาน
 ก๋วยเตี๋ยว โรงทานขนมจีน โรงทานส้มตำ โรงทานข้าวแกง โรงทานหมีผัด โรงทานของหวาน
 ลอดช่อง โรงทานไอศกรีมถ้วย ในส่วนของโรงทานมีไว้สำหรับทำอาหารเลี้ยงผู้ร่วมงานทั้งหมด
 และส่วนหนึ่งก็นำไปถวายพระสงฆ์ ชาวบ้านทำการเตรียมงานเพียงวันเดียวแต่ความพร้อมของการ
 ทำงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ด้วยภาระงานชาวบ้านบางส่วนมาช่วยงานในตอนเช้าและกลับ
 ในตอนสาย ๆ บางคนมาในตอนเที่ยงแล้วกลับตอนบ่าย ๆ บางคนอยู่ช่วยงานตลอดทั้งวัน เป็นที่
 สังเกตว่าในเวลาทำงานนั้นเป็นเหมือนการรู้หน้าที่อยู่แล้วว่าตนทำอะไร เนื่องด้วยการเคยเข้ามา
 ทำงานช่วยอยู่ตลอดเวลา เช่น ผู้ที่ทำหน้าที่กางเต็นท์ก็จะรู้ว่าเราจะไปเอาเต็นท์มาจากเวลาไหนที่
 ไหนยังไงเป็นส่วนของการเรียนรู้งานจากที่ผ่าน ๆ มาในส่วนที่เคยทำแล้ว

ภาพที่ 4.6 โรงทานวัดป่ายางใต้

ปัญหาในขั้นเตรียมงาน ในขั้นของการเตรียมงานเหมือนกับว่าจะไม่มี
 ปัญหาอะไร เพราะทุกอย่างเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เมื่อติดขัดในการทำงานส่วนใดชาวบ้านก็จะ
 แก้ไขปัญหาไปเรื่อย ๆ เป็นการแก้ไขเฉพาะหน้า จากการสังเกตและสอบถามของผู้ศึกษาวิจัยทำให้
 ทราบปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของชาวบ้านดังนี้

1) ปัญหาทางธรรมชาติ ในช่วงการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้น เป็น
 ช่วงในพรรษาซึ่งเป็นฤดูฝน บางครั้งก็จะมีฝนตกลงมาในเวลาพระสงฆ์รับตานก๋วยสลาก ซึ่งการร้ต
 นก๋วยสลากนั้นพระสงฆ์ท่านจะมานั่งรับที่บริเวณวัดหรือใต้ร่มไม้ซึ่งเป็นจุดที่เตรียมไว้ หากมีฝนก็

จะลำบากหน่อย และถ้าหากไม่มีฝนก็จะเจอกับแดดที่ร้อนแรง เพราะเป็นช่วงเวลาก่อนเพล การแก้ปัญหาตรงจุดนี้ก็คือจัดเตรียมต้นไม้ให้เพียงพอสำหรับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาและชาวบ้านที่มาร่วมงานด้วย

2) ปัญหาเกี่ยวกับภาระงานของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีเวลาว่างไม่ตรงกัน เช่นชาวบ้านที่มีสวนลำไย มาเตรียมสถานที่ในตอนเช้าไม่ได้ต้องทำงานที่ไร่ ที่สวนของตนเองให้เรียบร้อยก่อน การเตรียมงานชาวบ้านเห็นว่าควรจะให้เสร็จในตอนเช้า ไม่ควรให้นาน เนื่องจากบางคนต้องทำงานหรือว่ามีภาระงานทางบ้านในตอนบ่าย

3) ทำงานหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กันทำให้คนไม่พอที่จะทำงาน ในปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะเห็นว่าไม่ได้เป็นปัญหาอะไรมาก เนื่องจากเป็นปกติของชาวบ้านอยู่แล้ว

1.3.5 การดำเนินงานในวันทานกัวยสลาก ในช่วงเช้ามีเวลาประมาณตีห้า พระภิกษุสามเณรและชาวบ้านบางครอบครัวที่ทำกัณฑ์สลากสำหรับถวายวัดหรือห้ววัด ก็จะนำกัณฑ์สลากมาจัดวางไว้ในที่ที่เตรียมไว้ เพราะกัณฑ์สลากจะมีข้าวของเครื่องใช้มากมายรวมทั้งต้นเงินด้วยจึงต้องใช้เวลาในการจัดการพอสมควร และอีกอย่างที่ต้องจัดทำแต่เช้าให้เสร็จก่อนการทำบุญตักบาตร ก็เพื่อจะให้ญาติโยมที่มาทำบุญตักบาตรมารอบมบุญด้วย การรอมบุญ คือ การที่ชาวบ้านผู้ที่ไม่ใช่เจ้าภาพถวายกัณฑ์สลากวัดหรือห้ววัดจะนำอาหารหวานคาว ขนม นมเนยหรือผลไม้ต่าง ๆ อีกทั้งเงินด้วยตามกำลังของตนที่จัดหาได้ มาใส่ในกัณฑ์สลากที่เจ้าภาพจัดไว้ เหมือนกับว่า ร่วมเป็นเจ้าภาพ นั่นเองเวลาประมาณเจ็ดโมงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรก่อนเนื่องจากเป็นวันพระ ชาวบ้านก็จะมาทำบุญตามปกติ แต่จะมีญาติโยมบางคนที่จะนำกัณฑ์สลากมาพร้อมเลย เพราะจะได้ไม่ต้องกลับไปเอาที่บ้านอีกรอบหนึ่ง หลังจากเสร็จจากการทำบุญตักบาตรและพระสงฆ์ฉันเช้าเสร็จแล้ว ประมาณแปดโมงชาวบ้านก็จะเริ่มทยอยกันมามากขึ้นเรื่อย ๆ ในส่วนของโรงงานและโรงน้ำปानะก็จะเริ่มมาจัดเตรียมกัน แต่โดยส่วนมากแล้วชาวบ้านได้เตรียมอาหารและสิ่งของต่าง ๆ สำหรับโรงงานเรียบร้อยมาจากบ้านแล้ว ดังนั้นจึงไม่ได้เตรียมอะไรมากมาย สถานที่สำหรับโรงงานชาวบ้านจัดเตรียมตั้งแต่เมื่อวานแล้ว สำหรับโรงงานนั้น เมื่อโรงไหนพร้อมก็จะแจกจ่ายได้เลย ส่วนที่จะเตรียมไว้ถวายพระสงฆ์ก็จะเก็บไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ และห้ววัดต่าง ๆ จะมาประมาณสามโมงเช้า เมื่อมาถึงบางคนก็เดินดูบริเวณวัด บางคนก็เดินไปหาอะไรทานตามโรงงานต่าง ๆ ตามชอบใจ ส่วนห้ววัดที่มาร่วมงานบางวัดที่มีความพร้อมก็จะนำกัณฑ์ห้ววัดที่เตรียมมาเข้าไปถวายแต่เจ้าอาวาสเลย และท่านเจ้าอาวาสก็จะอนุโมทนาตามแบบฉบับทางเหนือ แต่บางวัดก็จะเอาไว้ถวายในช่วงท้ายของพิธี เสร็จแล้วห้ววัดทั้งหลายที่นิมนต์มาก็จะพักผ่อนตามอัชยาศัยในที่ที่เจ้าภาพเตรียมไว้เพื่อรอเวลาประกอบพิธีกรรม ในตอนนี้

พระภิกษุสามเณรและกรรมการวัดที่มีหน้าที่ต้อนรับพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่ถวายน้ำร้อน น้ำเย็น น้ำชากาแฟและเครื่องดื่มที่เตรียมไว้แก่พระสงฆ์ที่มาจากวัดต่าง ๆ ส่วนชาวบ้านที่นำถ้วยสลากมามัคคนายกก็จะประกาศบอกให้นำเส้นสลากไปรวมกันที่บนศาลาการเปรียญ เพื่อที่คณะกรรมการจะได้จัดการแบ่งถวายแก่พระภิกษุสามเณรทุกรูปเท่า ๆ กัน เวลา 09.30 น. มัคคนายกก็จะประกาศทางเครื่องขยายเสียง เป็นสัญญาณบอกว่าได้เวลาทำพิธีदानถ้วยสลากแล้ว พระสงฆ์และชาวบ้านทุกคน (มีผู้มาร่วมงานประมาณ 600-700 คน) ก็จะมาพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ เนื่องจากศาลานั้นไม่สามารถที่จะบรรจุคนได้หมด ชาวบ้านบางส่วนก็นั่งอยู่บริเวณโรงทาน บางส่วนนั่งตามรั้วไม้และตามศาลาบาตร สำหรับพระสงฆ์ประมาณ 20 รูป ได้นั่งบนอาสนะสงฆ์ที่ศาลาการเปรียญได้ทั้งหมด เมื่อทุกคนพร้อมกันแล้ว มัคคนายก ได้กล่าวเชิญชวนให้ทุกคนพร้อมที่จะदानถ้วยสลากแล้ว ตอนนี้ได้เวลาเริ่มพิธีแล้วขอให้ทุกคนอยู่ในอาการอันสงบ จากนั้นก็ได้เริ่มพิธีदानถ้วยสลากตามลำดับพิธีดังนี้

- 1) การกล่าวบูชาพระรัตนตรัย
- 2) การกล่าวนมัสการพระรัตนตรัย
- 3) การอาราธนาศีล และสมาทานศีล
- 4) การอาราธนาธรรม
- 5) เทศน์อันิสงส์ถ้วยสลาก
- 6) เจริญพระพุทธรูป (สวดถวายพรพระ)
- 7) การเวรदान
- 8) กล่าวคำถวายสลากภักดิ์
- 9) การอุปโลกน์สลากภักดิ์
- 10) ถวายเส้นสลากแก่พระสงฆ์
- 11) พระสงฆ์อนุโมทนา ชาวบ้านกรวดน้ำรับพร
- 12) ชาวบ้านไหว้พระกราบลาพระรัตนตรัย
- 13) พระสงฆ์รับदानถ้วยสลาก
- 14) พระสงฆ์ฉันเพลและชาวบ้านรับประทานอาหาร

ลำดับพิธีสงฆ์นี้รายละเอียดได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พิธีสงฆ์ใช้เวลาประมาณ 45 นาที ในเวลาประมาณห้าโมงครึ่งชาวบ้านได้รับประทานอาหารร่วมกัน

1.3.6 เก็บสถานที่ หลังจากที่บ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ และชาวบ้านบางส่วนกลับเรียบร้อยแล้ว ทั้งพระภิกษุสามเณร กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านจะช่วยกันในการจัดเก็บกวาด ทำความสะอาดสถานที่ และส่วนหนึ่งก็ช่วยเก็บทำความสะอาดบน

ศาลาการเปรียญ การเก็บงานนั้นใช้เวลาไม่มาก เพราะชาวบ้านแต่ละคนทำหน้าที่ของตนเองอยู่แล้ว แม่ครัวมีหน้าที่จัดเก็บทำความสะอาดทางด้านโรงครัว ในส่วนของภานะ ถ้วย จาน ช้อน หม้อ และภานะอื่น ๆ มีเยาวชนส่วนหนึ่งช่วยล้างทำความสะอาดและยกเข้าไว้ที่เดิม ในการขนย้าย สิ่งของชาวบ้านช่วยกันนำขึ้นรถไปส่งตามสถานที่ที่ได้นำมา ในส่วนของพิธีสงฆ์ สามเณรและ พระสงฆ์ในวัดเป็นผู้จัดเก็บ การทำความสะอาดนั้นชาวบ้านมาช่วยในการปิดกวาดเช็ดถู

ในการเก็บสถานที่ชาวบ้านได้ช่วยกันทำอย่างรวดเร็วในเวลาประมาณบ่าย สองโมงทุกอย่างในวัดได้กลับสู่สภาพเดิม หน้าที่ในการจัดเก็บสถานที่นั้นชาวบ้านไม่ได้แบ่งกัน เพียงแต่ช่วยกัน ในงานนี้การทำงานต่าง ๆ พระครูสุปัญญานูวัฒน์ได้กล่าวว่า “หน้าที่ในการจัด ประเพณีตานก๋วยสลากหรืองานอื่น ๆ ก็ตามไม่ได้มีการแบ่งหรือว่าจัดหน้าที่ให้อย่างแน่นอนตายตัว แต่ชาวบ้านทุกคนรู้หน้าที่ตัวเอง ทุกคนมาเพราะอยากได้บุญดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำร่วมกันก็คือ บุญ การประเมินว่างานเรียบร้อยดีหรือไม่ คือในเวลาทำงานจะไม่มีการเรียกกัน จะไม่มีการเรียกให้ คนนี้ช่วยตรงนั้นตรงนี้ แต่ทุกคนช่วยกัน ถ้ามีการเรียกกันให้ช่วย แสดงว่าหน้าที่ในงานนั้นไม่ เรียบร้อย (พระครูสุปัญญานูวัฒน์, 2561: สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่างานทุกอย่างเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและทุกคนมีส่วนร่วม ในการทำงานทุกคนช่วยทำงานกันอย่างจริงจัง ไม่มีการจ้างหรือการเรียกร้อยค่าแรงแต่อย่างใดทุกคนมาทำงานด้วยความเชื่อ ความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

1.3.7 แจ็งรายงานการจัดงานประเพณีตานก๋วยสลาก การแจ็งรายงานสำหรับ งานต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านทราบ ผู้ใหญ่บ้านได้ใช้ 2 วิธี คือการแจ็งทางเสียงตามสายในหมู่บ้านและ แจ็งในวันพระหลังจากที่ชาวบ้านได้ถวายภัตตาหารแล้ว ในการแจ็งรายรับรายจ่ายในประเพณี ตานก๋วยสลากนี้ ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้แจ็งรายละเอียดให้ชาวบ้านทราบ มีแต่เพียงการกล่าวขอบคุณผู้มา ร่วมงานและขอบคุณชาวบ้านที่ให้ความร่วมมือต่าง ๆ จึงได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

1.4 ผลกระทบ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชาวบ้าน ประการแรกคือความอึดใจในการได้ทำบุญถวายทาน จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับ ชาวบ้านที่มาร่วมงานและชาวบ้านปายางใต้ต่างก็ตอบด้วยความอึดแน่นว่ามีความสุขแต่เป็นความสุข ทางใจที่เป็นนามธรรมไม่สามารถนำออกมาแสดงให้เห็นได้ ดังนั้นจึงแบ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ ชุมชน/วัดปายางใต้ ออกเป็น 4 ประการ คือ

1.4.1 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ หลังจากที่บ้านได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนใน การจัดประเพณีตานก๋วยสลาก และได้ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตนเองได้รับมอบหมายแล้ว ชาวบ้านได้มีการ ได้มีการเรียนรู้ในหน้าที่ของตนในการปฏิบัติงานและหน้าที่ที่ตนได้รับนั้น การจัดงานในครั้งนี้

ผ่านมาก็ไม่ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการในการจัดงาน ผู้ใหญ่ซิด กล่าวว่า ปีนี้ไม่ได้มีการประชุม ครั้น เพราะเราทำกันมาทุกปี ชาวบ้านต่างคนต่างรู้หน้าที่ว่าตนจะต้องทำอะไร ยังไงจึงไม่ได้นัดประชุม ครุบาท่านว่ายังไง ก็อย่างนั้นแหละ (ซิด ค้วงทอง, 2561: สัมภาษณ์)

ดังนั้น ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากปีนี้จึงไม่ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการ เป็นเพราะชาวบ้านเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการจัดงานทุกปีที่ผ่านมาแล้ว บางครั้งก็จะปรับเปลี่ยนวิธีการบ้างเพื่อให้ดีขึ้นกว่าเดิมจากที่ผ่านมา ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากแต่ละครั้งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีแก่นักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นหลัง เป็นผู้รับวัฒนธรรมต่อไป ในทุกครั้ง ครูจะพานักเรียนไปร่วมงานที่วัดเพื่อจะได้ร่วมถวายภัตตาหารแด่วัด ซึ่งทางโรงเรียนได้จัดภัตตาหารถวายวัดทุกปีที่ผ่านมา และนักเรียนบางคนก็จะมีก๋วยสลากของตนเองมาร่วมถวายด้วยนักเรียนก็จะได้รับความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ นักเรียนที่มาร่วมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากถือว่าการเรียนภาคปฏิบัติ นักเรียนรู้ว่าเมื่อมาร่วมกิจกรรมจริงแล้วสิ่งที่นักเรียนเห็นกับสิ่งที่นักเรียนได้ฟังในห้องเรียนแตกต่างกันอย่างไร และประการสำคัญคือนักเรียนรู้ว่าเมื่อมาร่วมพิธีกรรมทางศาสนา นักเรียนควรจะทำอะไร นักเรียนสามารถช่วยงานได้ทั้งการเสิร์ฟน้ำ ยกอาหาร หรือแม้แต่ทำความสะอาด

1.4.2 การสร้างเครือข่ายวัด/ชุมชน การจัดประเพณีตานก๋วยสลากในครั้งนี้มีวัด/หมู่บ้านอื่นเข้าร่วมด้วยจำนวน 9 วัด/หมู่บ้าน (ดูจากบัญชีรายชื่อวัดที่นิมนต์มาในงาน) ในการเข้าร่วมตานก๋วยสลากนี้ พระสงฆ์จากวัดอื่นและชาวบ้านที่ติดตามมามีส่วนร่วมในการทำบุญ การรับประทานอาหารเท่านั้น ในกิจกรรมอย่างอื่นชาวบ้านที่มาไม่ได้มีส่วนร่วมมากนัก แต่ก็มีการสร้างเครือข่ายชุมชนขึ้นคือการหมุนเวียนในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากที่หมู่บ้านอื่น ๆ หมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านนี้ถ้ามีการจัดงานตานก๋วยสลากก็มักจะไปร่วมงานอยู่เป็นประจำ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัด/ชุมชน จะเห็นได้จากการพูดคุยและการพบปะทักทายของชาวบ้านผู้มาร่วมงานกับชาวบ้านปายางใต้ ส่วนมากเมื่อพบเจอกันก็จะถามถึงทุกข์สุขของกันและกัน

1.4.3 การประชาสัมพันธ์ ถึงแม้ว่าในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากทุกคนจะไม่ได้มีส่วนเริ่มแรกในการคิดจัดงาน ไม่ได้คิดในการกำหนดวัดหรือกำหนดในวิธีการจัดต่าง ๆ แต่ทุกคนก็ได้รับรู้คือได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ความคิดของผู้นำในการจัดงาน จากนั้นก็มีส่วนในการวางแผนการจัดในระดับงานของตนหรือในระดับหน้าที่ของตน ต่อจากนั้นชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การทำงานของชาวบ้านแสดงออกให้เห็นถึงความพร้อมในหน้าที่และความถนัดในงานที่ตนเองได้รับนั่นเอง สิ่งที่ชาวบ้านได้รับนอกจากบุญกุศลแล้ว ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับคือความรู้จักงานในหน้าที่ที่ตนเองได้รับและความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้าน เช่น การช่วยกันทำความสะอาด การช่วยกันตั้งเต็นท์ โตะ

เก้าอี้ การช่วยกันต้อนรับแขกต่างบ้านเป็นต้น การช่วยเหลืองานกัน โดยที่ไม่ต้องให้เรียกเมื่อเห็นว่ งานใดคนไม่พอหรือตนเองพอจะช่วยได้ก็จะเข้าไปช่วยทันที การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น ชาวบ้านมีการสำรวจในหน้าที่ของตนเองตามที่ตนได้รับว่ามีความบกพร่องหรือผิดพลาด ก็จะแก้ไข เฉพาะหน้า ดังนั้นจึงสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน/วัดป่ายางใต้ได้ดังนี้

1) ร่วมคิด ชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ปฏิบัติได้เป็นผู้รับรู้ในแนวคิดเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนในการคิด หรือการตัดสินใจ แต่ชาวบ้านก็ยอมรับแนวคิดด้วยถือเอาความเห็นของชาวบ้าน ด้วยกัน เมื่อเพื่อนบ้านมีความคิดเห็นอย่างไร ก็ยอมรับในความคิดเห็นนั้น

2) ร่วมวางแผน ชาวบ้านมีส่วนในการรับรู้แผนงานในการจัดประเพณี ตานก๋วยสลากและได้มีส่วนในการวางแผนในหน้าที่ที่ตนเองได้รับ

3) ร่วมปฏิบัติ ชาวบ้านถือว่ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างมาก จากแผนงานที่ แต่ละคนได้รับในหน้าที่ต่าง ๆ กัน ทุกคนต่างทำในหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็งานใน ส่วนใด ทุกคนมีส่วนในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก แต่ละหน้าที่มีงานเฉพาะของตนเอง เช่น แม่ ครวมีหน้าที่ทำอาหารถวายพระ กลุ่มโรงเรียนมีหน้าที่ทำอาหารเลี้ยงแขกผู้ร่วมงาน มัคทายกมี หน้าที่ทำพิธีกรรมทางสงฆ์ กลุ่มผู้นำหมู่บ้านทำหน้าที่ต้อนรับ

4) ร่วมรับผลประโยชน์ ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับมี 2 ประการ คือ ประโยชน์ที่เห็นเป็นรูปธรรม และประโยชน์ที่ไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ประโยชน์ที่มีคุณค่า ทางใจหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าบุญ คือความอึดอ้อมใจในการมาร่วมตานก๋วยสลาก ทุกคนได้มีส่วน ร่วมในการทำบุญตานก๋วยสลากถึงแม้ชาวบ้านบางคนจะไม่ได้จ่ายเงิน แต่ก็มาร่วมแรงร่วมใจ ในการทำบุญ นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้รับความผูกพันที่ดีกับเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านกันการถามไถ่ สารทุกข์สุขของกันและกันเรียกว่าประโยชน์ทางใจ เมื่อชาวบ้านมาร่วมงานตานก๋วยสลากแล้วได้ รับประทานอาหารอย่างอ้อมหน้าสำราญ การได้ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชน หรือแม้กระทั่ง ชาวบ้านป่ายางใต้เองที่บางครั้งไม่ได้เจอกันนาน งานตานก๋วยสลากนี้เองเป็นจุดรวมชาวบ้านและ ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ นี้คือประโยชน์ที่เห็นเป็นรูปธรรม

5) ร่วมประเมินผล ชาวบ้านเป็นผู้ประเมินผลเองโดยหน้าที่ตนของตนเองนี้ สำเร็จหรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้างในการดำเนิน ในการจัดงานครั้งต่อไปสามารถที่จะนำไป ปรับเปลี่ยนได้ การประเมินของชาวบ้านคืองานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จได้

1.4.4 การรายงานสู่สาธารณชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านและวัดป่ายางใต้ ได้จัด ในประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกให้สาธารณชนได้เห็น ถือว่าเป็นการ รายงานสู่สาธารณชนในระดับต้น หลังจากทีเสร็จงานแล้วชาวบ้านทางผู้ใหญ่บ้านมีการนำเสนอต่อ

ที่ประชุม ณ ศาลากลางหมู่บ้าน และการเข้าร่วมงานด้านก๋วยสลากขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการรายงานสู่สาธารณชนต่อไป

2. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์

วัดชลประทานรังสรรค์ เป็นวัดประจำหมู่บ้านจัดสรร หมู่ 3 4 ประกอบด้วยชุมชน 6 ชุมชน คือ ชุมชนท่าโป่ง ชุมชนท่าพิมาน ชุมชนบ้านห้วย ชุมชนร่วมใจพัฒนา ชุมชนบ้านใต้ห้วย และชุมชนบ้านใต้คลอง ซึ่งเป็นวัดตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ได้จัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันที่ 24 เดือนกันยายน 2561 มีกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากดังที่ผู้วิจัยจะได้เสนอตามกรอบต่อไปนี้

ภาพที่ 4.7 ประเพณีตานก๋วยสลากวัดชลประทานรังสรรค์

2.1 ปัจจัยนำเข้า

การเข้าสู่บ้านจัดสรร มีเส้นทางที่สะดวกให้เดินทางมาตามถนนสายตาก-ลำปาง เลี้ยวซ้ายตรงแยกปากทางเข้าเขื่อนภูมิพล ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร เมื่อขับรถมาเรื่อย ๆ หมู่บ้านจะอยู่ทางซ้ายมือของเรา หากจะเข้าวัดให้เลี้ยวซ้ายก่อนที่จะถึงโรงพยาบาลสามเงา ประมาณหนึ่งกิโลเมตรก็จะถึงตลาดและวัดจะอยู่ทางซ้ายมือติดกับฝั่งแม่น้ำปิง

2.1.1 คน บ้านจัดสรรมีทั้งหมด 712 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 1670 คน เป็นประชากรชาย 724 คน เป็นประชากรหญิง 946 คน ประชากรเป็นผู้นำชุมชนได้แก่ นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน และหัวหน้าชุมชน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้านสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนจำนวน 124 คน มีครูจำนวน 12 คน มีวัดประจำหมู่บ้านหนึ่งแห่งมีพระภิกษุ 8 รูป ไม่มีสามเณร ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาเหนือ

2.1.2 ทุน บ้านจัดสรร ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาเรียบตามริมฝั่งแม่น้ำปิง ลักษณะของดินเป็นตะกอนปนทรายแถบริมแม่น้ำ ป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป การเพาะปลูกมีทำนาและทำสวนผลไม้ อาชีพเสริมคือเลี้ยงสัตว์ สภาพสังคมเป็นสังคมที่มีความผูกพันกันญาติพี่น้องและเป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้พอเพียงแก่ครอบครัวร้อยละ 90 วัดชลประทานรังสรรค์เป็นวัดเก่าแก่ เป็นวัดในสังกัดมหานิกาย มีพระสงฆ์จำพรรษา มากกว่า 5 รูปทุกปี ภายในวัดมีเสนาสนะสมบูรณ์

2.1.3 อุปกรณ์ ภายในวัดชลประทานรังสรรค์มีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ โต๊ะหมู่บูชา อาสนะสงฆ์ และสิ่งของที่ใช้ในการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมภายในชุมชนสามารถที่จะหาโดยสะดวก รวมถึงรถยนต์ในการขนส่งสิ่งของต่าง ๆ มีจำนวนหลายคันชาวบ้านสามารถที่จะนำมาช่วยในงานของส่วนรวมได้ ตามความสะดวก

2.1.4 นโยบาย การจัดประเพณีदानก๋วยสลากของชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีความคิดริเริ่มในการจัดประเพณีदानก๋วยสลาก โดยการเสนอให้ชาวบ้านทราบเนื่องด้วยความเป็นผู้นำและชาวบ้านให้ความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อมีการจัดประเพณีदानก๋วยสลาก ซึ่งวัดและชาวบ้าน ได้จัดกันมาเป็นประจำทุกปีอยู่แล้วจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดขึ้น ซึ่งเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าชุมชนได้ปรึกษากับชาวบ้านแล้วมีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่าจะจัดเหมือนที่เคยจัดกันมาทุกปี

ปัญหาในส่วนของปัจจัยนำเข้า

1. การยืมอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ มีความลำบากทั้งในด้านการยืมและการส่งกลับ
2. การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน ดังนั้นจึงมีฝนตกอยู่บ่อย ๆ ทำให้มีความลำบากในการจัดเตรียมและการดำเนินการต่าง ๆ

2.2 ขั้นตอน

การจัดประเพณีदानก๋วยสลากของชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ เจ้าอาวาสถือว่าเป็นผู้มีบทบาทในการจัดการประเพณีदानก๋วยสลากอย่างมาก เนื่องจากพระครูไพศาลธรรมทินได้เป็นผู้มอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ในวัดและชาวบ้าน ดังนั้นขั้นตอนต่าง ๆ ในการจัดประเพณีदानก๋วยสลาก ชาววัดและชาวบ้านจึงเป็นผู้มีส่วนร่วมกันจัดการ ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีदानก๋วยสลากด้วย โดยการจัดประเพณีदानก๋วยสลากมีขั้นตอน 3 ส่วน คือ ขั้นตอนเตรียมการ (ก่อนวันจัดงาน) ขั้นตอนดำเนินการ (วันจัดงาน) ขั้นตอนสรุปงาน (หลังการจัดงาน) มีลำดับขั้นตอน คือ ผู้ที่มีแนวคิดริเริ่มในการจัดงานคือเจ้าอาวาส และได้เรียกประชุมชาวบ้านโดยใช้ศาลาการเปรียญวัดเป็นที่ประชุม แต่เป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ จุดประสงค์ก็เพื่อให้ชาวบ้าน

แสดงความคิดเห็นในการจัดงาน จากนั้นก็ได้จัดแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานด้วย แล้วเจ้าอาวาสก็ได้ส่งฎีกานิมนต์วัดต่าง ๆ ด้วยและก็มีภาระงานในที่ประชุมวันลงอุโบสถด้วย ในการเตรียมการก่อนวันงานนั้น พระสงฆ์ คณะกรรมการวัดและชาวบ้านได้ช่วยกันตัดหญ้า เก็บกวาดทำความสะอาดบริเวณวัดทั้งหมด รวมถึงเตรียมความพร้อมบนศาลาการเปรียญด้วย เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีสงฆ์ ด้านกลุ่มแม่บ้านและแม่ครัวก็มาช่วยกันทำความสะอาดโรงครัวและเตรียมภาชนะต่าง ๆ ในการทำอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์และต้อนรับผู้ที่มาร่วมงานจากหมู่บ้านอื่น ๆ พระสงฆ์และชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เตรียมสถานที่รับรองพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ที่ได้นิมนต์มา กลุ่มกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เตรียมตั้งเต็นท์ที่บริเวณด้านข้างศาลา เพื่อใช้เป็นที่ตั้งกัณฑ์สลากหัววัดและกัณฑ์สลากถวายวัด และใช้เป็นที่ตั้ง โรงทานด้วย รวมถึงเป็นที่นั่งรับทานกัณฑ์สลากของพระภิกษุสามเณรด้วย ในวันจัดงาน ซึ่งเป็นวันพระ ช่วงเช้าชาวบ้านก็จะมาทำบุญตักบาตรตามปกติ หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จ กิจกรรมในส่วนต่าง ๆ ก็ได้เริ่มขึ้น ส่วนโรงครัวและโรงทานซึ่งมีผู้รับผิดชอบคือ กลุ่มแม่บ้าน แม่ครัวและชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้ช่วยกันเตรียมอาหารหวานคาวไว้เพื่อถวายเพลพระสงฆ์ด้วยและเพื่อต้อนรับชาวบ้านผู้มาร่วมงานด้วย โรงน้ำปานะก็จะมีพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดดูแลอยู่ เพื่อรับรองพระสงฆ์และต้อนรับแขกที่มาในงาน ส่วนของพิธีสงฆ์ มีพระสงฆ์ทั้งหมด มัคคทายกและกรรมการวัดเป็นผู้ดำเนินการ ชาวบ้านทุกคนก็เข้าร่วมปฏิบัติการ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พิธีการ พิธีกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอนดำเนินไปด้วยดีจนสำเร็จลุล่วงตามเจตนารมณ์ในการจัดประเพณีทานกัณฑ์สลากครั้งนี้ หลังการจัดงาน พระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านก็ได้ช่วยกันเก็บกวาดสถานที่ทั้งหมด นำส่งคืนสิ่งของที่ได้อืมมา ในเวลาประมาณบ่ายสามโมงทุกอย่างก็เรียบร้อยด้วยดี วันต่อมาผู้ใหญ่บ้านก็ได้แจ้งรายงานการจัดงานให้ชาวบ้านได้รับรู้ทางเสียงตามสายของหมู่บ้านและเจ้าอาวาสท่านก็ได้แจ้งการจัดงานให้ชาวบ้านรู้ในวันพระต่อมา

ขั้นตอนการจัดประเพณีทานกัณฑ์สลากของวัดชลประทานรังสรรค์นั้นชาวบ้านและทางวัดได้จัดร่วมกัน ในบางกิจกรรมใช้เวลาาน บางกิจกรรมใช้เวลาน้อย ซึ่งงานส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะร่วมกันทำเพียงแค่ 2 วัน คือวันเสาร์และวันอาทิตย์เท่านั้น ในวันเสาร์นั้นชาวบ้านมาช่วยกันเตรียมงาน และในวันอาทิตย์เป็นวันจัดประเพณีทานกัณฑ์สลาก

2.3 ผลผลิต

การจัดประเพณีทานกัณฑ์สลากของชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ในบางปีแม้มีพระสงฆ์จำพรรษามากหรือน้อย ชาวบ้านก็ได้จัดประเพณีทานกัณฑ์สลากอย่างนี้เรื่อยมา อาจจะจัดโดยเชิญหมู่บ้านอื่นเข้าร่วมบ้างไม่มีการเชิญหมู่บ้านอื่นบ้าง ในการจัดประเพณีทานกัณฑ์สลากหรือกิจกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านรู้หน้าที่อยู่แล้วว่าเคยทำในส่วนใด ชาวบ้านก็จะทำในส่วนนั้นตามหน้าที่ที่เคยทำมา แม้การแบ่งหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้ใหญ่บ้าน ก็ไม่มีการ

กำหนดตายตัวลงไปแน่นอน เป็นแต่เพียงการบอกด้วยปากเปล่าในลักษณะการขอแรงในการช่วยกันทำงาน

2.3.1 เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมชาวบ้านแจ้งกำหนดการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก และกำหนดแนวทางในการจัดงาน เพราะว่าเคยจัดกันทุกปีอยู่แล้ว จึงได้กำหนดจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันจันทร์ ที่ 24 กันยายน 2561 ซึ่งเป็นวันพระ ขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 การจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันพระนั้น เจ้าอาวาสให้ความเห็นว่า การจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันพระนั้นครูบาอาจารย์ท่านพาจัดมาอย่างนี้ เราเป็นลูกศิษย์ท่านก็ปฏิบัติตามที่ท่านพาทำมาแต่เก่าก่อน (พระครูไพศาลธรรมทิน, 2561: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.8 พระครูไพศาลธรรมทินกำลังรับตานก๋วยสลาก

2.3.2 การออกฎีกานิมนต์วัดต่าง ๆ เข้าร่วมและหนังสือเชิญให้ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรอื่นเข้าร่วมนั้น ทางเจ้าอาวาสเป็นผู้ออกหนังสือเอง ในปีนี้ได้ออกฎีกานิมนต์หรือหนังสือเชิญประมาณ 10 วัด/หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงนั้น เจ้าอาวาสกล่าวว่า “ในการออกหนังสือนิมนต์นี้ได้พิมพ์แล้วส่งไปตามวัดต่าง ๆ ในที่อยู่บริเวณใกล้เคียงที่เคยร่วมกันทำทุกปี ส่วนที่เหลือได้ไปส่งให้ในวันลงอุโบสถบั้ง และแจ้งข่าวให้วัดต่าง ๆ ได้ทราบด้วย ในการส่งหนังสือนั้นได้วานจ้างให้คนไปส่งให้ ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายในการส่งประมาณ 300 บาท ซึ่งวัดและหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ส่งโดยใช้หนังสือนั้นเป็นวัด/หมู่บ้านในเขตอำเภอสามเงา

2.3.3 การเตรียมการก่อนวันงาน ในวันอาทิตย์ ที่ 23 กันยายน 2561 ชาวบ้านบ้านจักสรร พร้อมกันในเวลาเช้า หลังจากที่ชาวบ้านมาพร้อมกันแล้ว ได้ตกลงกันในการจัดสถานที่ต่าง ๆ สถานที่สำหรับกางเต็นท์ตั้งโรงทานให้ตั้งด้านหน้าศาลาการเปรียญ เต็นท์สำหรับจัดอาหารถวาย

พระสงฆ์ตั้งด้านข้างศาลาการเปรียญ กลุ่มพ่อบ้านประมาณ 10 คน ไปขนดินที่ที่ชุมชนต่าง ๆ จากนั้นพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านได้ทำงานตามส่วนต่าง ๆ

1) ทำความสะอาดบริเวณวัด ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งซึ่งส่วนมากเป็นผู้ที่เข้ามาช่วยงานวัดเป็นประจำ ได้ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณวัด การทำความสะอาดเพียงช่วยกันปิดกวาดบริเวณวัดเท่านั้น และส่วนหนึ่งช่วยกันทำความสะอาดบริเวณห้องน้ำ นอกจากนี้ชาวบ้านยังช่วยกันตัดหญ้าทั่วทั้งบริเวณวัด ในการทำงานทุกคนช่วยกันทำ และช่วยกันดูแลความเรียบร้อย ใครช่วยส่วนไหนได้ก็ช่วยในส่วนนั้น

2) กางเต็นท์ ชาวบ้านที่มีหน้าที่ในการไปขนดินที่ก็กางเต็นท์ตามที่ได้ตกลงกันเอาไว้ โดยชาวบ้านได้นำเต็นท์มา 5 หลังกางที่ด้านหน้าและด้านข้างศาลาการเปรียญและด้านข้างโบสถ์ด้วย

3) ทำความสะอาดโรงครัว กลุ่มแม่บ้านที่มาวัดในตอนเช้าได้ช่วยกันทำความสะอาดโรงครัว โดยช่วยกันล้างภาชนะต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ใช้ในวันพรุ่งนี้ และส่วนหนึ่งของแม่บ้านได้เตรียมของสำหรับทำอาหารถวายพระและเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมงานในวันพรุ่งนี้ด้วย

4) ทำความสะอาดศาลาการเปรียญ ในตอนเช้าหลังจากพระฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว และได้ล้างทำความสะอาดบริเวณรอบโบสถ์และศาลาการเปรียญทั้งหมด จากนั้นพระสงฆ์แม่บ้านส่วนหนึ่งได้ช่วยกันขัดแจกันทองเหลืองและพระพุทธรูปทองเหลือง ชาวบ้านให้ความสำคัญในการจัดศาลาการเปรียญอย่างมาก เนื่องจากที่ศาลาการเปรียญนี้ใช้เป็นที่ทำพิธีกรรมสำคัญในประเพณีदानกัวยสลากทั้งหมด

5) จัดสถานที่สำหรับโรงทาน ชาวบ้านได้นำรถไปขนโต๊ะขาวยาวจากโรงเรียนในตอนบ่ายเพื่อใช้ในการตั้งโรงทาน และเก้าอี้สำหรับนั่ง โรงทานในปีนี้มี 6 โรงทานซึ่งเป็นของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วในข้างต้น ดังนั้นชาวบ้านที่เป็นหัวหน้ากลุ่มในการทำโรงทานได้มาจับจองเต็นท์เพื่อที่จะได้นำสิ่งของต่าง ๆ มาจัดในวันพรุ่งนี้เช้า

6) เตรียมที่ฉันและที่ประกอบพิธีถวายภัตตาหาร ในตอนบ่ายพระภิกษุในวัดได้ช่วยกันมาจัดศาลาการเปรียญ และได้ช่วยกันจัดสถานที่ต่าง ๆ ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังไม่กลับบ้านได้ไปจัดหาน้ำดื่มมาถวายพระสงฆ์ด้วย ในการจัดเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีदानกัวยสลากนั้นไม่ได้มีพิเศษแต่อย่างใด เพียงแค่จัดที่สำหรับนั่งฉันของพระสงฆ์ให้เพียงพอแก่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเท่านั้น

7) เตรียมโรงน้ำปานะถวายพระ หลังจากจัดสถานที่บนศาลาการเปรียญเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ได้จัดเตรียมที่สำหรับต้มน้ำปานะ (น้ำดื่มสำหรับพระสงฆ์) โดยตั้งที่ด้านข้างศาลาการเปรียญ มีกรรมการวัดเป็นผู้ช่วยในการจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ และได้ตั้งเก้าอี้ไว้

จำนวนหนึ่งสำหรับเป็นที่พักพระสงฆ์ที่เดินทางมาถึงในรุ่งขึ้น จากการที่ผู้วิจัยได้ร่วมพบว่าชาวบ้านได้ร่วมกันทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ที่ตนเองได้รับมอบหมาย ซึ่งส่วนมากแล้วชาวบ้านเคยทำหน้าที่ต่าง ๆ จากการจัดบุญประเพณีที่ผ่าน ๆ มาเป็นประจำอยู่แล้ว ดังนั้นในการจัดหน้าที่ ชาวบ้านเหมือนกับรู้ว่าเราต้องทำหน้าที่นี้ เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นแม่ครัวประจำโรงครัวของวัดก็จะทำหน้าที่ในการเตรียมอาหารตลอด ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญใดก็ตาม การทำงานของชาวบ้านถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำด้วยกันทั้งหมด ชาวบ้านที่มีความใฝ่ในการทำบุญจึงได้ร่วมมือในการทำงานของวัดอยู่เป็นประจำ และการทำงานของชาวบ้านนั้นไม่ได้มีการกำหนดโทษสำหรับผู้ที่ไม่มา หรือทำให้การยกย่องสำหรับผู้ที่มาทำงานเป็นประจำการทำงานของชาวบ้านนั้น ในการจัดเตรียมสถานที่ในการจัดประเพณีทานกัวยสลาก ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือด้วยดี ในครั้งนี้การจัดเตรียมสถานที่ที่ชาวบ้านได้ช่วยกันทำตามกำลังของตน การเตรียมงานบางคนมาช่วยงานในเวลาเช้าพอถึงเที่ยงก็ได้กลับบ้านโดยส่วนมากชาวบ้านกลับในเวลาเที่ยง และการจัดสถานที่ส่วนมากเสร็จหมดแล้ว เหลืออยู่เพียงด้านบนศาลาการเปรียญและทางด้าน โรงครัวซึ่งยังเก็บภาชนะต่าง ๆ ที่ล้างไว้ยังไม่เสร็จ ในเวลาประมาณบ่ายสองโมงชาวบ้านเดินทางกลับบ้านหมด มีเหลือมัคคทายกผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านอีกสี่คนที่คอยช่วยงาน ในการทำงานนั้นทุกคนมีเป้าหมายเดียวกันคือบุญทุกคนที่มาเตรียมงานก็ถือว่ามาทำบุญร่วมกัน

2.3.4 เตรียมอาหารถวายพระสงฆ์ ในเช้าของวันเสาร์ ที่ 24 กันยายน แม่บ้านได้นำสิ่งของต่าง ๆ ในการทำอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์มารวมกันที่โรงครัวของวัด เพื่อทำอาหารถวายพระสงฆ์ในประเพณีทานกัวยสลากและเพื่อเลี้ยงชาวบ้านผู้มาร่วมงานรวมไปถึงผู้ที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ด้วย

2.3.5 ตั้งโรงทาน เวลาประมาณสองโมงเช้าชาวบ้านได้ตั้งโรงทาน ซึ่งมีโรงทาน 6 โรงทาน ในส่วนของผู้ที่ดูแลเกี่ยวกับโรงทานนั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นแม่บ้าน ในการจัดโรงทานนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญในประเพณีทานกัวยสลาก ซึ่งชาวบ้านที่มาเป็นจำนวนมากทั้งชาวบ้านจัดสรรและชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ การรับประทานอาหารร่วมกันในโรงทานนับว่าเป็นการสร้าง ความสนิมสนมระหว่างชุมชน

2.3.6 ตั้งโรงน้ำปานะ พระสงฆ์ในวัดได้ตั้งน้ำปานะ ไว้สำหรับต้อนรับพระสงฆ์ที่มาจากวัดต่าง ๆ และชาวบ้านส่วนหนึ่งซึ่งส่วนมากแล้วเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้ชาย ซึ่งสามารถช่วยเหลือในการจัดนำปานะถวายพระสงฆ์ได้ และส่วนมากแล้วผู้เฒ่าผู้แก่มักจะกล้าเข้าหาพระสงฆ์มากกว่าคนในวัยอื่น ๆ ในวันนี้การจัดเตรียมน้ำร้อนได้แก่ กาแฟ และ น้ำมะตูม นอกจากนั้นยังมีน้ำอัดลมอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้จัดซื้อมาถวายวัดไว้

2.3.7 พิธีสงฆ์ หลังจากชาวบ้านจัดสรรและชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ได้มาร่วมกันเป็นจำนวนมากแล้ว ในเวลาประมาณสามโมงครึ่งได้เวลาในการทำพิธีกรรม ในลำดับพิธีกรรมนั้นได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ภาพที่ 4.9 ขบวนแห่กัณฑ์ถวายสลากของคณะครูและนักเรียน โรงเรียนชุมชนชลประทานรังสรรค์

2.3.8 ชาวบ้านส่วนหนึ่งรับประทานอาหารที่โรงทานและอีกส่วนหนึ่งรับประทานอาหารที่ศาลาการเปรียญหลังจากที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว กลุ่มแม่บ้านที่ทำอาหารช่วยนำอาหารและของหวานเสริมให้กลุ่มชาวบ้านที่รับประทานอาหารร่วมกันอยู่นั้น ทางด้านหน่วยประชาสัมพันธ์ก็กล่าวขอบคุณชาวบ้านที่มาร่วมงานอยู่เรื่อย ๆ ชาวบ้านที่เดินทางมาจากหมู่บ้านอื่น หลังจากที่ทานอาหารเสร็จแล้วได้ทยอยกันกลับบ้าน ทุกคนที่ทานอาหารได้ช่วยกันเก็บภาชนะอาหารที่ตนเองทานแล้ว ชาวบ้านไม่ได้กลับบ้านพร้อมกันเลยทีเดียว ส่วนมากเมื่อทานเสร็จแล้วก็จะรอพระสงฆ์

2.3.9 เก็บสถานที่ ในขณะที่ชาวบ้านช่วยกันเก็บภาชนะอาหารไปที่โรงครัวกลุ่มแม่บ้านกลุ่มหนึ่งและเยาวชนที่มาร่วมงานได้ช่วยกันล้างทำความสะอาด การเก็บสิ่งของนั้นชาวบ้านช่วยกันเก็บ แม้ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ช่วยเก็บสิ่งของต่าง ๆ เช่น ภาชนะอาหาร ถ้วย จาน ช้อน พระสงฆ์มีหน้าที่เก็บในส่วนโรงน้ำปานะและด้านบนศาลาการเปรียญ ทางด้านโรงทานเมื่ออาหารในโรงทานหมด ก็จะจัดเก็บภาชนะต่าง ๆ ที่ตนได้นำมาประกอบอาหาร การเก็บสถานที่ใช้เวลาไม่นานเพราะชาวบ้านที่อยู่ตามส่วนต่าง ๆ จัดเก็บกันเอง ในเวลาประมาณบ่ายสองโมงสิ่งของต่าง ๆ ภายในวัดได้ถูกจัดเก็บจนเรียบร้อยแล้ว แม้แต่สิ่งของที่ยืมมาจากที่อื่น ๆ ก็ยังได้ทยอยส่งคืนจนเสร็จสิ้นทั้งหมด

2.3.10 แจ้งรายงานการจัดงาน ในเช้าวันอังคารผู้ใหญ่บ้านได้ประกาศเสียงตามสายให้ชาวบ้านได้ทราบถึงการจัดงานเมื่อวานและสรุปการจัดงานว่ามีความเรียบร้อยดีงามขอขอบคุณชาวบ้านที่ได้ร่วมมือกันจัดงานครั้งนี้ ให้เสร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2.4. ผลกระทบ

หลังจากที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ผลเกิดขึ้นจากจัดงานที่มีต่อชุมชนนอกจากผลบุญที่เป็นนามธรรมแล้ว ชาวบ้านได้มีการเรียนรู้ในการทำงาน การจัดกิจกรรมทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

2.4.1 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก พระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดในการจัดและวางแผนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ทางชาวบ้านเป็นร่วมรับรู้ความคิดเห็นและร่วมวางแผนในการดำเนินตามขั้นตอน ในส่วนของโรงเรียนหรือราชการไม่มีการวางแผนแต่ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในงานครั้งนี้ด้วย ชาวบ้านมีส่วนในการกำหนดใช้ปัจจัยนำเข้า และขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก มีการเรียนรู้ในกระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก การถ่ายทอดกระบวนการนั้นเกิดจากการได้มีส่วนร่วมในหน้าที่ของตน ชาวบ้านจะจัดงานบุญหรือกิจกรรมอย่างนี้ มีการนำเอาประสบการณ์ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก หรือการทำบุญอื่น ๆ มาใช้ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากครั้งนี้

2.4.2 การสร้างเครือข่ายชุมชน การดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชนในครั้งนี้หมู่บ้านและวัดต่าง ๆ หมู่บ้านที่มาร่วมนี้อยู่ในเขตอำเภอสามเงา พระสงฆ์ส่วนมากเป็นผู้ที่อยู่ในเขตปกครองของอำเภอสามเงา ชาวบ้านที่มาร่วมมากก็จะมาตามพระสงฆ์ในวัดของตนเท่านั้น กิจกรรมที่ชุมชนทั้งหมดได้ทำร่วมกัน คือการไหว้พระสมาทานศีล การฟังเทศน์ การตานก๋วยสลาก และการรับประทานอาหารร่วมกัน ทำให้ชุมชนได้รู้จักกันนอกจากทำกิจกรรมร่วมกันในส่วนของพิธีสงฆ์แล้ว การที่ชุมชนอื่น ๆ เช่น บ้านท่าปุย เข้ามามีส่วนร่วมในการตั้งโรงทาน ทำให้ชุมชนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เครือข่ายชุมชนนี้มีการหมุนเวียนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในหมู่บ้านต่าง ๆ และชุมชนบ้านจัดสรรก็ได้เข้าไปร่วมทำบุญด้วยเช่นกัน

2.4.3 การประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านจัดสรรนี้มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านได้ร่วมกันคิดจัดประเพณีตานก๋วยสลากแม้จะไม่หมดทุกคน แต่ส่วนมากก็มีส่วนรับรู้ในการจัดงานนอกจากนั้นแล้วมีการวางแผนในการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากมี 2 ส่วน คือการวางแผนกำหนดงานและการวางแผนในระดับหน้าที่รับผิดชอบ แม้ชุมชนทั้งหมดจะไม่ได้มีส่วนร่วมทุกคน แต่ก็มีส่วนรับรู้และยอมรับในแผนการจัดงาน ชุมชนจะมีการตกลงร่วมกันว่าจะใช้สถานที่ในการทำกิจกรรมการตั้งเต็นท์โรงทาน การวางกัณฑ์สลาก และในส่วนอื่น กำหนดคนให้เป็นผู้มีส่วนในการดำเนินงานในด้านนั้น ๆ กำหนดให้กลุ่มพ่อบ้านที่ยังเป็นหนุ่มและเยาวชนที่มาช่วยงานเป็นผู้ตั้ง

เด็นท์ กลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแลในเรื่องอาหาร มัคทายกเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีทางสงฆ์ ชุมชนมีส่วนในการปฏิบัติในการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ชาวบ้านเข้ามามีส่วนในงานต่าง ๆ แม้จะมากน้อยไม่เท่ากัน ในการปฏิบัติร่วมกันนั้นเมื่อเข้ามาในวัดมาร่วมในพิธีทางสงฆ์ มาไหว้พระรับศีล ฟังเทศน์ วัดก็มีส่วนในการให้สถานที่ อำนวยความสะดวกในการจัดงาน ถือว่ามีความสำคัญมากแม้พระสงฆ์จะไม่ได้ทำกิจกรรมที่ชาวบ้านทำก็ตาม แต่ก็ทำหน้าที่อื่น ๆ เช่นการต้อนรับพระสงฆ์ที่มาจากวัดต่าง ๆ การร่วมทำพิธีทางศาสนา ในส่วนของโรงเรียน ครูและนักเรียนจะมาร่วมด้วยเช่นกัน ทุกคนที่ต่างมีความรู้สึกว่าได้บุญ ได้รู้สึกถึงความอิ่มอกอิ่มใจ จากการปฏิบัตินี้ไม่ได้มีการบังคับเพื่อให้มา ทุกคนมุ่งที่จะได้บุญได้ความสุขทางใจ และได้ร่วมปฏิบัติ ชาวบ้านได้ทำบุญ ได้กินอิ่ม ส่วนทางวัดได้รับประโยชน์ในส่วนของการทำบุญแล้ว ได้ปัจจัยที่ได้มาร่วมกันทำบุญ ร่วมกันบริจาค ได้นำปัจจัยเหล่านั้นมาสร้างศาสนาประโยชน์ต่อไป

การประเมินผลการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก การประเมินผลขั้นต้นคือประเพณีตานก๋วยสลากสามารถจัดให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ชาวบ้านช่วยกันสังเกตว่าผู้ที่มาร่วมงานกินอิ่มหรือไม่ อาหารที่จัดเลี้ยงเพียงพอแก่ผู้มาร่วมงานหรือไม่ งานในส่วนไหนมีความบกพร่อง โรงทานที่ทำอาหารให้ชาวบ้านรับประทานมีความอร่อยหรือไม่ ในการประเมินส่วนนี้ชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลช่วยกัน และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดบุญสังฆทานในครั้งนี้ ชาวบ้านได้มีความสุขใจ ไม่มีการประเมินที่เป็นทางการ แต่มีการประเมินด้านผลสำเร็จ

2.4.4 การรายงานสู่สาธารณชน ชาวบ้านที่เดินทางจากหมู่บ้านอื่น ๆ มาร่วมประเพณีตานก๋วยสลากเป็นผู้นำปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ชุมชน/วัดชลประทานรังสรรค์ได้จัดขึ้นไปเล่าสู่ผู้ที่สามฟัง และในส่วนของทางผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นได้มีการแจ้งข่าวประกาศแก่ชาวบ้านทั่วไปให้ได้ทราบถึงผลและชี้แจงรายละเอียดในการจัดงานครั้งนี้

3. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชน/วัดป่ายางตอก

วัดป่ายางตอก เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านป่ายางตอก หมู่ 12 ตำบลย่านรี อำเภอสสามเงา จังหวัดตาก สำหรับการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตอก เป็นการดำเนินงานของหลวงพ่อเจ้าอาวาส ซึ่งหลวงพ่อได้เป็นผู้กำหนดวันจัดประเพณีตานก๋วยสลาก เมื่อกำหนดวันได้แล้วชาวบ้านป่ายางตอกจึงได้ดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากโดยมีกระบวนการจัดงานตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอต่อไปตามกรอบนี้

ภาพที่ 4.10 ประเพณีตานก๋วยสลากวัดป่ายางตก

3.1 ปัจจัยนำเข้า

เส้นทางการเข้าสู่พื้นที่ที่มีความสะดวก จากตัวอำเภอสามเงา เดินทางไปตามถนนสายอำเภอสามเงา-บ้านดาก จากตัวอำเภอสามเงาไปตามเส้นทางที่มุ่งไปอำเภอบ้านดาก ประมาณ 8 กิโลเมตร ก็จะถึงบ้านป่ายางตก บ้านป่ายางตกมีโรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตกเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน มีวัดป่ายางตกเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีบริบทพื้นที่ประกอบไปด้วย

3.1.1 คน บ้านป่ายางตกมีครัวเรือนทั้งหมด 378 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 1537 คน เป็นชาย 741 คน เป็นหญิง 796 คน โรงเรียนประจำชุมชน 1 แห่ง มีครู 14 คนนักเรียน 140 คน เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีวัดประจำหมู่บ้านคือวัดป่ายางตก มีพระภิกษุจำนวน 2 รูป ประชากรพูดภาษาเหนือ

3.1.2 ทุน พื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา ดิตริมฝั่งแม่น้ำปิง ชุมชนเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ สภาพดินฟ้าอากาศมี 3 ฤดูแหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้านได้แก่แม่น้ำปิง ในการจัดงานประเพณีหรืองานในหมู่บ้าน อุปกรณ์ต่าง ๆ มีที่สภาองค์การบริหารส่วนตำบลและที่วัดป่ายางตกนั้นมีเสนาสนะภายในวัดสมบูรณ มีโบสถ์และศาลาการเปรียญสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีโรงครัวของวัดสำหรับเป็นที่เก็บเครื่องครัวต่าง ๆ ชาวบ้านเมื่อมีการจัดงานภายในหมู่บ้านได้ยืมถ้วยจานเป็นต้นจากวัดไปใช้

3.1.3 อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการจัดงานสำหรับหมู่บ้านไปยืมจากวัดและที่องค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับสิ่งของต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทางวัดมีครบทุกอย่าง ๆ สามารถยืมจากวัดได้

3.1.4 นโยบาย การดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตก นั้น เจ้าอาวาสเป็นผู้กำหนดวันในการจัดงาน ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของบ้านป่ายางตก นั้น เป็นการทำบุญตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ในการจัดงานนั้นชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะมา

รวมกันที่วัดทั้งหมด หลวงพ่อเจ้าอาวาสเป็นผู้กำหนดวางแผนและดำเนินการให้ ได้จัดมาเป็นประจำทุกปี บางครั้งจะมีหน่วยงานราชการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ส่วนมากวัดและชาวบ้านจะเป็นผู้กำหนดวางแผนกันเองว่าจะจัดการกันอย่างไร

ปัญหาในปัจจุบันนำเข้า

ปัจจุบันนำเข้ามีปัญหาาคคือด้านทุน และเครื่องมือ ปัญหาด้านทุนทั้งที่เป็นเงินคือเจ้าอาวาสจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการจัดงานทำให้มีความลำบากในการบริหารจัดการในด้านสถานที่สำหรับการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ศาลาการเปรียญที่เคยเห็นว่าเป็นหลังใหญ่แต่พอใช้ในการจัดงานแล้วทำให้ไม่สามารถจุคนได้ทั้งหมด

ภาพที่ 4.11 การใช้ทุนทางธรรมชาติให้เกิดประโยชน์

ปัญหาในด้านเครื่องมือ สิ่งของที่ใช้ในการจัดเตรียมงานประเพณีตานก๋วยสลากนั้นเนื่องจากบางอย่างไม่มีในชุมชนหรือในวัด ต้องไปยืมจากที่อื่น ทำให้มีความลำบากในการยืมและส่งคืน ที่มีปัญหามากคือเต็นท์และโต๊ะเก้าอี้ สิ่งเหล่านี้ต้องยืมจากที่อื่น

3.2 ขั้นตอน

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตก เป็นความร่วมมือกันระหว่างวัด โรงเรียนและชุมชนคือหมู่บ้าน ในปีพุทธศักราช 2556 นี้วัดป่ายางตกได้กำหนดให้จัดงานในวันอังคาร ที่ 2 ตุลาคม การจัดประเพณีตานก๋วยสลากหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ อย่างนี้ ไม่ได้เชิญเฉพาะหมู่บ้านหรือวัดต่าง ๆ ที่อยู่เขตตำบลเท่านั้น แต่การจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้น ได้เชิญหมู่บ้านและวัดต่าง ๆ ในเขตตำบลและอำเภออื่นเข้าร่วมด้วย นอกจากนี้แล้ว ชาวบ้านที่ได้ย้ายออกไปจากบ้านป่ายางตก หรือญาติพี่น้องที่รู้จักกับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นก็

เข้าร่วมด้วย พระครูพิพิธธรรมนาถ กล่าวว่า “ไม่ใช่แต่ในตำบลนี้ อำเภออื่นก็มา จากวัดในอำเภอ บ้านตากก็มา” (พระครูพิพิธธรรมนาถ, 2561: สัมภาษณ์)

การจัดประเพณีตานก๋วยสลากโดยมีวัด โรงเรียน ชุมชนและวัดอื่น ๆ เข้าร่วมนั้น เป็นส่วนของวัดและหมู่บ้านจะตกลงกันเอง ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอตามกรอบที่ได้วางไว้ คือ ขั้นตอนเตรียมการ (ก่อนวันจัดงาน) ขั้นตอนดำเนินการ (วันจัดงาน) และขั้นตอนสรุปงาน (หลังการจัดงาน) คือ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีแนวคิดริเริ่มการจัดงานจึงได้เรียกประชุมชาวบ้านโดยใช้ศาลาวัดเป็นที่ประชุม ซึ่งเป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงความคิดเห็นในการจัดงาน และก็ได้จัดแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานแต่ละส่วนด้วย ในการนี้เจ้าอาวาสได้ส่งฎีกาณิมนต์วัดต่าง ๆ ด้วย การเตรียมการก่อนวันงาน พระสงฆ์และชาวบ้าน ได้ช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบริเวณวัดทั้งหมด รวมถึงศาลาการเปรียญด้วย เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ด้านกลุ่มแม่บ้านและแม่ครัวก็มาช่วยกันทำความสะอาดโรงครัวและเตรียมภาชนะต่าง ๆ ในการทำอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์และต้อนรับผู้ที่มีมาร่วมงานจากหมู่บ้านอื่น ๆ พระสงฆ์และกรรมการวัดส่วนหนึ่งก็เตรียมสถานที่รับรองพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ที่ได้ณิมนต์มา กลุ่มกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งก็เตรียมตั้งเต็นท์ที่บริเวณด้านข้างศาลา เพื่อใช้เป็นที่ตั้งกัณฑ์สลากหัววัดและกัณฑ์สลากถวายวัด และใช้เป็นที่ตั้งโรงทานด้วย รวมถึงเป็นที่นั่งรับทานก๋วยสลากของพระภิกษุสามเณรด้วย ในวันจัดงาน ซึ่งเป็นวันพระ ช่วงเช้าชาวบ้านก็จะมาทำบุญตักบาตรตามปกติ หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จ กิจกรรมในส่วนต่าง ๆ ก็ได้เริ่มขึ้น ส่วนโรงครัวและโรงทานซึ่งมีผู้รับผิดชอบคือ กลุ่มแม่บ้าน แม่ครัวและชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้ช่วยกันเตรียมอาหารหวานคาวไว้เพื่อถวายเพลพระสงฆ์ด้วยและเพื่อต้อนรับชาวบ้านผู้มาร่วมงานด้วย โรงน้ำปานะก็จะมีพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดดูแลอยู่เพื่อรับรองพระสงฆ์และต้อนรับแขกที่มาในงาน ส่วนของพิธีสงฆ์ มีพระสงฆ์ทั้งหมด มัคคทายกและกรรมการวัดเป็นผู้ดำเนินการ ชาวบ้านทุกคนก็ร่วมปฏิบัติกร ทั้งนี้เพื่อให้พิธีการ พิธีกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอนดำเนินไปด้วยดีจนสำเร็จลุล่วงตามเจตนารมณ์ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากครั้งนี้ หลังการจัดงาน พระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านก็ได้ช่วยกันเก็บกวาดสถานที่ทั้งหมด นำส่งคืนสิ่งของที่ได้ยืมมา ในเวลาประมาณบ่ายสามโมงทุกอย่างก็เรียบร้อยด้วยดี วันต่อมาผู้ใหญ่บ้านก็ได้แจ้งรายงานการจัดงานให้ชาวบ้านได้รับรู้ทางเสียงตามสายของหมู่บ้านและเจ้าอาวาสท่านก็ได้แจ้งการจัดงานให้ชาวบ้านรู้ในวันพระต่อมา

ขั้นตอนการดำเนินการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตก ชาวบ้านทุกคนให้ความร่วมมือกันในการทำงานและในการเตรียมการต่าง ๆ นั้น ไม่ได้มีขั้นตอนมาก เสนาสนะในวัดมีความพร้อมในการดำเนินการจัดงาน การเตรียมการและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านจะจัดกันในวันที่ 1 และวันที่ 2 ซึ่งเป็นวันจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ในการส่ง

สิ่งของในตอนเย็นของวันที่ 2 ชาวบ้านได้นำสิ่งของที่ขี้มมาจากที่อื่น เช่น เต็นท์ นำส่งองค์กรบริหารส่วนตำบล นอกจากนั้นแล้วสิ่งของต่าง ๆ ภายในวัดชาวบ้านช่วยกันจัดเก็บเข้าที่ไว้อย่างเดิม

ปัญหาในการขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

การดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยนำเข้าไม่เหมาะสมกัน งานบางอย่างคนจำนวนน้อยทำงานหนัก คนจำนวนมากทำงานที่เบา ทุกคนมีส่วนร่วมในการร่วมประเพณีตานก๋วยสลากไม่เท่ากัน ความยืดหยุ่นของเวลาในการจัด ความล่าช้าในบางกิจกรรมซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อย

3.3 ผลผลิต

การสังเกตภาคสนามในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตก เป็นไปโดยลำดับขั้นตอนซึ่งการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชาวบ้านนั้นจัดเพียงครั้งวัน ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ เริ่มทยอยมารวมกันที่วัดบ้านแดงเมื่อเวลาประมาณสอง โมงเช้า จากนั้นบางส่วนจับกลุ่มคุยกัน และอีกส่วนหนึ่งเข้าไปรวมกันในศาลาการเปรียญเพื่อรอเวลาในการประกอบพิธี แต่สำหรับชาวบ้านป่ายางนั้นได้มีการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากตามลำดับขั้นตอน

3.3.1 การประชุมวางแผนของทางวัดและหมู่บ้านกำหนดให้มีการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตกในวันอังคาร ที่ 2 ตุลาคม 2561 การกำหนดวันนั้นทางคณะสงฆ์ได้กำหนดตายตัวไปเลยว่าวัดนี้จัดวันนี้ เดือนนี้ ต่อไปก็เป็นวัดอื่นต่อไป ซึ่งวัดและหมู่บ้านที่จัดงานเป็นประจำทุกปีจะทราบกันดีว่าพอถึงวัน เดือนนี้ เป็นคิวของวัดไหนจัด การเข้ามามีส่วนร่วมของสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลนั้นมีความต้องการที่จะให้ประชาชนได้รู้จักกับหน่วยงานราชการ และต้องการให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ นั้นได้ทำบุญร่วมกับชาวบ้าน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของทางหมู่บ้านในการประสานงานกับสภาองค์กรบริหารส่วนตำบล

3.3.2 การดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากตามวัดต่าง ๆ ทั้งตำบลนี้และตำบลอื่น ข้าราชการพร้อมทั้งชาวบ้านในตำบลย่านรี จะเดินทางไปร่วมทำบุญในวัดต่าง ๆ ตามที่ได้บอกกล่าวกันและได้ออกหนังสือเชิญ ชาวบ้านป่ายางตกพร้อมทั้งพระในวัดป่ายางตกก็เดินทางไปร่วมประเพณีตานก๋วยสลากบ้านอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ในการไปร่วมประเพณีตานก๋วยสลากกับหมู่บ้านอื่น ชาวบ้านจะร่วมกันบริจาคเงินคนละ 10 บาท 20 บาทเท่านั้น ซึ่งไม่ได้ต้องการเรียรายมาก แต่ทุก ๆ ครั้วเรือนมักจะมาร่วมทำบุญโดยพร้อมเพรียงกันแทบทุกบ้าน ถึงแม้ว่าบางคนจะไม่เคยไปร่วมประเพณีตานก๋วยสลากบ้านอื่นเลยก็ตาม จากการสอบถามถึงการไปร่วมประเพณีตานก๋วยสลากในหมู่บ้านอื่น ๆ นั้น เงินที่ร่วมทำบุญถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมตานก๋วยสลาก ในการร่วมทำบุญนั้นชาวบ้านไม่ได้กำหนดว่าต้องเป็นเงินจำนวนเท่าไร

3.3.3 ประชุมชาวบ้าน หลังจากที่ได้กำหนดวันจัดประเพณีตานก๋วยสลากแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะประชุมชาวบ้านโดยเรียกประชุมชาวบ้านที่ศาลาวัดพร้อมกันนั้นก็ได้นิมนต์เจ้าอาวาสมาเป็นประธานและร่วมกำหนดแนวทางในการจัดเตรียมงานและดำเนินงานการจัดงาน

3.3.4 นิมนต์และเชิญหมู่บ้านต่าง ๆ หลังจากที่ได้ประชุมกับชาวบ้านแล้วการนิมนต์ให้วัดอื่น ๆ ที่นอกตำบลย่านรีเข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลากนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและมคค นายก ซึ่งจะได้ออกฎีกานิมนต์เพียง 15 วัดเท่านั้นและที่รู้จักกันส่วนตัว

3.3.5 การจัดเตรียมสถานที่ ในวันที่ 1 ตุลาคม ในเวลาเช้าหลังจากที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าแล้ว ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก นำโดยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้มต่าง ๆ และชาวบ้านไปเยี่ยมเดินที่ที่สภากาชาดการบริหารส่วนตำบลย่านรีและชุมชนอื่น นำเดินที่มาจำนวน 10 หลัง สำหรับตั้งก้นท์สลากหัววัด เดินที่ที่พระนั่งรับตานก๋วยสลาก และเดินที่สำหรับโรงทาน

3.3.6 การจัดเตรียมสถานที่ทำพิธีกรรม เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พระสงฆ์และกรรมการวัดได้จัดทำความสะอาดศาลาการเปรียญ ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ช่วยจัดสถานที่ ช่วยในการกวาดและถู การเตรียมสถานที่เพื่อทำพิธีกรรมนั้น พระสงฆ์ทั้งหมดนั่งบนอาสน์สงฆ์ ทางวัดได้จัดอาสนะสำหรับไว้ต้อนรับประมาณ 20 ที่ จัดภาชนะน้ำดื่ม การเตรียมสถานที่นั้นใช้เวลาไม่นาน เนื่องจากไม่ได้ปรับเปลี่ยนอะไรมาก สิ่งของต่าง ๆ ในศาลาการเปรียญจัดไว้อย่างเดิมเพียงแค่จัดที่ให้ดูสะอาดและเหมาะสมกว่าเดิมเท่านั้น และจัดที่สำหรับฉันภัตตาหารที่ศาลาโรงฉันด้วย ยังได้จัดที่กุฏิหลังใหญ่อีกที่หนึ่งเพื่อรองรับพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนหนึ่งได้จัดน้ำปานะและเครื่องดื่ม ไว้ถวายพระสงฆ์ ในการจัดสถานที่ส่วนใหญ่แล้วคนเหลืองาน ชาวบ้านมาช่วยกันที่วัดเป็นจำนวนมาก

3.3.7 เตรียมโรงครัวสำหรับจัดอาหาร กลุ่มแม่บ้านประมาณ 20 คนได้ช่วยกันจัดและทำความสะอาดโรงครัว และเตรียมภาชนะต่าง ๆ ไว้สำหรับใส่อาหาร และพร้อมกันนั้นได้ปรึกษากาหรือในการทำอาหารในวันงานด้วย กลุ่มแม่บ้านตกลงกันว่าในวันพรุ่งนี้จัดอาหารคือส้มตำ และขนมจีน โดยให้กลุ่มแม่บ้านส่วนหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดซื้อของต่าง ๆ จากการจัดเตรียมงานประเพณีตานก๋วยสลากชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมต่าง ๆ ทั้งในวันที่ 1 และวันก่อน ๆ นั้น เรื่องอาหารทางวัดได้จัดโรงทาน โดยชาวบ้านมีข้อตกลงกันว่าให้ทุก ๆ ครัวเรือน ช่วยกันทำอาหารและนำมาจัดที่วัด

3.3.8 การดำเนินงานจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ในวันอังคาร ที่ 2 ตุลาคม ในเวลาประมาณหกโมงเช้า ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ทยอยกันออกมาที่วัดเพื่อมาทำบุญตักบาตรเนื่องจากเป็นวันพระ และกลุ่มแม่บ้านได้มาวัดเพื่อจัดทำอาหารสำหรับประเพณีตานก๋วยสลาก การถวาย

ภัตตาหารเช้าแต่พระสงฆ์ในตอนเช้าเป็นการร่วมกันทำบุญตามปกติของชาวบ้าน และเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดงาน ในขณะที่พระสงฆ์กำลังฉันภัตตาหาร ชาวบ้านก็ได้เตรียมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันนี้

3.3.9 ทำอาหารถวายพระและเลี้ยงชาวบ้าน การจัดประเพณีตานก๋วยสลากครั้งนี้ได้มีการจัดโรงทานของชาวบ้านปายางตก ชาวบ้านมีข้อตกลงกันว่าให้ชาวบ้านทำอาหารคนละหม้อและช่วยกันนำมาที่วัดเพื่อถวายพระและเลี้ยงชาวบ้าน นอกจากนั้นแล้วส่วนหนึ่งของอาหารทำร่วมกันที่วัด อาหารที่ชาวบ้านนำมารวมกันให้ไปจัดที่โรงครัวของวัด และมอบให้เป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้าน ในเวลาเช้าของวันที่ 2 หลังจากได้ถวายภัตตาหารเช้าแล้ว กลุ่มแม่บ้านได้ช่วยกันทำอาหาร มีขนมจีน มีน้ำยา และของหวาน หม้อใหญ่ เพียงพอแก่คนจำนวนมาก กลุ่มแม่บ้านนอกจากมีหน้าที่ ในการทำอาหารถวายพระแล้ว ยังมีหน้าที่ในการจัดอาหารที่ชาวบ้านนำมาใส่ถ้วยจัดใส่ถาด เพื่อนำไปถวายพระต่อไป ดังนั้นอาหารที่ทำไว้สำหรับเลี้ยงต้อนรับผู้มาร่วมงานต้องเพียงพอกลุ่มแม่บ้านมีแนวทางในการทำอาหารที่ว่า “เหลือบว่า แต่อย่าให้อด” ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องจัดอาหารให้มีจำนวนมากไว้ก่อน อุปกรณ์ในการจัดเตรียมอาหารเป็นของใช้ที่มีอยู่ในวัดเพียงพอแก่การจัดอาหารอยู่แล้วจึงไม่ได้ไปยืมที่อื่น

3.3.10 จัดสถานที่รับรองพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์และกรรมการวัดได้ช่วยกันจัดสถานที่สำหรับรับรองพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางมาจากวัดต่าง ๆ โดยสถานที่จัดรับรองนั้นจัดที่กุฏิหลังใหญ่ นอกจากนั้นยังได้ช่วยกันจัดสถานที่สำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ที่ศาลาการเปรียญด้วย การจัดเตรียมนั้นส่วนหนึ่งจัดเตรียมแล้วเมื่อวานนี้ ดังนั้นในการจัดเตรียมจึงไม่ได้จัดสิ่งของต่าง ๆ มาก เพียงดูแลให้อยู่ในความเรียบร้อย และจัดถวายในเวลาที่มีพระสงฆ์เดินทางมาถึง

3.3.11 โรงทาน ในวันนี้ได้จัดโรงทานส้มตำและขนมจีน ในการจัดโรงทานนั้นชาวบ้านปายางตกได้ช่วยกันจัด การเสิร์ฟน้ำได้รับความร่วมมือจากนักเรียนโรงเรียนบ้านปายางตะวันตก จำนวน 30 คน ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ทั้งชายและหญิงมาช่วย นอกจากนั้นแล้วนักเรียนยังมีหน้าที่ดูแลความสะอาดเรียบร้อยด้วย

3.3.12 พิธีสงฆ์ หลังจากที่ชาวบ้านเดินทางมาที่วัดเป็นจำนวนมากแล้ว และชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ได้ทยอยเดินทางมาถึงแล้ว ขณะนี้เวลาเก้าโมงครึ่งโดยประมาณ เป็นเวลาที่กำหนดการเริ่มพิธีตานก๋วยสลาก ภายในบริเวณวัด ชาวบ้านส่วนใหญ่นั่งอยู่ที่ศาลาการเปรียญ และบริเวณเต็นท์ด้านหน้าศาลาการเปรียญ บางส่วนเดินเล่นอยู่บริเวณวัด เนื่องจากศาลาการเปรียญไม่สามารถให้ประชาชนนั่งได้หมด บางส่วนจึงมานั่งที่ด้านล่างกุฏิหลังใหญ่ที่ได้จัดเตรียมไว้ อีกที่หนึ่ง พระสงฆ์ที่เดินทางมาร่วมในวันนี้มีประมาณ 20 รูป พระสงฆ์ทั้งหมดนั่งข้างในศาลาการเปรียญด้านบนอาสน์สงฆ์ ส่วนลำดับพิธีสงฆ์นั้นได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

3.3.13 แยกย้ายกลับบ้าน เมื่อชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกันเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดเก็บภาชนะอาหารนำส่งที่โรงครัว บางคนได้จัดเก็บกองไว้ เพื่อให้ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดเก็บ ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ได้ทยอยกันกลับบ้าน กลุ่มกรรมการหมู่บ้านได้กล่าว พูดคุยกับชาวบ้าน ขอบคุณและอวยพรให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ การจัดเก็บภาชนะอาหารได้กำลังจากนักเรียนชายส่วนหนึ่งเป็นผู้ช่วยในการจัดเก็บ ซึ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

3.3.14 เก็บสถานที่ ในเวลาประมาณเที่ยงชาวบ้านได้เดินทางกลับเป็นส่วนใหญ่แล้ว และภาชนะต่าง ๆ ได้เก็บไปล้างแล้วส่วนมาก ภายในคืนที่กลุ่มนักเรียนได้เก็บทำความสะอาดแล้ว คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มชาวบ้านผู้ชาย ได้เก็บเต็นท์ โต๊ะเก้าอี้ เข้าที่เดิมและส่วนหนึ่งได้นำรถขนส่งของไปคืน

3.3.15 แจ้งผลการดำเนินงาน การแจ้งข่าวย้อนคืนให้ชาวบ้านรับทราบถึงผลการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก มีวิธีการแจ้งข่าว 2 วิธีคือ แจ้งผ่านหอกระจายข่าวซึ่งเป็นการประกาศขอบคุณชาวบ้านที่ได้ร่วมกันให้งานสำเร็จไปได้ และแจ้งในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

3.4 ผลกระทบ

การจัดประเพณีตานก๋วยสลากของบ้านป่ายางตถนนั้น ทั้งหมู่บ้าน วัด โรงเรียน และส่วนราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการจัดการการใช้ปัจจัยนำเข้าและกิจกรรมที่จัดขึ้นตามขั้นตอน เป็นผลปรากฏ ออกมาให้การจัดงานดำเนินไปจนเสร็จสิ้น ในบางขั้นตอนได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นจำนวนมาก ในบางกิจกรรมมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แต่ในทุกกิจกรรมที่ทำนั้นทุกคนต่างได้รับรู้และยอมรับ และพร้อมที่จะปฏิบัติตาม ภาพสะท้อนจากการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่ายางตค ดังนี้

3.4.1 เกิดการเรียนรู้ในชุมชน หมู่บ้าน วัด โรงเรียน และราชการได้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน รู้จักการทำงานตามหน้าที่ที่ตนทำได้ สามารถทำงานร่วมกันได้จนมีผลทำให้การจัดประเพณีตานก๋วยสลากสำเร็จไปได้ ราชการคือองค์การบริหารส่วนตำบลยานรีเป็นผู้ช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน ร่วมทำบุญกับชาวบ้าน โรงเรียนมีการเรียนรู้การดำเนินตามประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม มีการศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลาก และได้มาเรียนในภาคปฏิบัติ โดยนักเรียนได้มีส่วนในการจัดสถานที่และดูแลความสะอาดเรียบร้อย การยกอาหาร การเสิร์ฟน้ำ การแสดงบนเวที การได้ร่วมในพิธีสงฆ์ ไหว้พระรับศีล เกิดการระดมกระบวนกรร่วมทำงานกับชุมชน ผู้นำของโรงเรียนก็มีการสอนให้นักเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลากและได้แนะนำว่าสถานภาพของเรานั้นสามารถที่จะทำอะไรได้บ้าง ชาวบ้านถือว่าเป็นหน่วยสำคัญใน

การจัดประเพณีदानก๋วยสลาก การถ่ายทอดและการเรียนรู้ในกระบวนการจัดงาน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมดำเนินการที่มีส่วนร่วมมากที่สุด ชาวบ้านมีส่วนในการออกแนวคิด การกำหนดแผนดำเนินงาน และการปฏิบัติร่วมกันกับชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติในขั้นตอนการจัดงานตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จทุกขั้นตอน แม้ชาวบ้านทุกคนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน แต่ก็รับรู้ ยอมรับ และพร้อมใจในการปฏิบัติตามและปฏิบัติร่วมกับชุมชน วัดเป็นผู้ให้สถานที่ในการจัดกิจกรรมและเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการออกแนวคิด การกำหนดแผนดำเนินงานและการปฏิบัติร่วมกับชุมชน มีการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมที่ผ่านมาแล้วนำมาปรับใช้ในการจัดประเพณีदानก๋วยสลากในครั้งนี้ แม้การจัดงานในครั้งนี้ก็เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำตามขั้นตอนการจัดประเพณีदानก๋วยสลากและสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดบุญประเพณีหรือกิจกรรมอื่น ๆ ได้

3.4.2 เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน การจัดประเพณีदानก๋วยสลากในครั้งนี้มีชุมชนต่าง ๆ เข้ามาร่วมไม่ต่ำกว่า 15 ชุมชน ตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ที่มีทั้งชาวบ้าน พระสงฆ์ สามเณร และข้าราชการ ในส่วนของโรงเรียนก็ได้เข้าร่วมกิจกรรม ชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้มีการร่วมกิจกรรมในประเพณีदानก๋วยสลากที่แต่ละชุมชนจัดขึ้น ทั้งที่อยู่ในเขตตำบล อำเภอ และจังหวัด การจัดประเพณีदानก๋วยสลากทำให้ชุมชนเหล่านี้เกิดความผูกพันกันขึ้น โดยมีกิจกรรมเป็นตัวกำหนด ได้ไหว้พระรับศีล ได้दानก๋วยสลาก ได้รับประทานอาหารร่วมกัน มีความรู้จักและพูดคุยกันด้วยความคุ้นเคย มาบ้านอื่นเขามีการสังเกต และมีการเปรียบเทียบกับชุมชนของตน

3.4.3 การประชาสัมพันธ์ ยอมรับได้ว่าในการจัดประเพณีदानก๋วยสลากในครั้งนี้หากมีแค่ชาววัด หรือมีแค่หน่วยราชการ ไม่มีชาวบ้านเป็นผู้ร่วมยอมรับแนวคิดในการกำหนดนโยบายนั้นก็จัดงานไม่ได้ แม้ข้าราชการและชาวบ้านจะมีนโยบายร่วมกันแล้วแต่ไม่มีวัดเป็นผู้ร่วมในการกำหนดแผนดำเนินการ ไม่มีการอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับชุมชนอื่นหรือไม่ให้ความช่วยเหลือในสถานที่ การจัดประเพณีदानก๋วยสลากก็ไม่สามารถจัดได้ แม้ทั้งสามฝ่ายนี้จะวาดภาพไว้อย่างสวยงาม แต่ถ้าขาดโรงเรียนเข้ามาเป็นผู้ช่วยเหลือในการอำนวยความสะดวก ไม่มีผู้เรียนรู้เพื่อสืบทอดประเพณีदानก๋วยสลากแล้ว ในวันข้างหน้า ประเพณีदानก๋วยสลากอาจไม่มีผู้ดำเนินการ

3.4.4 มีการรายงานสู่สาธารณชน การนำเสนอความสำเร็จในการจัดประเพณีदानก๋วยสลากนั้นชุมชนไม่ได้มีการรายงานสู่สาธารณชนให้ได้รับรู้ แต่ในเครือข่ายชุมชนนั้นรับรู้ด้วยการบอกข่าวกันและกันโดยการเล่าสู่กันฟัง

ปัญหาในกระบวนการจัดประเพณีदानก๋วยสลากบ้านป่ายางตง

1) การจัดประเพณีदानก๋วยสลากในหลายหมู่บ้านจัดกันอย่างต่อเนื่องทำให้ชาวบ้านที่เดินทางไปร่วมนั้นมีความเหนื่อยล้าและในบางครั้งก็ไม่ไป

2) การไปร่วมทำบุญเป็นเรื่องของความสมัครใจ ไม่สามารถบังคับเป็นกฎเกณฑ์ได้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงไม่เท่ากัน บางคนทำงานมาก บางคนทำงานน้อย บางคนร่วมรับประโยชน์อย่างเดียว มากินอย่างเดียว

3) ชุมชนไม่มีการประเมินผลที่เป็นทางการทำให้ไม่ทราบถึงผลของความสำเร็วจนนั้นทุกคนมีความเห็นในการจัดงานเป็นอย่างไร

4. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชน/วัดท่าปูย

วัดท่าปูยเป็นวัดประจำหมู่บ้านของบ้านท่าปูย หมู่ 5 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก วัดอยู่ทางเหนือของหมู่บ้านสามารถเดินทางไปได้โดยสะดวก บ้านท่าปูยเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง วัดแห่งนี้ก่อตั้งมานาน และการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ชาวบ้านทำการจัดมาเป็นประจำทุกปีถือว่าเป็นประเพณีประจำปีของวัดและหมู่บ้าน ปัจจุบันมีพระครูศรีสุทธธรรมาภรณ์เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ท่านยังดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะภายในวัดและพัฒนาวัดมาโดยตลอด อีกทั้งได้นำพาชาวบ้านจัดประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามกรอบแนวคิดต่อไปนี้

ภาพที่ 4.12 ประเพณีตานก๋วยสลากวัดท่าปูย

4.1 ปัจจัยนำเข้า

การเข้าถึงพื้นที่สะดวกสบาย เส้นทางในการเดินทางนั้นใช้เส้นทางที่เข้าสู่เขื่อนภูมิพล หมู่บ้านจะอยู่ก่อนถึงเขื่อนฯ และวัดท่าปูยจะอยู่ก่อนถึงป้อมยามเข้าเขื่อนฯ ประมาณ 100 เมตรเดินทางไปตามเส้นทางสายตาก-ลำปาง แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่เส้นทางเข้าเขื่อนภูมิพลไปประมาณ 19 กิโลเมตร วัดจะอยู่ทางซ้ายมือ ติดกับริมฝั่งแม่น้ำปิง

4.1.1 คน บ้านท่าปุยเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มี 363 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 971 คน เป็นประชากรชาย 467 คน เป็นหญิง 504 คน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 2 แห่ง เป็นโรงเรียนประถม 1 แห่ง และโรงเรียนมัธยม 1 แห่ง วัดท่าปุยมีพระสงฆ์จำนวน 8 รูป สามเณร 1 รูป ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาเหนือ

4.1.2 ทน พื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้านเป็นที่ราบเชิงเขา ดิตรีมฝั่งแม่น้ำปิง ป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณ และพื้นที่ทางการเกษตรเป็นดินร่วมปนทราย ฝนตกค่อนข้างน้อย แต่มีแม่น้ำคือแม่น้ำปิง และเขื่อนภูมิพล วัด/หมู่บ้านจะอยู่ในเขตเทศบาลตำบลสามเงา ในการจัดบุญประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้านมีค่อนข้างน้อย ทนทางสังคมเป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง บุคคลที่เป็นคนพื้นที่มีน้อย ส่วนมากจะเป็นคนที่อพยพมาจากที่อื่นตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนภูมิพล ดังนั้นวัฒนธรรมประเพณีจึงหลากหลาย แต่ประเพณีท้องถิ่นก็ยังคงช่วยกันรักษาไว้อย่างเหนียวแน่น

4.1.3 อุปกรณ์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดงานนั้นมีความพร้อมค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นของชุมชนหรือของวัด เสนาสนะภายในวัดก็มีความพร้อมในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ถึงแม้จะมีบางสิ่งบางอย่างขาดเหลือไปบ้างก็จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเขื่อนภูมิพล เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างวัดกับหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

4.1.4 นโยบาย การดำเนินการจัดประเพณีตามก๊วยสลากของชุมชน/วัดท่าปุย ผู้นำในการจัดงานหรือผู้กำหนดแนวทางในการจัดงานคือพระครูศรีสุทธธรรมาภรณ์ ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีปณิธานที่แน่วแน่ในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะให้ชาวบ้านและวัดต่าง ๆ ได้รู้จักรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป ในการจัดประเพณีตามก๊วยสลากท่านจึงได้ส่งหนังสือนิมนต์วัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และเพื่อนำรายได้ส่วนหนึ่งจากการจัดงานมาพัฒนาวัด ในปีนี้ ทางวัดได้กำหนดจัดในวันอังคารที่ 9 ตุลาคม 2561 ซึ่งพระครูศรีสุทธธรรมาภรณ์เป็นผู้วางแผนนโยบายต่าง ๆ แล้วให้ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินงาน

ปัญหาในปัจจุบัน

1) วัดท่าปุยมีพระสงฆ์น้อยแต่งงานภายในวัดมากและพระแต่ละรูปก็มีภาระหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกันไป ทำให้การจัดงานเป็นไปด้วยความยากลำบากต้องใช้เวลาในการเตรียมการนานคนหนึ่งคนทำงานหลายอย่าง คนไม่พอแ่งงาน

2) คนในบ้านท่าปุยส่วนมากเป็นผู้ที่มีหน้าที่การงานประจำอยู่แล้ว การที่จะให้มาช่วยเตรียมงานนั้น ค่อนข้างเป็นปัญหาในกระบวนการจัดการ

4.2 ขั้นตอน

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินการจัดประเพณีตามก๊วยสลากของชุมชน/วัดท่าปุยเป็นการดำเนินงานโดยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ โรงเรียน ชุมชนและ

ชาวบ้าน ซึ่งมีพระครูศรีสุทธธรรมาจารย์เป็นผู้นำทางด้านความคิดในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ทุกหน่วยงานและชาวบ้านให้ความเคารพในตัวท่าน ดังนั้นในการดำเนินงานต่าง ๆ ชาวบ้านจึงเป็นผู้ทำตาม เนื่องจากบ้านท่าปุยเป็นหมู่บ้านขนาดกลางอยู่ในเขตเทศบาล ประชากรส่วนมากมีอาชีพรับจ้างทั่วไปหรือบางคนก็มีงานประจำอยู่แล้ว ฉะนั้นในการจัดเตรียมสถานที่หรือการเตรียมการต่าง ๆ ใช้เวลาหลายวัน ก่อนวันดำเนินงานหลายวันชาวบ้านได้ช่วยกันเตรียมการเพื่อจัดประเพณีตานก๋วยสลากโดยใช้เวลาในการจัดเตรียมมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ต้นเดือน อีกอย่าง ปีนี้ท่านนิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ มากกว่า 30 หัววัด ด้วยเหตุนี้การเตรียมกัณฑ์หัววัดจึงมากเป็นพิเศษ ลำดับขั้นตอนในการดำเนินการจัดงาน ชาวบ้านจะร่วมกันเตรียมงานเป็นส่วนมาก พระสงฆ์ภายในวัดก็เป็นกำลังสำคัญในกระบวนการเตรียมงาน

ภาพที่ 4.13 พระครูศรีสุทธธรรมาจารย์ประชุมผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

4.3 ผลผลิต

ผลงานที่ปรากฏออกมาในขั้นตอนการดำเนินงานการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดป่าท่าปุย กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดและชาวบ้านได้ร่วมกันจัดนั้น ใช้เวลานานในขั้นตอนการเตรียมการ การดำเนินงานใช้เวลานานหลายอาทิตย์กว่าจะเตรียมทำกัณฑ์สลากและปรับแต่งสถานที่ต่าง ๆ โดยการเตรียมการเรื่อย ๆ มาจนถึงก่อนวันจัดประเพณีตานก๋วยสลาก (พระครูศรีสุทธธรรมาจารย์, 2561: สัมภาษณ์)

4.3.1 ประชุมกำหนดจัดประเพณีตานก๋วยสลาก พระครูศรีสุทธธรรมาจารย์ เป็นผู้นำทางด้านความคิดในการจัดงาน โดยชาวบ้านเป็นผู้ร่วมออกความคิดเห็นในการจัดงาน ในการประชุมนั้นเป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ในวันพระวันหนึ่ง พระครูฯได้ปรารภถึงเรื่องการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ในขณะที่กำลังกล่าวสัมโมทนียกถาในตอนเช้า เพราะเป็นอันรู้กันดีว่า เมื่อ

ถึงวันนี้ เดือนนี้ ถึงเวลาที่วัดท่าปู่จะต้องจัดประเพณีदानกัวยสลาก เพราะว่าเคยทำกันมาทุกปี เมื่อชาวบ้านรับทราบและเห็นด้วยก็ได้บอกกำหนดการ ในวันอังคารที่ 9 ตุลาคม และได้กำหนดวางแผนในการดำเนินงานต่อไป

4.3.2 ออกหนังสือเชิญและนิมนต์พระวัดต่าง ๆ ในการออกหนังสือเชิญหมู่บ้าน หน่วยงานและนิมนต์พระวัดต่าง ๆ นั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด พระสงฆ์ที่นิมนต์มางานปีนี้มีจำนวนถึง 36 รูป และในปีนี้มีพระครูศรีสุทธธิดนารักษ์ท่านได้นิมนต์หลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัดตากมาร่วมในประเพณีदानกัวยสลากด้วย การแจ้งข่าวการจัดประเพณีदानกัวยสลาก นอกจากการส่งหนังสือแล้ว อีกวิธีคือการแจ้งในทุกวันธรรมัสสวนะ (วันพระ)

4.3.3 เตรียมสถานที่ ก่อนวันงานหนึ่งวันพระสงฆ์และชาวบ้านได้ช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ในการจัดประเพณีदानกัวยสลากเป็นจำนวนมาก รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ เป็นอย่างดี ชาวบ้านที่ว่างเว้นจากการทำงานก็จะมาที่วัดเพื่อช่วยทางวัดจัดเตรียมสถานที่

1) เตรียมโรงทาน ในวันจันทร์ที่ 8 ตุลาคม ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดสถานที่สำหรับทำเป็นโรงทาน โดยใช้บริเวณด้านข้างของศาลาการเปรียญหลังใหม่ แล้วจัดตั้งโต๊ะยาว เก้าอี้ไว้พร้อม

2) เตรียมสถานที่จอดรถ ในวันเดียวกันนี้ชาวบ้านได้เก็บกวาดบริเวณและริมถนนหน้าวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่จอดรถซึ่งสามารถจอดเรียงกันได้หลายคัน

3) ปักธงตามเส้นทาง ทางเข้าสู่วัดท่าปู่ นั้นใช้เส้นทางเข้าเขื่อนภูมิพลเป็นเส้นทางหลัก ทั้งพระสงฆ์และผู้ที่มาช่วยงานก็พากันปักธงตามเส้นทางเข้าวัดจนไปถึงทางแยกเข้าหมู่บ้าน

4) เตรียมห้องน้ำ ชาวบ้านได้ช่วยกันทำความสะอาดและซ่อมแซมห้องน้ำที่ชำรุดเพื่อให้ใช้งานได้ ทั้งห้องน้ำพระสงฆ์และห้องน้ำชาวบ้านทั่วไป

5) เตรียมโรงครัว ด้วยการเก็บกวาดเช็ดถู และทำความสะอาดเครื่องครัวต่าง ๆ เพื่อให้มีความพร้อมในการใช้งาน

6) เตรียมโรงน้ำปานะสำหรับพระสงฆ์ ในการเตรียมน้ำปานะถวายพระสงฆ์ นั้น กลุ่มแม่ครัวได้เตรียมไว้ทั้งน้ำร้อนและน้ำเย็น ทั้งยังสั่งถังแช่น้ำแข็งไว้สำหรับแช่น้ำดื่ม น้ำปานะ และเครื่องดื่มหลายชนิด และได้จัดที่พักไว้สำหรับพระสงฆ์ที่เดินทางมาร่วมงาน

4.3.4 เตรียมที่สำหรับทำพิธีสงฆ์ การจัดที่สำหรับทำพิธีสงฆ์นั้น ใช้ที่ในศาลาหลังใหม่ โดยพระสงฆ์และชาวบ้านได้ช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาด เสร็จแล้วตั้งชุดโต๊ะหมู่บูชาไว้แล้วตั้งเตียงไม้ไว้ 15 ตัวสำหรับใช้เป็นอาสน์สงฆ์ แล้วยังจัดเตรียมที่ไว้เฉพาะเจ้าคณะจังหวัดด้วย

จากภาพรวมทั้งหมดชาวบ้านทำการเตรียมงานหลายวันแต่ความพร้อมของการทำงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ด้วยภาระงานชาวบ้านบางส่วนมาช่วยงานในตอนเช้าและกลับในตอนสาย ๆ บางคนมาในตอนเที่ยงแล้วกลับตอนบ่าย ๆ บางคนอยู่ช่วยงานตลอดทั้งวัน เป็นที่สังเกตว่าในเวลาทำงานนั้นเป็นเหมือนการรู้หน้าที่อยู่แล้วว่าคนทำอะไร เนื่องด้วยการเคยเข้ามาทำงานช่วยอยู่ตลอดเวลา เช่น ผู้ที่ทำหน้าที่กางเต็นท์ก็จะรู้ว่าเราจะไปเอาเต็นท์มากางเวลาไหน ที่ไหน อย่างไร เป็นส่วนของการเรียนรู้จากที่ผ่าน ๆ มาที่เคยทำแล้ว ปัญหาในขั้นเตรียมงาน ในขั้นของการเตรียมงานเหมือนกับว่าจะไม่มีปัญหาอะไร เพราะทุกอย่างเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เมื่อติดขัดในการทำงานส่วนใดชาวบ้านก็จะแก้ไขปัญหาไปเรื่อย ๆ เป็นการแก้ไขเฉพาะหน้า จากกรอยู่ในพื้นที่และสังเกตของผู้ศึกษาวิจัยทำให้ทราบปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ดังนี้

1) ปัญหาทางธรรมชาติ ในตอนกลางคืนมีฝนตกบ้างเล็กน้อยทำให้พื้นศาลาที่ไม่มีหลังคาเปียกแฉะและบริเวณหน้าศาลามีน้ำและอยู่จึงต้องนำทรายมาถมให้สูงขึ้น

2) ปัญหาเกี่ยวกับการะงานของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีเวลาว่างไม่ตรงกันบางคนรับจ้างทั่วไป บางคนมีงานประจำทำ บางคนทำไร่ทำสวน ชาวบ้านที่ไร่ทำสวน มาช่วยเตรียมสถานที่ในตอนเช้าไม่ได้ ต้องทำงานที่ไร่ ที่สวนของตนเองให้เรียบร้อยก่อน การเตรียมงานชาวบ้านเห็นว่าควรจะให้เสร็จในตอนเช้า ไม่ควรให้ล่าช้าเนื่องจากบางคนต้องทำงานหรือว่ามีภาระงานทางบ้านในตอนบ่าย

4.3.6 จัดเตรียมอาหารถวายพระสงฆ์ ในเช้าของวันงาน แม่บ้านได้นำสิ่งของต่าง ๆ ในการทำอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์มารวมกันที่โรงครัวของวัด เพื่อทำอาหารถวายพระสงฆ์และเพื่อเลี้ยงชาวบ้านผู้มาร่วมงานรวมถึงผู้ที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ด้วย

4.3.7 ตั้งโรงน้ำปานะ กลุ่มแม่ครัวและกลุ่มแม่บ้านได้ตั้งน้ำปานะไว้สำหรับต้อนรับพระสงฆ์ที่มาจากวัดต่าง ๆ และชาวบ้านส่วนหนึ่งซึ่งส่วนมากแล้วเป็นผู้ชายซึ่งสามารถช่วยเหลือในการจัดน้ำปานะถวายพระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยด้วย

4.3.8 ตั้งโรงทาน เวลาประมาณสองโมงเช้าชาวบ้านได้ตั้งโรงทาน ซึ่งมีโรงทาน 7 โรงทาน ได้แก่ โรงทานก๋วยเตี๋ยว โรงทานขนมจีนน้ำยาสามรส โรงทานน้ำดื่ม น้ำหวาน และของหวาน โรงทานข้าวราดแกง โรงทานไอศกรีมและโรงทานกล้วยปิ้งกล้วยทอด โรงทานส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านท่าปุย แต่ก็ก็มีคนจากที่อื่นมาร่วมบ้าง ในส่วนของผู้ที่ดูแลเกี่ยวกับโรงทานนั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นกลุ่มแม่บ้าน การจัดโรงทานนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญในงาน ซึ่งชาวบ้านที่มาเป็นจำนวนมากทั้งชาวบ้านท่าปุยและชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ การรับประทานอาหารร่วมกันในโรงทานนับว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

4.3.9 พิธีสงฆ์ หลังจากชาวบ้านทำปุ๋ยและชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ได้มาร่วมกันเป็นจำนวนมากแล้ว ในเวลาประมาณ 09.30 น. ได้เวลาในการเริ่มทำพิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีदानก้วยสลากของชุมชน/วัดทำปุ๋ย ส่วนลำดับพิธีสงฆ์นั้นได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ภาพที่ 4.14 การเข้าร่วมประเพณีदानก้วยสลากวัดทำปุ๋ย ของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา

4.3.10 เก็บสถานที่ หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเสร็จแล้ว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มแม่ครัวและชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงโดยส่วนมากได้ช่วยกันจัดเก็บภาชนะไปที่โรงครัวและได้ช่วยกันล้าง พร้อมกันนั้นก็ได้ช่วยกันเก็บกวาดสถานที่ด้วย กลุ่มข้าราชการและชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่นได้ทยอยกันกลับบ้าน กลุ่มกรรมการวัดและกรรมการหมู่บ้านได้ช่วยกันเก็บสถานที่ยกโต๊ะหมู่และสิ่งของต่าง ๆ เข้าเก็บในที่เดิม

4.3.11 แจกผลการดำเนินงาน การแจ้งข่าวให้ชาวบ้านรับทราบถึงผลการดำเนินการจัดประเพณีदानก้วยสลาก มีวิธีการแจ้งข่าว 2 วิธีคือ แจกผ่านเสียงตามสายซึ่งเป็นการประกาศขอบคุณชาวบ้านที่มาร่วมด้วยช่วยกันให้งานสำเร็จไปได้ด้วยดี และแจ้งในวันพระในขณะสัมนิเทศะกถาโดยพระครูศรีสุทธธรรมาจารย์

4.4 ผลกระทบ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดประเพณีदानก้วยสลากของชาวบ้านประการแรกคือความอึดใจในการทำบุญให้ทาน จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านที่มาร่วมงานและชาวบ้านทำปุ๋ย ต่างก็ตอบด้วยความยิ้มแย้มว่ามีความสุข แต่เป็นความสุขทางใจที่เป็นนามธรรมผู้วิจัยไม่สามารถนำออกมาแสดงให้เห็นได้ ดังนั้นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน/วัดทำปุ๋ย คือ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ การจัดงานในครั้งนี้เป็นผลในการจัดประเพณีदानก้วยสลากจากปีที่ผ่านมา มา การจัดอาหารในปีที่ผ่านมาได้มีการจัดอาหารไว้เพื่อต้อนรับชาวบ้านเป็น

จำนวนมากทำให้อาหารเหลือ ในปีนี้ชาวบ้านจึงได้มีแนวคิดในการจัดอาหารโดยให้ชาวบ้านทำอาหารแล้วนำมาจัดรวมกันที่วัด ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและไม่ต้องเตรียมการมาก มีการสร้างเครือข่ายชุมชนเพิ่มขึ้นทุกปี ในครั้งนี้ก็มีหมู่บ้านอื่นเข้ามาร่วมมากกว่าปีที่ผ่าน ๆ มาและปีนี้ก็มีพระและชาวบ้านจากอำเภออื่นมาร่วมด้วย อีกประการก็คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ทุกคนแม้จะไม่ได้มีส่วนเริ่มแรกในการคิดจัดงาน ไม่ได้คิดในกระบวนการต่าง ๆ แต่ทุกคนก็ได้รับรู้คือได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ความคิดของผู้นำ จากนั้นก็มีส่วนร่วมในระดับงานของตนหรือในระดับหน้าที่ของตน สิ่งที่ชาวบ้านได้รับนอกจากบุญประโยชน์ คือ ความรู้จักงานในหน้าที่ที่ตนเองได้รับและความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นชาวบ้านมีการสำรวจในหน้าที่ของตนเองว่ามีความบกพร่องหรือผิดพลาดหรือไม่ แล้วก็ต้องแก้ไขอย่างไร

5. กระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้

ชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้ ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีการจัดประเพณีตานก๋วยสลากมาตลอด แต่เป็นการจัดแบบปีเว้นปี เพราะต้องจัดสลับกับวัดวังไคร้ซึ่งอยู่คนละฝั่งของแม่น้ำวัง ในปี 2561 นี้ ทางวัดได้กำหนดจัดงานขึ้นในวันอังคารที่ 9 ตุลาคม โดยมีกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากดังจะเสนอตามกรอบการวิจัยดังต่อไปนี้

5.1 ปัจจัยนำเข้า

วัดพระเจดีย์วังไคร้ ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวอำเภอสามเงามากนัก ถนนที่เข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง เป็นเส้นทางเข้าสู่เขื่อนภูมิพล การเดินทาง โดยเส้นทางสายตาก-ลำปาง แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าไปถนนสายไปเขื่อนภูมิพลประมาณ 12 กิโลเมตร วัดจะอยู่ทางขวามือมีถนนคอนกรีตเข้าไปจากถนนใหญ่ประมาณ 500 เมตร อยู่ด้านหลังโรงเรียนวังไคร้มิตรภาพ

5.1.1 คน บ้านวังไคร้มีครัวเรือนทั้งหมด 283 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 890 คน เป็นประชากรชาย 440 คน เป็นประชากรหญิง 450 คน มีโรงเรียนประจำชุมชน 1 แห่งจำนวนครู 9 คน นักเรียน 112 คน วัดประจำหมู่บ้าน มีพระภิกษุ 6 รูป มีพระครูธีรศาสน์วิเชียร เป็นเจ้าอาวาส ในส่วนของชาวบ้านที่ให้ความดูแลวัดคือผู้ใหญ่บ้านและกรรมการวัด ชาวบ้านวังไคร้ทั้งหมดล้วนนับถือพระพุทธศาสนา

5.1.2 ทุน พื้นที่บ้านวังไคร้เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำวัง ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป ทุนทางสังคม เป็นสังคมชนบทที่มีความรักความผูกพันกันพี่น้อง ทุนทางธรรมชาติคือมีแม่น้ำวังไหลผ่านหมู่บ้าน ดังนั้นในเรื่องของทุนทั้งที่เป็นเงินและด้านพื้นที่ มีความพร้อมในการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ภายในวัดพระเจดีย์วังไคร้ เสนาสนะต่าง ๆ มีความพร้อม มีศาลาการเปรียญหลังใหญ่ไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5.1.3 อุปกรณ์ ภายในวัดมีอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดประเพณีदानกัวยสลากและกิจกรรมอื่น ๆ โดยไม่ต้องไปยืมสิ่งของที่อื่นหากต้องการใช้เต็นท์ หรือ โต๊ะ เป็นจำนวนมาก ในส่วนของชุมชนมีความพร้อม ภายในวัดเองก็มีรถ และสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งสามารถจัดงานได้

5.1.4 นโยบาย การดำเนินการจัดประเพณีदानกัวยสลากพร้อมกับประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อต้องการให้ชาวบ้านได้ทำบุญตามศรัทธาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และได้ทำบุญร่วมกัน ในการจัดงานครั้งนี้ตรงกับวันอังคาร ที่ 9 ตุลาคม 2561 ผู้ที่มีความคิดริเริ่มในการจัดบุญประเพณีต่าง ๆ คือพระครูธีรศาสน์วิเชียรซึ่งท่านเป็นเจ้าของวัดและเป็นเจ้าคณะตำบลวังหมันด้วย แนวความคิดและการวางแผนงานต่าง ๆ ในส่วนของชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมมากนัก เป็นแต่การขอความช่วยเหลือจากทางวัดให้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ

ปัญหาในด้านปัจจัยนำเข้า

คนทำงานในวัดพระเจดีย์วังไคร้มีจำนวนน้อย ส่วนมากการทำงานจะเป็นพระภิกษุสามเณรภายในวัด ชาวบ้านก็จะเข้ามาช่วยทำงานบ้าง แต่ไม่มากนัก

5.2 ขั้นตอน

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินงานจัดบุญสังฆทานของชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้มีความหลากหลายในกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น ในส่วนของปัจจัยนำเข้า คือ คน ทุน อุปกรณ์ และนโยบาย นั้น มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนการจัดประเพณีदानกัวยสลากแบ่งออกได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการ มีการนัดประชุมกับชาวบ้านเพื่อแสดงความคิดเห็นและหาแนวทางในการจัดงาน ตลอดจนการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบด้านต่าง ๆ ให้แก่บุคคลที่สามารถปฏิบัติในหน้าที่นั้น ๆ ได้ดี ขั้นตอนการ เป็นการคงไว้ซึ่งรูปแบบและวิธีการจัดการประเพณีदानกัวยสลากแบบเดิมไว้ซึ่งรูปแบบและวิธีการจัดการนั้น วัดในเขตอำเภอสามเงาส่วนมากจะคล้าย ๆ กัน อาจจะแตกต่างกันออกไปบ้างก็แค่รายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น และขั้นสรุปงานก็เช่นเดียวกัน

5.3 ผลผลิต

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาหลังจากกิจกรรมต่างได้ดำเนินการไปภายใต้ปัจจัยนำเข้าทั้ง 4 ของการจัดประเพณีदानกัวยสลาก ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในวันงานเป็นจำนวนมาก

5.3.1 การวางแผนดำเนินการจัดงาน เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ภายในวัดเป็นผู้ออกแนวความคิดและดำเนินการวางแผนจัดงาน โดยกำหนดจัดงานในวันที่ 9 ตุลาคม การประชุมกันวางแผนในครั้งนี้เป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการมีพระสงฆ์ภายในวัดจำนวนสามถึงสี่รูปหลังจากที่ได้ตกลงในเรื่องการกำหนดวันงาน และแนวทางที่จะปฏิบัติแล้ว เป็นการแบ่งภาระงานกันว่าใครทำหน้าที่ส่วนใด การดำเนินงานต่าง ๆ นี้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางความคิดในการจัดและ

ดำเนินการ จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ แต่ชาวบ้านก็รับรู้ในแนวทางการดำเนินงานหรือการจัดการของทางวัด

5.3.2 จัดเตรียมสถานที่ ภายในบริเวณวัดเป็นสถานที่ที่มีความกว้างแต่ได้จัดไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย การทำความสะอาดวัดเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด ซึ่งได้ทำอยู่แล้ว เมื่อใกล้ถึงวันงานได้มีการสำรวจสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดว่ามีความเรียบร้อยพร้อมที่จะจัดงานได้หรือไม่ ควรจะมีการปรับปรุง

1) เตรียมสถานที่สำหรับจอดรถ การจอดรถของผู้มาร่วมงานกำหนดให้ใช้ส่วนด้านหน้าวัด ในการจัดสถานที่สำหรับจอดรถนั้นไม่ได้จัดอะไรมาก มีการตัดหญ้าที่สูงขึ้น ให้เรียบร้อยเท่านั้น

2) ที่ฉันภัตตาหารและที่รับประทานอาหาร สถานที่สำหรับฉันภัตตาหารและทานอาหารของผู้เข้าร่วมงานนั้นกำหนดให้ใช้ที่ศาลาการเปรียญหลังใหญ่โดยพระสงฆ์ได้จัดเก็บสถานที่บริเวณนั้น จากนั้นได้จัดเตรียมอุปกรณ์ ภาชนะอาหารต่าง ๆ

3) โรงครัว เป็นสถานที่ในการประกอบอาหารและจัดอาหารของชาวบ้านที่เดินทางมาถึงวัดเพื่อร่วมทำบุญ พระสงฆ์และกรรมการวัดได้จัดทำทำความสะอาดและดูแลความเรียบร้อย ในส่วนด้านหน้าโรงครัวได้ให้ชาวบ้านได้มาตั้งเต็นท์สำหรับเป็นตั้งโรงทาน โดยชาวบ้านได้นำเต็นท์จำนวน 3 หลังมาตั้ง และนำเก้าอี้ตั้งไว้เพื่อให้สามารถจัดอาหารได้

4) ห้องน้ำ กลุ่มแม่บ้านได้ทำความสะอาดดูแลความเรียบร้อย ทำป้ายเพื่อบอกสำหรับห้องน้ำชายหญิง โดยส่วนหนึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลในเรื่องน้ำด้วย ในส่วนของห้องน้ำส่วนมากแล้วเป็นการทำความสะอาดและเปิดน้ำเข้าใส่ไว้สำหรับใช้ และมีห้องน้ำสำหรับอาบน้ำ

5.3.3 การตั้งโรงทาน กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มแม่ครัว ได้เข้ามาตั้งโรงทานตั้งแต่เช้าเพื่อให้ชาวบ้านที่เดินทางมาร่วมงานได้รับประทานอาหาร ตามความสะดวกของตน มีประชาชนเป็นจำนวนมากมาร่วมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากครั้งนี้

5.3.4 พิธีสงฆ์ หลังจากทำบุญในวันพระตามปกติแล้ว พระสงฆ์ทำภัตกิจเสร็จแล้ว พอสายหน่อยชาวบ้านเดินทางมาที่วัดเป็นจำนวนมากแล้ว และชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ได้ทยอยเดินทางมาถึงแล้ว ขณะนี้เวลาเก้าโมงครึ่งโดยประมาณ เป็นเวลาที่กำหนดการเริ่มพิธีตานก๋วยสลาก ภายในบริเวณวัด ชาวบ้านส่วนใหญ่นั่งอยู่ที่ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ บางส่วนเดินเล่นอยู่บริเวณลานวัด เนื่องจากศาลาการเปรียญไม่สามารถให้ประชาชนนั่งได้หมด บางส่วนก็นั่งที่ม้านหินอ่อนใต้ต้นไม้ข้างศาลา พระสงฆ์ที่เดินทางมาจากวัดต่าง ๆ เพื่อมาร่วมงานในวันนี้มีประมาณ 15 รูป พระสงฆ์ทั้งหมดนั่งข้างในศาลาการเปรียญด้านบนอาสน์สงฆ์ ส่วนลำดับพิธีสงฆ์นั้นได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

5.3.5 ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกันและแยกย้ายกันกลับบ้าน

5.3.6 เก็บสถานที่ สถานที่ส่วนมากพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดได้เก็บทำความสะอาดที่ต่าง ๆ ในเวลาอันรวดเร็ว เนื่องด้วยภาษาชนต่าง ๆ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดงาน พระสงฆ์และกรรมการวัดได้แบ่งหน้าที่กันดูแลรับผิดชอบอย่างเป็นระบบระเบียบ จึงไม่ได้จัดเก็บสิ่งใดมาก ส่วนเต็นท์ที่ชาวบ้านนำมาตั้งไว้สำหรับทำพิธีกรรมนั้น ชาวบ้านเป็นผู้มาเก็บในเวลาเย็น

5.3.8 แจ้างผลการดำเนินงาน การแจ้างข่าวให้ชาวบ้านรับทราบถึงผลการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก มีวิธีการแจ้างข่าว 2 วิธีคือ แจ้างผ่านหอกระจายข่าวซึ่งเป็นการประกาศขอบคุณชาวบ้านที่ได้ร่วมกันให้งานบุญสำเร็จไปได้ และแจ้างในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

5.4 ผลกระทบ

การจัดประเพณีตานก๋วยสลากชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้ นั้น ทั้งหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กระบวนการจัดการ การใช้ปัจจัยนำเข้าและกิจกรรมที่จัดขึ้นตามขั้นตอน เป็นผลปรากฏออกมาให้การทำงานดำเนินไปจนเสร็จสิ้น บางขั้นตอนได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นจำนวนมาก บางกิจกรรมมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แต่ในทุกกิจกรรมทุกคนต่างรับรู้และยอมรับและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นคือ

1) เกิดการเรียนรู้ในชุมชน หมู่บ้าน วัด และโรงเรียน ได้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน รู้จักการทำงานตามหน้าที่ที่ตนทำได้ สามารถทำงานร่วมกันได้ จนมีผลทำให้การทำงานสำเร็จไปได้ โรงเรียน มีการศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก และได้มาเรียนในภาคปฏิบัติ โดยนักเรียนได้มีส่วนในการจัดสถานที่และดูแลความสะอาดเรียบร้อย การยกอาหาร การเสิร์ฟน้ำ การได้ร่วมทำพิธีสงฆ์ เกิดการสะสมกระบวนการร่วมทำงานกับชุมชน ชาวบ้านถือว่าเป็นหน่วยสำคัญในการจัดการงานการถ่ายทอดและการเรียนรู้ในกระบวนการ เป็นผู้ร่วมดำเนินการที่มีส่วนร่วมมากที่สุด ชาวบ้านมีส่วนในการออกแนวคิด การดำเนินงานและการปฏิบัติร่วมกันกับชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จทุกขั้นตอน วัดเป็นผู้ให้สถานที่ในการจัดกิจกรรมและเป็นผู้มีส่วนในออกแนวคิด การกำหนดแผนดำเนินงานและการปฏิบัติร่วมกับชุมชน มีการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมที่ผ่านมาแล้วนำมาปรับใช้ในการจัดงานในครั้งนี้

2) เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน การจัดประเพณีตานก๋วยสลากในครั้งนี้ มีชุมชนต่าง ๆ เข้ามาร่วม 10 ชุมชน ตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ที่มาจากทั้งชาวบ้าน พระสงฆ์สามเณร และข้าราชการ ชุมชนเหล่านี้มีการร่วมกิจกรรมในประเพณีตานก๋วยสลากที่แต่ละชุมชนจัดขึ้น ทำให้ชุมชนเหล่านี้เกิดความผูกพันกันขึ้น โดยมีกิจกรรมเป็นตัวกำหนด

3) การประชาสัมพันธ์ ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในครั้งนี้ หากมีแค่ชาวบ้าน หรือมีแค่วัด ไม่มีชาวบ้านเป็นผู้ร่วมยอมรับแนวคิดในการกำหนดการจัดงานก็ไม่ได้ แม้โรงเรียนและชาวบ้านจะมีแนวคิดร่วมกันแล้วแต่ไม่มีวัดเป็นผู้ร่วมในการกำหนดแผนดำเนินการ ไม่มีการอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับชุมชนอื่น หรือไม่ให้ความช่วยเหลือในสถานที่ การจัดงานก็ไม่สามารถจัดได้ ดังนั้น ในการจัดงานครั้งนี้ชุมชนจึงเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตั้งแต่มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมในการปฏิบัติ ร่วมในการรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมิน

4) มีการรายงานสู่สาธารณชน การนำเสนอความสำเร็จในการจัดบุญสงฆทาน นั้นชุมชน ไม่ได้มีการรายงานสู่สาธารณชนให้ได้รับรู้ แต่ในเครือข่ายชุมชนนั้นรับรู้ด้วยการบอกข่าวกันและกันโดยการเล่าสู่กันฟัง

ปัญหาในกระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากชุมชน/วัดพระเจดีย์วังไคร้

1) ในการดำเนินงานจัดงานนั้นส่วนมากเป็นการดำเนินงานโดยทางวัด ส่วนมาพระสงฆ์จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ กันเอง ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมมีบ้าง ก็ต่อเมื่อมีการขอความช่วยเหลือ ดังนั้นผู้ที่ดำเนินงานจึงมีความเป็นไปในส่วนเดียว

2) การจัดกิจกรรมใช้เวลาหลายวัน ผู้ที่ดำเนินการจัดงานจึงรู้ถึงความเหนื่อยล้าในการทำงาน

6. กระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชน/วัดวังหวาย

วัดวังหวาย ตั้งอยู่ที่บ้านวังหวาย ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา กระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดวังหวาย เป็นการดำเนินงานของทางวัดร่วมกับชาวบ้านที่ได้จัดกันมาทุกปี โดยมีกระบวนการจัดการต่าง ๆ ตามที่จะได้นำเสนอตามกรอบต่อไปนี้

ภาพที่ 4.15 การแห่ตื้นเงินในงานประเพณีตานก๋วยสลากวัดวังหวาย

6.1 ปัจจัยนำเข้า บ้านวังหวายนั้นตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวัง สามารถเดินทางจากขนส่งจังหวัดตาก ตามเส้นทางสายตาก-ลำปาง แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่เส้นทางไปเขื่อนภูมิพล เข้าไปประมาณ 1.5 กิโลเมตรจะมีทางเลี้ยวซ้ายเข้าไปประมาณ 3 กิโลเมตรก็จะถึงหมู่บ้าน วัดวังหวายจะอยู่ทางซ้ายมือฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำวัง

6.1.1 คน บ้านวังหวาย มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 120 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 505 คน เป็นชาย 237 คน เป็นหญิง 258 คน โรงเรียนประจำหมู่บ้านคือโรงเรียนวังหวายวิทยาคม มีครู 18 คน มีนักเรียนจำนวน 146 คน มีวัดประจำหมู่บ้านคือวัดวังหวาย มีพระสงฆ์ 2 รูป ผู้นำทางด้านพระสงฆ์ได้แก่พระอธิการเนตร อนาถโย ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาพื้นเมือง ได้แก่ภาษาเหนือ

6.1.2 ทุน ที่ตั้งของหมู่บ้านและวัดอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวัง พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ ลักษณะดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การเพาะปลูก สภาพอากาศร้อนชื้น ชาวบ้านทุกครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพียงพอต่อครอบครัว ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ในส่วนของวัดวังหวายนั้นมีเสนาสนะที่ถาวรและสมบูรณ์ แต่ยังไม่มียโสต

6.1.3 อุปกรณ์ การจัดงานบุญและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ที่ดำเนินการภายในวัดมีค่อนข้างน้อย สิ่งของที่ใช้ในการจัดกิจกรรมสามารถยืมได้ที่หมู่บ้าน ซึ่งไม่ได้ห่างจากวัดนัก ภายในวัดมีเครื่องเสียง เครื่องครัว และ อุปกรณ์ในการจัดงานต่าง ๆ

6.1.4 นโยบาย การจัดประเพณีตานก๋วยสลากเป็นการดำเนินงานของวัดและหมู่บ้าน ซึ่งนำโดยเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน ในการจัดงานในปีที่ผ่านมา มาชุมชนหรือหมู่บ้านอื่น ๆ เข้าร่วมไม่มากนัก ในปีพุทธศักราช 2561 นี้ มีกลุ่มชาวบ้านและวัดต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากเพียง 10 หมู่บ้าน ผู้นำทั้งทางวัดและหมู่บ้านมีนโยบายในการร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากหรือวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้านให้คงอยู่เพื่ออนุชนหลังสืบไป

6.2 ขั้นตอน

ขั้นตอนในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดวังหวาย เป็นไปด้วยความเรียบง่ายไม่มีการเตรียมการมากมาย เนื่องจากชุมชน/วัดวังหวาย ได้จัดประเพณีตานก๋วยสลากโดยการเชิญให้ชุมชนต่าง ๆ เข้าร่วมนั้น เฉพาะวัดและชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ไม่ได้มีการแจ้งให้กับวัดต่าง ๆ เข้าร่วมมาก มีเพียง 10 หมู่บ้าน ซึ่งในการจัดงานผู้ที่ดำเนินงานหลักคือเจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้านได้ดำเนินการจัดร่วมกัน ขั้นตอนในการจัดงานจึงไม่ได้จัดเตรียมอะไรมาสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการ (ก่อนวันดำเนินงาน) ขั้นตอนดำเนินการ (วันจัดงาน) ขั้นสรุปงาน (หลังจากเสร็จงานแล้ว) การดำเนินการตามขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

ของชุมชน/วัดวังหวาย ใช้เวลาไม่นาน การเตรียมการในวันจันทร์ที่ 8 ในตอนเช้า โดยกลุ่มกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งและในขั้นตอนการดำเนินงานนั้นเสร็จในเวลาประมาณเที่ยงวัน และในการจัดเก็บชาวบ้านได้ช่วยกันจัดเก็บสิ่งของเข้าที่เดิม เวลาประมาณบ่ายสามโมงภายในวัดก็เงียบสนิทเหมือนเดิม

6.3 ผลผลิต

ปรากฏการณ์ที่ปรากฏจากการจัดกิจกรรมในการดำเนินงานตามขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดวังหวาย ในขั้นตอนของการเตรียมการจัดบุญสงฆทานส่วนมากดำเนินการโดยชาวบ้าน ที่เตรียมการนอกวัด ในขั้นการดำเนินงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

1) การประชุมวางแผนของวัดและหมู่บ้าน มีนโยบายในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความสุขสงบและเกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน ในสังคมของตนเอง ดังนั้นจึงได้กำหนดวันอังคารที่ 9 ตุลาคม เป็นการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชุมชน/วัดวังหวาย ในการประชุมชาวบ้าน เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้านได้ปรึกษารื้อกันกับชาวบ้านได้ข้อตกลงว่าในวันจันทร์ ที่ 8 ตุลาคม ให้ทุกคนเข้าไปช่วยกันจัดเตรียมสถานที่สำหรับจัดงาน และได้แบ่งหน้าที่ต่าง ๆ โดยให้กลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับอาหาร การจัดอาหารถวายพระให้ทุกคนรอบครัวทำอาหารข้าวหม้อแกงหม้อ นำอาหารมารวมกันที่วัดเพื่อได้จัดถวายสงฆ์และเลี้ยงต้อนรับชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น และไม่ต้องจัดเตรียมโรงทาน

2) ออกฎานิมนต์ เจ้าอาวาสได้จัดพิมพ์ฎานิมนต์วัดต่าง ๆ ในเขตตำบลวังหมัน และใกล้เคียงมาร่วมประเพณีตานก๋วยสลาก ในครั้งนี้นิมนต์พระ 10 วัดเข้าร่วม จากการสอบถามในขั้นการเตรียมการในขั้นการวางแผนดำเนินงานนั้นระหว่างวัดกับชาวบ้านมีการทำงานร่วมกัน โดยส่วนมากวัดเป็นผู้ดำเนินการ จะทำอะไร อย่างไรแล้วแจ้งให้กับทางบ้านได้ทราบ (พระอธิการเนตร อนุบาลโย, 2561: สัมภาษณ์)

3) การจัดเตรียมสถานที่ ในวันจันทร์ที่ 8 ผู้ใหญ่บ้านได้ประกาศเสียงตามสายในเวลาเช้า ขอให้ชาวบ้านทุกคนที่ว่างจากการงานได้เข้าไปช่วยกันทำความสะอาดและจัดสถานที่ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากในวันอังคารนี้ เวลาประมาณแปดโมงเช้ากลุ่มชาวบ้านประมาณ 30 คนและกลุ่มแม่บ้านได้จัดเตรียมสถานที่ มีข้อตกลงกันว่าใช้วิหารเป็นที่ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านได้ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณทั้งหมด ตัดหญ้าภายในวัดและปิดกวาดบริเวณวัด ตกแต่งต้นไม้ที่รกรกร้าง รวมถึงโรงครัวด้วยและตั้งเต็นท์ไว้จำนวน 4 หลัง ผู้ใหญ่บ้านได้ให้คนไปทดลองเครื่องเสียงเพื่อเตรียมใช้งานพบว่าใช้งานได้ดีชาวบ้านได้นำแอมป์ที่สร้างไว้อย่างถาวรยกมาไว้สำหรับเป็นที่วางอาหารที่ชาวบ้านได้นำมาร่วมกันทำบุญ

4) เตรียมสถานที่ทำพิธีกรรม ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านส่วนหนึ่งนำโดยไวยาวัจกรวัด เป็นผู้ดำเนินการจัดเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม จากนั้นชาวบ้านที่เป็นกลุ่มแม่บ้านได้จัดดอกไม้ใส่แจกันแล้วจัดตั้งบนโต๊ะหมู่ นำอาสนะจากศาลามาปูไว้สำหรับต้อนรับพระสงฆ์ไว้ประมาณ 12 ผืน (เต็มที่นั่งบนอาสน์สงฆ์ในวิหาร) หลังจากที่ได้ปูอาสนะไว้แล้ว ได้จัดแก้วน้ำและน้ำดื่มเตรียมไว้เรียบร้อย เพื่อสำหรับปูนั้งชาวบ้านมีข้อตกลงกันว่าจะปูในวันพรุ่งนี้

5) เตรียมโรงครัวสำหรับจัดอาหาร ในเวลาประมาณ 3 โมงเช้าหลังจากที่พระสงฆ์ได้ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว กลุ่มแม่บ้านได้เข้าไปจัดโรงครัว นำภาชนะอาหารมาจัดไว้และล้างในส่วนที่สกปรก การจัดเตรียมของแม่บ้านนั้นไม่ได้เตรียมสิ่งของมากเนื่องจากที่เก็บภาชนะต่าง ๆ นั้นเก็บไว้เป็นอย่างดี เพียงแค่จัดและนำออกมาเตรียมไว้ใส่อาหารในวันจัดงาน ในส่วนของโรงครัวไม่ได้ล้างแก๊วคแล้วทำความสะอาดเท่านั้นในการจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ นั้น ใช้เวลาถึงเที่ยงชาวบ้านจึงได้แยกย้ายกันกลับบ้าน ในการเตรียมงานของชุมชน/วัดวังหวายไม่มีการไปยืมสิ่งของจากสถานที่อื่น การเชิญชุมชนอื่นเข้าร่วมมีจำนวนไม่มากชาวบ้านจึงไม่ได้จัดเตรียมสถานที่ไว้มาก

6) จัดอาหาร วันงานกลุ่มแม่บ้านได้มาวัดตั้งแต่ประมาณเจ็ดโมงเช้า มาจัดเตรียมอาหารที่โรงครัว ชาวบ้านที่มาวัดได้นำอาหารข้าวหม้อแกงหม้อ บางคนทำอาหารมาก บางคนทำอาหารมาน้อย มารวมกันที่โรงครัว โดยการจัดอาหารนั้นอาหารชนิดเดียวกันก็เทรวมกัน และยังมีการจัดเตรียมอาหารไว้ถวายสงฆ์ในตอนเพลด้วย

7) พิธีสงฆ์ เวลาประมาณสามโมงครึ่ง หลังจากที่ชาวบ้านส่วนมากได้เดินทางมาถึงวัดแล้ว และชาวบ้านที่อื่นที่มาร่วมประเพณีตานก๋วยสลากมาพร้อมกันเป็นส่วนมากแล้ว พระสงฆ์ที่มาร่วมงานในวันนี้มีจำนวน 12 รูป เมื่อได้เวลาในการทำพิธีผู้ใหญ่บ้านได้เป็นประธานในการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ต่อจากนั้นได้ให้หมัดคนายกวัด เป็นผู้ดำเนินการทำพิธีต่อไป ในการประกอบพิธีสงฆ์นั้นได้กล่าวไว้แล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ภาพที่ 4.16 ประเพณีตานก๋วยสลากวัดวังหวาย

8) เก็บภาชนะและสถานที่ หลังจากที่บ้านได้รับประทานอาหารร่วมกันเสร็จแล้ว ชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงโดยส่วนมากได้ช่วยกันจัดเก็บภาชนะไปที่โรงครัว กลุ่มแม่บ้านได้ช่วยกันล้าง ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ทยอยกันกลับบ้าน กลุ่มชาวบ้านนำโดยกรรมการหมู่บ้านและกรรมการวัดได้ช่วยกันเก็บสถานที่ยกโต๊ะหมู่ และ สิ่งของต่าง ๆ เข้าเก็บในที่เดิม

9) แจ้งผลการดำเนินงาน ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวถึงการแจ้งผลการดำเนินงานการจัดประเพณีตานก๋วยสลากและงานบุญอื่น ๆ ในการประชุมชาวบ้านเพียงแค่บัญชีเท่านั้น สำหรับเงินที่ได้จากการร่วมบริจาค เมื่อหักค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ แล้วได้ถวายเงินทั้งหมดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการ หรือเป็นผู้เก็บเอาไว้ (ส่วย ท่ามาตา, 2561: สัมภาษณ์)

6.4 ผลกระทบ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดบุญสังฆทานของชาวบ้านประการแรกคือความอึดใจในการทำบุญจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านที่มาร่วมงานต่างก็ตอบด้วยความอึดใจว่ามีความสุข แต่เป็นความสุขทางใจที่เป็นนามธรรมผู้วิจัยไม่สามารถนำออกมาแสดงให้เห็นได้ ดังนั้นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน/วัดวังหวาย คือ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมิน

การรายงานสู่สาธารณชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านวังหวายและวัดวังหวายได้จัดในประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกให้สาธารณชนได้เห็น ถือว่าเป็นการรายงานสู่สาธารณชนในระดับต้น หลังจากเสร็จงานแล้วชาวบ้านทางผู้ใหญ่บ้านมีการนำเสนอต่อที่ประชุม ณ ศาลากลางหมู่บ้าน และการเข้าร่วมงานของหน่วยงานราชการได้มีการรายงานผลการดำเนินงานสู่ที่ประชุมและสาธารณชนต่อไป

สรุป

กระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากของแต่ละพื้นที่นั้นมีความเหมือนกันและมีทั้งความแตกต่างกัน ในกระบวนการจัดการนั้นแต่ละพื้นที่มีจุดเด่นและจุดด้อยที่ต่างกัน สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า ด้านคน ความไม่พร้อมด้านจำนวนคนนั้นชุมชน/วัดป่ายางใต้มีความไม่พร้อม เนื่องจากคนในหมู่บ้านมีภาระหน้าที่ในงานของตนจึงมีเวลาว่างเข้ามาช่วยงานในวัดไม่ตรงกันและมีจำนวนน้อยและจำนวนผู้ได้ไปทำงานต่างถิ่นก็มีจำนวนมากด้วย แต่ในพื้นที่นี้มีความเด่นทางด้านผู้นำซึ่งได้แก่เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีความเป็นผู้นำทางด้านความคิดของชาวบ้านและยังเป็นผู้ที่ได้ดำเนินการในการวางแผนงานต่าง ๆ ด้วย สำหรับพื้นที่อื่น ๆ นั้นไม่มีปัญหาด้านจำนวนคน กลุ่มผู้นำ ด้านกลุ่มผู้นำฝ่ายพระภิกษุ นั้น วัดป่ายางใต้ วัดป่ายางตก วัดท่าบู่

วัดชลประทานรังสรรค์และวัดพระเจดีย์วังไคร้ ซึ่งได้แก่เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำในการจัด ประเพณีทานกัวยสลาก ถือว่าเป็นกำลังสำคัญมีความเหมือนกันคือเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการจัด ประเพณีทานกัวยสลาก เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดในการจัดกิจกรรม ต่างจากวัดวังหวายซึ่งเจ้าอาวาสพึงเข้า มารับตำแหน่งได้ไม่นานประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมประเพณีถือว่ายังน้อย จึงมีกลุ่มผู้นำที่เป็นฝ่าย ชาวบ้านได้เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดในการจัดงาน ต่อจากนั้นก็เข้าไปปรึกษากับเจ้าอาวาสเพื่อขอ ความเห็นในการดำเนินงาน ความร่วมมือของชาวบ้านในการทำงานนั้นทุกวัดต่างได้รับความ ร่วมมือด้วยดีจากชาวบ้าน ในส่วนของกลุ่มผู้ปฏิบัติที่วัดท่าปูและวัดพระเจดีย์วังไคร้ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนน้อย วัดท่าปูการดำเนินการจัดงาน โดยส่วนมากเป็น พระสงฆ์ภายในวัด สำหรับวัดพระเจดีย์วังไคร้ผู้ที่มาดำเนินงานส่วนมากเป็นกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน แต่ความเหมือนกันของทั้งสองพื้นที่นี้คือ ตั้งอยู่ใกล้ตัวอำเภอ การแบ่งหน้าที่ในการทำงานหรือ กิจกรรมต่าง ๆ นั้น ชาวบ้านปายังได้และปายังตกมีการจัดแบ่งงานที่ในการทำงานที่แน่ชัด ถึงแม้ว่าในการดำเนินงานจะไม่มีการจัดแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นทางการ แต่ชาวบ้านสามารถทำงาน ตามภาระงานต่าง ๆ ได้ดี เช่น กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนมากจะทำหน้าที่ในการประกอบพิธีสงฆ์ กลุ่ม แม่บ้านจะเป็นผู้ทำเกี่ยวกับอาหารทั้งที่โรงครัวและ โรงทาน กลุ่มกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่ ต้อนรับ อำนวยความสะดวก สำหรับกลุ่มเยาวชนนั้นประจำอยู่ที่โรงทาน ส่วนหนึ่งทำหน้าที่ในการ เก็บภาชนะอาหารและเสิร์ฟอาหาร แต่ทุกพื้นที่วิจัยมีความเหมือนกันในการเข้าปฏิบัติคือยังไม่ได้ ได้รับความร่วมมือจากเยาวชนอย่างเต็มที่ สำหรับกลุ่มผู้เข้าร่วมในประเพณีทานกัวยสลากเมื่อ เปรียบเทียบในด้านจำนวนผู้เข้าร่วม ชุมชน/วัดปายังตกเป็นกลุ่มที่มีผู้เข้าร่วมในการจัดประเพณี ทานกัวยสลากมากที่สุด รองลงมาคือวัดปายังใต้ วัดวังหวาย วัดชลประทานรังสรรค์ วัดพระเจดีย์ วังไคร้ และวัดท่าปูตามลำดับ มีปัจจัยหลายด้านที่ทำให้ต่างกันคือวัดท่าปูนั้น ชาวบ้านต่างก็มี ภาระหน้าที่ประจำทำกันโดยส่วนมากประกอบกับวันที่จัดงานไม่ตรงกับวันหยุด จึงมีผู้เข้าร่วมไม่ มากนัก วัดพระเจดีย์วังไคร้นั้นได้มีการออกฎีกาณิมนต์หรือหนังสือเชิญบ้านต่าง ๆ เข้าร่วมไม่มาก นัก มีเพียงในเขตปกครองหรือชุมชนใกล้เคียงเท่านั้นที่เข้าร่วม จะเห็นได้ว่าวัดปายังตกนั้นถึงแม้จะมี พระภิกษุจำพรรษาน้อยไม่เหมือนกับวัดชลประทานรังสรรค์และวัดท่าปู แต่ความพร้อมเพรียง ทานด้านผู้ปฏิบัติและผู้เข้าร่วมที่เป็นคนในชุมชนนั้นมีมาก อีกทั้งพระสงฆ์ได้แก่พระครูพิพิธธรรม นาดซึ่งเป็นพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ในเขตตำบลนั้นจึงทำให้มีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

ปัจจัยนำเข้าด้านทุน ในทุก ๆ หมู่บ้านมีความเหมือนกันคือมีการจัดประเพณี ทานกัวยสลากภายในวัดและเป็นการจัดตามสภาพของวัด ต่างกันที่เสนาสนะภายในวัดมีมากน้อย ต่างกัน ทุกพื้นที่วิจัยมีความพร้อมทางด้านเสนาสนะ สำหรับทุน (เงิน) ในการจัดงานนั้นโดย ส่วนมากมีความคล้ายกันคือในทุกชุมชนจัดงานบุญโดยการร่วมกัน เช่นในค่าใช้จ่ายด้านค่าอาหาร

ชาวบ้านในทุกพื้นที่ช่วยกันทำอาหารข้าวหม้อแกงหม้อ นำมาที่วัดเพื่อเลี้ยงชาวบ้านและแขกที่มาร่วมงาน และการจัดโรงทาน ในด้านอื่น ๆ ก็มีความคล้ายกันคือใช้เงินที่มีในวัดเตรียมการในการจัด เช่นพาหนะในขนส่งสิ่งของ การส่งหนังสือเชิญหมู่บ้านหรือการออกฎีกาณิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญกับจำนวนเงิน จะสังเกตได้จากการแจ้งรายรับรายจ่ายของแต่ละชุมชนมักจะแจ้งอย่างไม่เป็นทางการ คือส่วนมากเป็นการแจ้งในวันพระหรือวันสำคัญที่ชาวบ้านมารวมกันเป็นจำนวนมาก ๆ ไม่มีการประชุมที่เป็นทางการเฉพาะงาน

ปัจจัยนำเข้าด้านอุปกรณ์ ทุกชุมชนมีปัญหาในเรื่องอุปกรณ์คือเต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ สิ่งเหล่านี้มีความคล้ายกัน มีการยืมอุปกรณ์จากที่ต่าง ๆ อุปกรณ์ด้านพิธีสงฆ์ในทุกพื้นที่ที่มีความพร้อมไม่มีการยืม ในส่วนของเครื่องขยายเสียงก็เช่นเดียวกันมีความพร้อมในทุกวัด

ปัจจัยนำเข้าด้านนโยบาย ผู้ที่มีแนวความคิดริเริ่มในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากล้วนเป็นพระสงฆ์คือเจ้าอาวาสทุกวัดจะเป็นผู้นำทางด้านความคิดริเริ่มในการจัดงาน การจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นมีความแตกต่างกันไปในด้านการเตรียมการ แต่มีความคล้ายกันในด้านขั้นตอน กิจกรรมจะเหมือนกันแทบทุกชุมชน นโยบายในการจัดงานโดยส่วนมากแล้วเป็นการกำหนดกันอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น ไม่มีการแบ่งหน้าที่อย่างเป็นทางการ เป็นการช่วยกันทุกคนในหมู่บ้าน และเป็นที่น่าสังเกตว่าในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้น มักจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

2. ขั้นตอน ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นในทุกพื้นที่การวิจัยไม่ได้มีการแบ่งอย่างเป็นทางการ โดยทุกพื้นที่การวิจัยมีการดำเนินการต่าง ๆ ตามที่เคยปฏิบัติมาในอดีต โดยการเรียนรู้ในการจัดบุญประเพณีที่ผ่านมา ทุกพื้นที่ที่มีความเหมือนกันในด้านขั้นตอนต่าง ๆ โดยสามารถแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการก่อนวันจัดงานและหลังจัดงานแล้ว ชุมชน/วัดทำบุญนั้นมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ บ้าง เนื่องจากการดำเนินการจัดงานนั้น ได้นิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ มากกว่าวัดอื่น รวมทั้งหลวงพ่เจ้าคณะจังหวัดด้วย และการเตรียมกัณฑ์หัววัดทางวัดทำบุญก็จัดทำทั้งหมด อีกทั้งได้ถวายกัณฑ์หัววัดแด่พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่มาร่วมงานด้วย ดังนั้นในการจัดเตรียมต่าง ๆ จึงเป็นการเตรียมการที่ทำให้มีขั้นตอนที่มากขึ้นกว่าพื้นที่อื่น ๆ นอกจากนั้นแล้วยังมีการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการในกระบวนการจัดการด้วย

ในวันจัดประเพณีตานก๋วยสลากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการตามขั้นตอน มีความคล้ายกันในด้านขั้นตอนโดยรวม ๆ พื้นที่วิจัยทั้ง 6 วัด จะจัดงานในวันพระ จึงมีความคล้ายกันคือมีการทำบุญตักบาตรตามปกติในช่วงเช้าก่อน ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงมีลักษณะคล้ายกันด้วยเหตุนี้การเริ่มพิธีสงฆ์ซึ่งเป็นพิธีสำคัญในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากจะเริ่มขึ้นในเวลาประมาณสามโมงเช้า คือ หัววัดต่าง ๆ จะเริ่มทยอยกันมาและวัดเจ้าภาพจะมีการรับกัณฑ์หัววัดก่อน

และเมื่อมีความพร้อมแล้วเวลาประมาณสามโมงครึ่ง (09.30 น.) ก็จะเข้าสู่พิธีกรรมต่าง ๆ สำหรับพิธีกรรมทั้งหมดทุกวัดมีการประกอบพิธีกรรมที่คล้ายกัน คือตั้งแต่การไหว้พระ การสมาทานศีลห้า จนถึงการรับทานกัวยสลากและถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ส่วนเวลานั้น ช้า เร็วกว่ากันบ้างนิดหน่อยขึ้นอยู่กับความพร้อมแต่ละสถานที่ แต่ท้ายที่สุดแล้วต้องให้เสร็จทันเวลาพระฉันเพล

หลังจากที่ชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่เข้าร่วมประเพณีทานกัวยสลากได้ทยอยกันกลับบ้างแล้ว ในทุกพื้นที่ได้ทำการจัดเก็บสถานที่ในวันนั้นเลย โดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดเก็บก็จะเป็นพระสงฆ์ กรรมการวัด กลุ่มแม่บ้าน แม่ครัวและชาวบ้านได้ช่วยกัน กิจกรรมต่าง ๆ ที่หลังจากวันดำเนินการจัดงานแล้วมีไม่มาก ทุกพื้นที่การวิจัยมีการนำส่งของที่ได้อิมมาจากที่อื่น ๆ สำหรับการแจ้งรายละเอียดหลังจากเสร็จงานแล้วนั้นมีการทำเป็นบัญชีรายรับในกระดานไว้ที่วัด และทุกวัดมีความคล้ายกันคือได้แจ้งในตอนเช้าของวันถัดจากวันจัดงานเป็นการสรุปและขอบคุณชาวบ้านที่ได้ร่วมมือกัน ส่วนการแจ้งรายละเอียดอื่น ๆ มักจะแจ้งในวันพระ

3. ผลผลิต การจัดประเพณีทานกัวยสลากในพื้นที่วิจัยทุกวัดจะจัดงานในวันที่เหมือนกันคือวันพระ แนวคิดในการจัดงานทุกวัดจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านความคิดริเริ่มคือเจ้าอาวาส และแจ้งให้กับชาวบ้านทราบ การวางแผนและการประชุมวางแผนดำเนินงาน ทุกวัด/ชุมชนไม่มีการประชุมอย่างเป็นทางการเป็นแต่เพียงการแจ้งให้ทราบว่าจะจัดประเพณีทานกัวยสลากในวันใดและจะจัดอย่างไร และมีการแนะนำในการจัดหน้าที่ต่าง ๆ โดยส่วนมากทุก ๆ ชุมชน/วัด ใช้วิธีการที่ชาวบ้านเคยทำและหน้าที่ต่าง ๆ ในบุญประเพณีอื่น ๆ ที่ผ่านมา เป็นตัวกำหนดหน้าที่ การออกหนังสือเชิญและการออกฎีกานิมนต์พระสงฆ์ ทางวัดเป็นผู้ดำเนินการในส่วนของฎีกานิมนต์เอง บางวัดจะแจ้งในที่ประชุมสงฆ์ในวันทำสังฆทานกรรมต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้านและมัคนายกจะเป็นผู้คอยรับคำแนะนำจากเจ้าอาวาส การจัดเตรียมการก่อนวันงาน ทุกชุมชน/วัดจะดำเนินการร่วมกันตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือตามความถนัดของตนเอง ส่วนมากพระสงฆ์ในวัดเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ สถานที่สำหรับการประกอบพิธีสงฆ์มีความคล้ายกันทุกวัดคือใช้ศาลาการเปรียญซึ่งสามารถรับคนได้เป็นจำนวนมาก มีวัดวังหวายที่ใช้วิหารเป็นสถานที่ประกอบพิธีสงฆ์ และทุกวัดจะมีการจัดสถานที่เพื่อต้อนรับพระสงฆ์ก่อนถึงเวลาประกอบพิธีสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ได้รวมอยู่ที่เดียวกันและทำการต้อนรับพระสงฆ์ได้สะดวกขึ้น

ในวันดำเนินการจัดประเพณีทานกัวยสลากนั้น ทุกชุมชน/วัดมีความคล้ายกันในการเรื่องการจัดเตรียมอาหาร คือชุมชนต่าง ๆ ที่มาร่วมได้นำอาหารมาร่วมในการทำบุญด้วย และจะมีการจัดโรงทานด้วย ยกเว้นวัดวังหวายที่ไม่มีการจัดโรงทาน จะมีเพียงการนำข้าวหม้อแกงหม้อมารวมกันจัดที่โรงครัวของวัดเท่านั้น ทุกวัด/ชุมชนนั้นมีความเหมือนกันในการประกอบพิธีสงฆ์ใน

ทุกลำดับขั้นตอน หลังจากการจัดงานแล้ววัดทุกวัดมีการจัดเก็บสถานที่ร่วมกัน เป็นการช่วยเหลือกันทั้งผู้ที่เป็นเจ้าบ้านและผู้มาร่วมงานจากชุมชน/วัดอื่น ๆ ด้วย

4. ผลกระทบ หลังจากการจัดประเพณีตานก๋วยสลากแล้วนั้นชุมชนต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงที่ต่างกันไป การเรียนรู้ในชุมชนทางด้านการถ่ายทอดในโรงเรียนนั้น โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตกมีการจัดแนะนำความรู้ในเรื่องของประเพณีตานก๋วยสลากให้กับนักเรียนได้ทราบ โดยการนำนักเรียนมาเรียนรู้ในวัดและมีการแนะนำก่อนพานักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม สำหรับการเรียนรู้ในหน้าที่หรือการถ่ายทอดหน้าที่ของตนให้กับผู้อื่นนั้น ทุกชุมชน/วัดเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ โดยส่วนมากแล้วมีความคล้ายกันคือผู้ที่เคยทำหน้าที่อย่างไรก็มักจะได้รับทำหน้าที่นั้น ๆ การถ่ายทอดหรือการให้คนรุ่นหลังโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนนั้นชุมชน/วัดป่ายางตะวันตกมีการให้เด็กเข้ามาร่วมและได้จัดหน้าที่ให้กับกลุ่มเยาวชนโดยเป็นเสิร์ฟอาหาร แสดงกิจกรรมบนเวทีและจัดเก็บภาชนะดูแลความสะอาดสถานที่ต่าง ๆ การสร้างเครือข่ายชุมชนมีความคล้ายกันทุกชุมชนคือชุมชนที่มีการเชิญและเข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลากนั้นก็มีการร่วมงานกันอยู่เป็นประจำ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น การเข้าร่วมงานที่มีครบทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนหรือหน่วยราชการนั้น ทุกชุมชน/วัดมีการเข้าร่วมทั้งหมด แต่จะมีส่วนมากหรือส่วนน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับผู้นำของพื้นที่นั้น ๆ การรายงานสู่สาธารณชนนั้นทุกชุมชนไม่มีการรายงานสู่สาธารณะชนอย่างเป็นทางการ เช่น การเผยแพร่ประเพณีตานก๋วยสลากสู่ชุมชนอื่น แต่ชุมชนที่เข้าร่วมงานนั้นได้มีการเรียนรู้การจัดประเพณีตานก๋วยสลากของวัดต่าง ๆ ที่ตนได้เข้าร่วมอยู่บ้าง การรายงานผลการจัดงานนั้นมีเพียงการติดประกาศที่กระดานในวัด การประกาศตามหอกระจายข่าวของหมู่บ้านและการแจ้งให้ทราบในวันพระเท่านั้น

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลากโดยประชาสังคม

ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อผ่านกาลนานมากมีการปรับเปลี่ยนวิธีการในการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก แต่ความเชื่อนั้นยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไป ในส่วนของพิธีกรรมได้มีการประยุกต์ให้เข้ากับสภาพของบริบทชุมชน ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นการทำบุญที่พร้อมไปด้วยหลักการให้ทาน รักษาศีล และการฟังเทศน์ หรือหลักภาวณา นอกจากนั้นแล้วในกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากชาวบ้านได้ร่วมกันจัดชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ได้ทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการ

ปฏิบัติตามบุญประเพณีของชุมชนซึ่งเป็นมรดกของชุมชน เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ใน ประเพณีตานก๋วยสลาก นอกจากตัวประเพณีตานก๋วยสลากซึ่งเป็นภาพรวมของบุญแล้วสามารถแยก ได้ตามกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก ประกอบไปด้วยปัจจัยนำเข้า ขั้นตอน ผลผลิต และผลกระทบ

1. ปัจจัยนำเข้า การจัดประเพณีตานก๋วยสลากเป็นการนำเอาปัจจัยนำเข้าซึ่งเป็น ภาพรวมของบริบทพื้นที่ทั้งหมด การจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นประกอบไปด้วยกิจกรรมที่ มุ่งหวังให้ผู้เข้าร่วมได้ทำความดีเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำแล้วได้ผลดีเกิดขึ้น เป็นการ ใช้ คน ทุน อุปกรณ์และนโยบายเพื่อให้เกิดผลดีขึ้นในชุมชน

1.1 คน ถือว่าเป็นปัจจัยนำเข้าที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก แนวทางในการอนุรักษ์ด้านคน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า

1) การประเพณีตานก๋วยสลากที่มีทุกคนในชุมชนเข้าร่วมอย่างเหมาะสมและ ได้ทำกิจกรรมร่วมกันคือชาวบ้าน พระสงฆ์ นักเรียน และหน่วยราชการ ถึงแม้บทบาทของแต่ละ กลุ่มบุคคลที่ได้เข้าร่วมนี้จะไม่เท่ากัน แต่ทุกคนก็ได้ช่วยในส่วนที่จะเป็นหน้าที่ตามสถานภาพที่ตน จะทำได้ ทำให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชุมชนที่สามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้

2) การพบปะกันของชาวบ้านในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากทำให้เกิดการ พุดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราวของการดำเนินชีวิตมีการถามข่าวสารทุกข์สุขของกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนี้กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่จะให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก การ ร่วมกันทำกิจกรรมที่ให้กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ได้ทำร่วมกันเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่มีความรู้สึกที่ดีขึ้น เป็น การช่วยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ได้ทำกิจกรรมที่ยากทำ ไม่ถูกเห็นว่าเป็นคนที่ไร้ค่าทำอะไรไม่ได้

3) นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติจริงคือทำให้นักเรียนได้เห็น ได้ ร่วมทำ เป็นเหตุให้นักเรียนที่มาร่วมในประเพณีตานก๋วยสลากนั้นได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมใน การเข้าร่วมทำกิจกรรมในสังคม ให้นักเรียนรู้เรียนรู้จารีตประเพณีของสังคม โดยให้นักเรียนได้มี การทำกิจกรรมในส่วนที่นักเรียนสามารถทำได้ เช่น การทำความสะอาดสถานที่ การจัดเก็บภาชนะ การเสิร์ฟอาหารสิ่งเหล่านี้จะให้นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมและมีการปรับตัวให้เหมาะสมในเข้า สังคม นอกจากนั้นการให้เด็กได้เรียนรู้ในหน้าที่ของคนที่ทำได้ การรู้จักช่วยเหลือในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนหรือเด็กสามารถทำได้

1.2 ทุน แนวทางในการนำทุนที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์กับชุมชน การใช้ทุน อย่างฉลาดนั้น ได้แก่ การจัดประเพณีตานก๋วยสลากที่ไม่เน้นการใช้เงินแต่ใช้การร่วมแรงร่วมใจ ของชาวบ้าน แทนที่จะใช้เงินในการซื้ออาหารแต่ให้ชาวบ้านได้ช่วยกันทำอาหารร่วมกันมา (การจัด ประเพณีตานก๋วยสลากของทุกพื้นที่ศึกษาวิจัย) นอกจากนั้นแล้วการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้น

การจัดภายในวัด และการใช้สถานที่ได้อย่างเหมาะสม โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนสถานที่แต่มีการเลือกสถานที่อย่างเหมาะสม

1.3 อุปกรณ์

1) การตัดแปลงสถานที่หรือพื้นที่ของวัดซึ่งไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อทดแทนการจัดหาอุปกรณ์ เช่น การปรับพื้นที่ได้ร่มไม้ให้เป็นที่นั่งพักสำหรับชาวบ้าน

2) การใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่ แสดงให้เห็นถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพของชาวบ้าน เช่น การใช้แคร่ไม้ สำหรับให้ชาวบ้านได้นั่งพัก หรือใช้เป็นที่สำหรับจัดอาหาร แทนการใช้โต๊ะ เก้าอี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจของชุมชน

1.4 นโยบาย แนวความคิดในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากถือว่าเป็นหลักสำคัญในการจัดงานเป็นอย่างมาก เป็นการใช้งบประมาณเข้าอื่นให้มีความสอดคล้องกัน ตลอดจนการวางแผนดำเนินงาน แนวทางในการอนุรักษ์ด้านนโยบายประกอบไปด้วย

1) แนวคิดในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากโดยให้ชาวบ้านหลายหมู่บ้านได้เข้าร่วมการออกฎีกานิมนต์พระทั้งวัดป่าและวัดบ้าน (ธรรมยุตและมหานิกาย) โดยไม่มีการแบ่งนิกายกันทำให้ลดช่องว่างระหว่างความเป็นวัดป่าวัดบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้เห็นว่าทั้งวัดป่าและวัดบ้านสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสของชาวบ้านอีกด้วย

2) แนวคิดการให้ผู้เข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลากทั้งที่มาจากหมู่บ้านอื่น และในหมู่บ้านของตน ได้ร่วมกันปฏิบัติ โดยให้ชาวบ้านได้เป็นเจ้าของร่วมกัน คือชาวบ้านที่มาในงานนี้ กิจกรรมแต่ละอย่างไม่ได้เป็นหน้าที่ของใคร โดยเฉพาะ แต่ทุกคนคือเจ้าภาพร่วมกัน สามารถไปช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนสามารถช่วยได้ ทุกคนมาทำบุญร่วมกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ฝึกฝนในการทำบุญ ทำให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติไม่ใช่แค่การเข้ามาร่วมแล้วก็กลับบ้านไป เห็นได้จากการร่วมกันยกสิ่งของ การประเคนอาหาร การจัดโรงทาน เป็นต้น

2. ขั้นตอน

ในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากมีขั้นตอนในการดำเนินงานเป็นไปโดยลำดับ โดยส่วนมากแล้วมีการจัดขั้นตอนที่คล้ายกัน ขั้นตอนคือการนำกิจกรรมที่จัดประเพณีตานก๋วยสลากมาประกอบเข้ากับปัจจัยนำเข้า โดยให้มีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพ กิจกรรมที่ได้จัดเตรียมก่อนวันจัดงาน เป็นการจัดเตรียมโดยการให้ชาวบ้านเข้ามาจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการจัดงาน กิจกรรมควรเน้นคนเป็นสำคัญโดยให้คนนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนอย่างเหมาะสม ซึ่งแบ่งได้คือ กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เข้าร่วม ภายใต้กรอบการมีส่วนร่วมของชุมชน และการลำดับขั้นตอนของการจัดประเพณีตานก๋วยสลากตามลำดับต่อไปนี้

2.1 ขั้นเตรียมการ ก่อนวันงานควรที่จะให้ชุมชนเข้าร่วมโดยการทำกิจกรรมร่วมกัน การเตรียมการหรือเตรียมสถานที่ทุกคนในชุมชนควรให้ความสำคัญ โดยเมื่อถึงวันเตรียมงานประเพณีตานก๋วยสลากชาวบ้านได้ลงมาร่วมมือกัน ช่วยงานกัน อย่างน้อยมีคนในครอบครัวสักคนเข้าร่วมกันเตรียมสถานที่ การบอกกล่าวแนวคิดในการจัดงานให้กับผู้นำชุมชนทั้งทางวัด บ้าน โรงเรียน นับว่าเป็นการทำให้ชุมชนได้รับรู้กิจกรรมที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นจากนั้นจึงได้มีการประชุมวางแผนในการจัดงาน การประชุมวางแผนนั้นถึงแม้ว่าทุกคนที่อยู่ในชุมชนจะไม่ได้เข้าร่วมทั้งหมด แต่ทุกคนก็มีการรับรู้ในการจัดกิจกรรมของชุมชนทำให้ทุกคนยอมรับที่จะมีส่วนร่วมในการจัดงานได้ ดังนั้น การประชุมชมบอกกล่าวเกี่ยวกับการจัดงานหรือการวางแผนในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ก็ตามควรให้ชุมชนเข้าร่วมแล้วบอกกล่าวแนวความคิด จากนั้นจึงมีการประชุมชมที่เป็นทางการ

2.2 การดำเนินการในวันจัดประเพณีตานก๋วยสลากที่ชุมชนต่าง ๆ ได้ทำกิจกรรมขึ้นแล้วนั้นถึงแม้ว่าทุกชุมชนจะไม่ได้มีกิจกรรมที่เหมือนกันทั้งหมด แต่โดยมากแล้วก็มีความเหมือนกันกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีประโยชน์กับชุมชน ที่จัดขึ้นแล้วทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทั้งที่เป็นประโยชน์ทางใจและประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม โดยแนวทางในการอนุรักษ์นั้นมีดังนี้

- 1) กำหนดให้มีการจัดตั้งโรงทานของชุมชนอื่นที่มาร่วมทำบุญ เป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน และเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างชุมชนด้วย
- 2) ขั้นตอนในพิธีสงฆ์ ประกอบไปด้วยการไหว้พระ สมาทานศีล 5 การเทศน์ และการถวายสลากภัตต์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมหลักในประเพณีตานก๋วยสลาก ทุกคนที่มาร่วมในการทำบุญควรให้ความสำคัญในการประกอบพิธีสงฆ์
- 3) การรับประทานอาหารร่วมกันของชาวบ้าน นอกจากนั้นแล้วควรให้ชาวบ้านนำเสนอ หรือมีการแลกเปลี่ยน หรือพูดคุยกัน

2.3 การสรุปงาน หลังจากการดำเนินการจัดประเพณีตานก๋วยสลากเสร็จแล้ว การจัดเก็บสถานที่ ทุกคนควรเข้ามามีส่วนในการจัดเก็บทั้งชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพในการจัดงานและชาวบ้านที่มาจากชุมชนอื่น ๆ ได้แก่ การจัดเก็บภาชนะใส่อาหาร ซึ่งการรับประทานอาหารร่วมกันนั้น ถ้าชาวบ้านได้ช่วยกันนั้น ก็เหมือนกับเป็นการให้ผู้มาร่วมงานได้เป็นผู้ปฏิบัติด้วย และไม่เป็นภาระที่หนักสำหรับชาวบ้านด้วย

3. ผลผลิต

แนวทางในการอนุรักษ์ด้านผลผลิตนั้น สามารถที่จะแบ่งได้ตามลำดับขั้นตอนแต่ละกิจกรรมที่มีความสำคัญ โดยให้กิจกรรมนั้นยังคงอยู่ต่อไป

3.1 แนวคิดในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ถึงแม้จะเป็นการคิดเพียงแค่ส่วนของผู้นำด้านใดด้านหนึ่ง จะเป็นพระสงฆ์หรือชาวบ้านก็ตาม แนวคิดเหล่านี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ต้องมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวความคิดในกลุ่มของผู้นำชุมชนและชาวบ้านควรเป็นผู้ได้รับรู้ความคิดเหล่านั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นสำคัญ

3.2 การประชุมวางแผนควรให้มีการประชุมบ่อย ๆ อย่างน้อยการพบปะพูดคุยกันในวันพระหรือวันอื่น ๆ ที่มีการรวมกันของชาวบ้านหรือของชุมชน เป็นการให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น

3.3 การจัดเตรียมสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่

1) การจัดสถานที่ของวัดให้มีความเหมาะสมในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

2) การจัดโรงทานที่ใช้อุปกรณ์ในหมู่บ้านหรือที่มีอยู่ในวัดแทนการใช้โต๊ะหรือเก้าอี้อย่างเป็นทางการ

3) การจัดให้มีผู้แนะนำสถานที่ต่าง ๆ สำหรับผู้ที่ยังไม่เคยมาก็จะได้รับรู้

4) ให้ผู้ที่มีอาวุโสหรือผู้ที่ชุมชนให้การยอมรับนับถือเป็นประธานในการจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หรือไม่มีการจัดเก้าอี้ที่พิเศษสำหรับข้าราชการ จะเป็นการทำให้ชาวบ้านได้เห็นถึงความเป็นกันเอง กล่าวที่จะพูดคุยกับกลุ่มข้าราชการหรือตัวแทนนักการเมือง

5) การให้ทุกคนแม้จะอยู่นอกสถานที่ที่ประกอบพิธีสงฆ์หรือทำกิจกรรมอย่างอื่น ให้หยุดก่อนและตั้งใจประกอบพิธีสงฆ์ร่วมกัน เช่น การไหว้พระที่ไม่ต้องมีผู้นำกล่าว การสมาทานศีล 5 พร้อมกัน และการกล่าวคำถวายสลากภัตต์พร้อมกัน

6) กำหนดให้โรงทานที่มาร่วมงานได้กล่าวคำถวายพระสงฆ์ก่อนแล้วจึงมีการแจกจ่ายอาหารโรงทานให้กับชาวบ้าน

7) การส่งอาหารโดยให้ชาวบ้านต่อแถวแล้วยื่นส่งให้กัน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของผู้มาร่วมงาน

4. ผลกระทบ

เป็นแนวทางในการประเมินผลหลังจากมีการจัดประเพณีตานก๋วยสลากแล้ว โดยแนวทางที่จะอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลากให้ดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปในภายภาคหน้านั้น จะต้องประกอบด้วย

4.1 การใช้ประเพณีदानกัวยสลากให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ชุมชนเห็นความสำคัญในการจัดประเพณีदानกัวยสลาก โดยทุกส่วนของชุมชนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากการจัดงาน คือ

1) บ้าน ใช้ประโยชน์จากประเพณีदानกัวยสลากได้ดังนี้ การทำบุญในทางพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ เป็นการรักษาระเพณีที่ดีของชาวพุทธไว้ได้ ให้ความสำคัญในความเป็นหน้าที่ของชาวบ้าน นำประเพณีदानกัวยสลากมาเป็นเครื่องมือในการให้ชาวบ้านได้เข้ามาพบกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน และได้เรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน การสร้างความร่วมมือกันของชาวบ้าน ทำให้รู้จักหน้าที่ที่ตนเองได้รับมอบหมายและมีส่วนในการตัดสินใจในงานที่ตนได้รับนั้นการพบปะ และร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีदानกัวยสลากนั้นก่อให้เกิดความสามัคคีของชุมชนชาวบ้านได้รับบุญ คือความสุขจากการร่วมทำงาน ถึงแม้ในบางครั้งชาวบ้านจะเห็นว่าการจัดงานนั้นทำให้สิ้นเปลือง หรือทำให้ตนเองได้มีความลำบากอยู่บ้าง แต่ด้วยความเชื่อที่มีต่อประเพณีदानกัวยสลากทำให้ชาวบ้านปฏิเสธไม่ได้ในการร่วมทำบุญ

2) วัด ใช้ประโยชน์จากประเพณีदानกัวยสลากได้ดังต่อไปนี้ เป็นการเผยแผ่ศาสนาที่ได้ประสิทธิภาพอย่างยิ่ง ได้รับเงินส่วนที่ชาวบ้านร่วมกันทำบุญนั้นมาเป็นทุนในการก่อสร้างถาวรวัตถุแก่วัด เป็นการพัฒนาวัดในด้านสถานที่ ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ที่มานั้นได้รู้จักกับวัดของตน วัดและชุมชนได้ทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี

3) โรงเรียน ใช้ประโยชน์จากประเพณีदानกัวยสลากได้โดยการนำเด็กเข้าไปร่วมในการทำงานทำให้เด็กได้เรียนรู้ ในส่วนของเด็ก ๆ ที่เข้าไปร่วมเองโดยในวันจัดงานเด็กตามผู้ปกครองเพื่อไปร่วมรับประโยชน์จากประเพณีदानกัวยสลากครั้งนี้ เด็ก ๆ หรือนักเรียนได้รับประทานอาหารอย่างเต็มอิ่ม โดยเฉพาะของหวาน ขนม น้ำอัดลม ไอศกรีม เหล่านี้ เด็กเข้าไปร่วมเพื่อที่จะได้กิน เด็กนักเรียนได้เกิดการเรียนรู้กิจกรรมที่ผู้ใหญ่ได้ร่วมกันจัดขึ้น การเรียนภาคปฏิบัติของโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตาม ทางโรงเรียนควรได้มีส่วนร่วมในการคิด และการวางแผนเพื่อปฏิบัติในการจัดงานด้วย เนื่องจากการจัดงานของแต่ละพื้นที่การศึกษาที่ได้จัดไปนั้น โรงเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดเพื่อจัดงาน และไม่มีส่วนในการวางแผนดำเนินงาน จึงทำให้โรงเรียนไม่ได้ประโยชน์จากการจัดงานอย่างเต็มที่ และในการร่วมปฏิบัตินั้นนักเรียนไม่ได้รับการวางแผนเพื่อปฏิบัติ จึงทำให้ไม่สามารถร่วมในประเพณีदानกัวยสลากได้

4) ราชการ ใช้ประโยชน์จากการจัดประเพณีदानกัวยสลากในแนวทางคือการประชาสัมพันธ์ หรือการหาเสียงให้กับตนเองด้วยการเข้าพบประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อได้รับเกียรติให้พบปะพูดคุยกับประชาชน ควรพูดในเรื่องของประเพณีदानกัวยสลาก และพูดในเรื่องของการสามัคคี ไม่ควรพูดในเรื่องของการเมืองมาก

จนเกินไปจะทำให้ชาวบ้านรู้ถึงความเบื่อกว่า ราชการควรมีส่วนร่วมในการคิด และการวางแผน ปฏิบัติการในการดำเนินการจัดงาน และได้มีส่วนในการปฏิบัติ เพื่อให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญ ของราชการ ราชการมีหน้าที่ในการปฏิบัติงานตามราชการแผ่นดิน ดังนั้นประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นอุบายหนึ่งในการให้ข้าราชการได้ทำบุญ

4.2 ชุมชนได้จัดประเพณีตานก๋วยสลากอย่างฉลาด ตามกระบวนการจัดที่กล่าว มาแล้วข้างต้น คือกระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นสามารถจัดได้ตามความสามารถของ ชุมชนแต่ละชุมชน แต่สิ่งที่ต้องให้ความตระหนักอยู่เสมอคือความถูกต้องในด้านพิธีกรรมและ ความเชื่อ จึงมีแนวทางในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากอย่างฉลาดต่อไปนี้

1) ความถูกต้องตามพิธีกรรม และความเชื่อ กระบวนการจัดประเพณีตานก๋วย สลากของพื้นที่การศึกษามีความแตกต่างกัน มีทั้งความเหมือนกัน แต่สิ่งที่ทุกพื้นที่ได้จัดเหมือนกัน คือตัวพิธีกรรมในประเพณีตานก๋วยสลาก แม้จะถูกปรับเปลี่ยนขั้นตอนเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ บ้าง แต่ความเชื่อในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากจะต้องไม่มีการเปลี่ยนไป พิธีกรรมต่าง ๆ จะต้อง ประกอบไปด้วย

- (1) การจตุรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- (2) การไหว้พระรับศีล
- (3) การเทศน์
- (4) การเจริญพระพุทธมนต์
- (5) การตานก๋วยสลาก

พิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดนี้จะเป็นสิ่งที่ทรงไว้ซึ่งความเชื่อในการจัด ประเพณีตานก๋วยสลาก ดังนั้นในการจัดงานไม่ควรจะขาดพิธีกรรมเหล่านี้

2) ความประหยัด แม้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะพยายามหลีกเลี่ยงในการเข้าไป ยุ่งเกี่ยวกับจำนวนเงิน ทั้งรายรับรายจ่ายของพื้นที่การศึกษาทั้ง 6 พื้นที่ มีแนวทางในการจัดประเพณี ตานก๋วยสลากอย่างประหยัด คือ ใช้ทุนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ เช่น การอาศัยร่มไม้แทนการกาง เต็นท์ การใช้คนที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุกหน่วยของชุมชนเข้ามามีส่วนในการปฏิบัติและ รับประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดหน้าที่ให้ทุกหน่วยอย่างเหมาะสม เครื่องมือ มีการใช้ เครื่องมือที่มีอยู่ในด้านอุปกรณ์นั้นสามารถใช้ในส่วนที่มีอยู่ภายในวัด ทุกส่วนของชุมชน มีส่วน ร่วมคิด และวางแผนในการจัดงาน จึงทำให้ลำดับขั้นตอนในการจัดงานลงตัวและมีความเหมาะสม อย่างยิ่ง และมีการจัดงานอย่างพอเพียง คือไม่มีการเชิญวัด/ชุมชนอื่นเข้าร่วมมาก มีเพียงแค่ในพื้นที่ ใกล้เคียงเท่านั้น

4.3 ชุมชนได้จัดประเพณีदानก๋วยสลากตามความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ในด้านปัจจัยนำเข้าของพื้นที่ทำการศึกษาทั้ง 6 แห่งมีความแตกต่างกันไป ในบางพื้นที่มีความสมบูรณ์ทางด้านคน ทุน เครื่องมือ และนโยบาย แต่ทุกพื้นที่การศึกษาสามารถดำเนินการจัดงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ในข้อนี้จึงมีแนวทางในการจัดให้เหมาะสมตามบริบทชุมชน ตามประเด็นปัญหาที่ชุมชนได้พบ ดังนี้

- 1) ชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมในด้าน คน ทุน เครื่องมือ ควรมีนโยบายที่ดีด้วย
- 2) ชุมชนที่มีขนาดเล็กหรือพื้นที่ในการจัดงานไม่มาก ควรมีการกำหนดจำนวนชาวบ้านที่จะมาร่วมงาน
- 3) นโยบายในการจัดต้องสอดคล้องกับปัจจัยอื่น ๆ
- 4) ปัญหาในเรื่องการยืมของถ้ามีสิ่งทดแทนได้ควรให้มีการใช้ เช่น ไม่กางเต็นท์แต่มีการปรับพื้นที่ได้ร่มไม้ให้เป็นที่นั่งพักและที่รับประทานอาหารได้
- 5) อาหาร ในชุมชนเล็ก ๆ ควรมีการขอให้ชุมชนต่าง ๆ ที่มาร่วมงานนั้นร่วมตั้งโรงทาน
- 6) ปัญหาการมีเวลาว่างไม่พร้อมกันทำให้การเตรียมงานเป็นไปได้ด้วยความไม่เรียบร้อย ควรใช้เวลาในการเตรียมพื้นที่หลายวัน

4.4 การเรียนรู้และถ่ายทอด การเรียนรู้และถ่ายทอดนั้นค่อนข้างจะเป็นไปได้ยากมาก การจัดประเพณีदानก๋วยสลากจึงต้องพยายามให้ทุกส่วนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในการร่วมคิดร่วมวางแผนการปฏิบัติ การร่วมกันปฏิบัติ การร่วมกันรับผลประโยชน์ และการร่วมกันประเมิน ทำได้โดยการมีกระบวนการจัดการประเพณีदानก๋วยสลากที่ดี ดังจะกล่าวในการพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีदानก๋วยสลากต่อไป

สรุปว่า แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีदानก๋วยสลากนั้น ทำได้โดยการให้ชุมชนเห็นความสำคัญในประเพณีदानก๋วยสลากโดยทุกส่วนของชุมชนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ คือ ปัจจัยนำเข้า ทำให้คนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ได้พบปะพูดคุยกัน มีการปรับตัวของชาวบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้ได้เหมาะสม มีการใช้ทุนคือความร่วมมือร่วมใจมากกว่าการใช้เงิน การปรับสถานที่ให้เหมาะสมการนำอุปกรณ์เข้ามาใหม่ มีนโยบายที่จะจัดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีการจัดประเพณีदानก๋วยสลากอย่างฉลาด และมีการจัดงานให้เหมาะสมกับพื้นที่ และให้มีการเรียนรู้และถ่ายทอด ด้านขั้นตอน การจัดประเพณีदानก๋วยสลากของชาวบ้านเป็นการเรียนรู้และสืบต่อมาจากการจัดบุญประเพณีที่ผ่าน ๆ มา ภายใต้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนได้นำทุน อุปกรณ์ และนโยบายใน

การจัดประเพณีदानกัวยสลากประกอบไปด้วย การเตรียมการก่อนวันงาน การจัดงาน และการเก็บงาน ด้านผลผลิต สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในการจัดงานนั้นเป็นกิจกรรมที่เริ่มตั้งแต่การร่วมกันออกแนวคิด การประชุมวางแผน การร่วมกันจัดเตรียมการ การร่วมกันปฏิบัติ และการจัดเก็บหลังจัดงานแล้ว ได้แก่ การให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ปรากฏ ด้านผลกระทบ การที่ชุมชนทุกภาคส่วนได้เป็นผู้ดำเนินการตามกระบวนการ คือร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนั้นแล้วมีการประเมินร่วมกัน ทั้งบ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานราชการที่เข้าร่วมภายใต้การร่วมมือของชุมชนที่ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมิน การจัดประเพณีदानกัวยสลากเป็นแนวทางที่ชุมชนได้แก่บ้าน วัด โรงเรียน ได้ใช้ประโยชน์จากประเพณีदानกัวยสลากและได้จัดประเพณีदानกัวยสลากอย่างฉลาดตลอดจนมีการเรียนรู้ถ่ายทอด

2. แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีदानกัวยสลากโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการประเพณีदानกัวยสลากที่ไม่เหมือนกัน ชุมชนประกอบไปด้วย บ้าน วัด โรงเรียนและราชการ ในพื้นที่การศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการจัดประเพณีदानกัวยสลาก คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมประเมินผล กระบวนการจัดการประเพณีदानกัวยสลากประกอบไปด้วย ปัจจัยนำเข้า ขั้นตอนผลผลิต และผลกระทบ มีแนวทางในการพัฒนาดังนี้

2.1 ปัจจัยนำเข้า

คน ทุน และเครื่องจักร เป็นปัจจัยที่มีการปรับเปลี่ยนได้ยากและผู้วิจัยเห็นว่าไม่เป็นปัญหาในแนวทางการพัฒนา แต่ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้คือนโยบาย มีแนวทางการพัฒนาดังนี้

2.1.1 คน

1) ระดับผู้นำ ในระดับชุมชนจะต้องมีการร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมประเมิน

2) ระดับผู้ปฏิบัติ ต้องเป็นผู้มีส่วนรับรู้ในแนวความคิดการจัดการประเพณีदानกัวยสลากและยอมรับในความคิดนั้นด้วย ระดับผู้ปฏิบัติจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และมีส่วนในการรับผลประโยชน์ และควรมีส่วนในการประเมินผลอย่างน้อยคือการรับรู้ผลของการปฏิบัติ

3) ผู้เข้าร่วม จะต้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และมีส่วนในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนรับรู้ในการประเมินผลด้วย

2.1.2 ทุน ความพร้อมเพียงของทุนในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากมีไม่เท่ากันดังนั้นต้องมีการนำทุนที่มีในชุมชนมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ แนวทางในการใช้ทุนที่มีอยู่ดังนี้

1) พื้นที่วัดควรปรับให้สามารถใช้งานได้ เช่น ทำที่ปักได้ร่ม ไม่จัดสถานที่ไว้รองรับหลายแห่ง คือ ศาลา โบสถ์ กุฏิ

2) อาหารสำหรับถวายพระและเลี้ยงชาวบ้าน ให้ผู้ที่มาร่วมงานนำข้าวหม้อแกงหม้อมาช่วยโดยถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน หรือขอให้มีการตั้งโรงทานสำหรับหมู่บ้านที่มีความพร้อมในด้านทุนในเครือข่ายชุมชนนั้น หรือหน่วยงานต่าง ๆ

2.1.3 เครื่องมือ มีการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

1) ใช้แครนึ่งของชาวบ้านแทนการใช้แก้อ้อหรือ โต้ะ
2) ไม่เน้นความสวยงามแต่เน้นความถูกต้อง และเรียบง่าย เช่น ทำที่นั่งปักได้ต้นไม้

3) มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในวัด

2.1.4 นโยบาย ถือว่าเป็นหลักสำคัญในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากควรมีนโยบายที่ดีภายใต้ความมุ่งหมายของการจัดงานคือ การให้ชาวบ้านได้ทำบุญและให้ชาวบ้านได้รู้จักกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนความมากน้อยในปริมาณของผู้เข้าร่วมนั้นต้องดูที่ปัจจัยนำเข้า ส่วนอื่น ๆ ได้แก่ความพร้อมของคน ความเหมาะสมของทุน และเครื่องมือในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

2.2 ขั้นตอนการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก

ขั้นตอนในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ มีส่วนรับรู้และยอมรับในการปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์ในการเข้าร่วมงาน ขั้นตอนนั้นมีรูปแบบของการจัดงานที่ชาวบ้านไม่ได้กำหนดเป็นขั้นต่าง ๆ เป็นแต่เพียงการดำเนินไปตามกิจกรรมที่ชุมชนต่าง ๆ ได้จัดขึ้น แบ่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในขั้นตอนที่ชุมชนได้จัดคือ ก่อนวันจัดงาน การดำเนินงานในวันจัดงาน และการจัดเก็บงานหลังจัดงานแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แนวทางในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้น ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมิน ทำให้ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการจัดงาน เพื่อหาแนวทางในการจัดขั้นตอน โดยใช้การบริหารเชิงระบบมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินงาน และขั้นสรุปงาน ในขั้นตอนทั้ง 3 นั้นมีกิจกรรมที่ชาวบ้านได้จัดขึ้นภายใต้การมีส่วนร่วม คือ ขั้นเตรียมการ ได้แก่การริเริ่มความคิด การประชุมวางแผนปฏิบัติงาน ตลอดจนการจัดเตรียมสถานที่ในการจัดงาน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ร่วมวางแผน และร่วม

ปฏิบัติ ในขั้นการดำเนินงาน ได้แก่การจัดความเรียบร้อยในวันงาน การดำเนินการในวันงาน หรือ วันจัดประเพณีทานกัวยสลากนั่นเอง ซึ่งชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติและมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ หลังจากการจัดงานที่ชาวบ้านที่มาจากชุมชนอื่น คือขึ้นสรุปรงาน ได้แก่การจัดเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ การเก็บสถานที่ การแจ้งผลการดำเนินงาน ซึ่งชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ และร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน

2.3 ผลผลิต

แนวทางในการพัฒนาผลผลิตนั้นมีตามลำดับกิจกรรมดังนี้

2.3.1 ขั้นเตรียมการก่อนดำเนินงาน ในการจัดประเพณีทานกัวยสลากเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดงานให้มากที่สุด เริ่มจากการมีส่วนร่วมในการคิดประเพณีทานกัวยสลาก กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำฝ่ายหมู่บ้าน ผู้นำฝ่ายวัด ผู้นำฝ่ายโรงเรียน ผู้นำฝ่ายราชการ ต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการคิดจัดงาน สถานที่ควรใช้วัดเป็นที่ประชุมหรือการปรึกษาหารือ ไม่ควรดำเนินการประชุมแบบไม่เป็นทางการ ควรชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญในการจัดประเพณีทานกัวยสลาก เห็นประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ ผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาควรนำมาปรึกษาหารือกันด้วย สถานที่ประชุมควรเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเข้าร่วมได้สะดวก เช่น ศาลากลางหมู่บ้าน หรือที่วัด และควรมีการแจ้งข่าวประกาศให้ชุมชนได้รับทราบ การจัดแบ่งหน้าที่ได้กล่าวแล้วตามขั้นตอนกิจกรรมใดควรใช้ปัจจัยนำเข้าใดดำเนินการจัดเตรียมงานบุญสังฆทาน ประการแรกเมื่อกำหนดวันได้แล้วควรมีกำหนดการในการจัดงานจากนั้นแจ้งแก่ชุมชนอื่น ๆ ที่เราต้องการให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ผู้ที่ควรทำหน้าที่นี้คือผู้ใหญ่บ้าน มัคคนายก หรือเจ้าอาวาส มีวิธีการแจ้งข่าวได้หลายวิธีเช่น แจ้งข่าวการจัดประเพณีทานกัวยสลากในการจัดงานที่เราเข้าไปร่วม การแจ้งข่าวในการประชุมสงฆ์ หรือในที่ประชุมในหมู่บ้านหรือ ควรวางแผนในการดำเนินงานของเครือข่ายหมู่บ้าน จัดเตรียมสถานที่ การจัดเตรียมสถานที่ในการจัดงาน ชาวบ้านและพระสงฆ์ นักเรียนทุกคนควรมีส่วนในการพัฒนาวัดให้พร้อมที่จะจัดงาน เครื่องมือควรทำความสะอาดเพื่อให้สามารถจัดสถานที่ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่จะทำ สถานที่ควรมีในการจัดงานได้แก่

1) ที่ประกอบพิธีสงฆ์ ผู้ดำเนินการในการจัดพิธีสงฆ์ควรจะเป็นพระสงฆ์ และชาวบ้านร่วมมือกันในการจัด สถานที่ควรใช้ศาลาหรือที่เหมาะสม อุปกรณ์ในการประกอบพิธี เช่น โต๊ะหมู่ รูปเทียน เครื่องบูชาควรเตรียมไว้ให้พร้อมเพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม

2) ที่สำหรับจัดอาหาร อาหารที่ใช้สำหรับถวายพระและเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมงาน กลุ่มแม่บ้านควรเป็นผู้จัดและทำความสะอาด สถานที่ควรใช้โรงครัวของวัดหรือสถานที่ที่สะดวก ในการจัดสิ่งของที่ต้องจัดเตรียมเอาไว้ได้แก่ภาชนะอาหาร และควรมีที่ทิ้งขยะในการจัดโรงครัวไว้เป็นที่สำหรับประกอบอาหารและจัดอาหารที่ชาวบ้านนำมา

3) โรงทาน ควรขอให้ชุมชนอื่น ๆ ที่มีความพร้อมหรือกลุ่มบุคคลในการจัด สถานที่ในการจัดตั้งโรงทานควรอยู่ในที่มีพื้นที่กว้าง มีร่มเงาบังแดดได้ นำแคร่สำหรับนั่งหรือเก้าอี้และจัดทำป้ายโรงทานเพื่อเป็นการประกาศให้เขารู้สึกดีใจ หรือให้คนได้รู้ว่าเป็นใครมาจากไหนโดยโรงทานนั้นควรเน้นให้ประกอบอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมงาน

4) ที่จอดรถ ควรให้ชาวบ้านได้กำหนดพื้นที่สำหรับเป็นสถานที่จอดรถ เป็นพื้นที่กว้างนอกบริเวณจัดพิธี ควรมีป้ายบอกทางเพื่ออำนวยความสะดวก

5) ที่รับรองพระสงฆ์ก่อนทำพิธี การรับรองพระสงฆ์ที่มาร่วมงานถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก ควรให้ท่านได้นั่งพักในที่จัดไว้ และควรมีน้ำดื่มสำหรับต้อนรับด้วย มีการแนะนำในเรื่องห้องน้ำ ว่าอยู่ทางด้านใด หรือพูดคุยเป็นการสร้างความคุ้นเคย

2.3.2 ขั้นตอนงานจัดประเพณีตานก๋วยสลาก เมื่อมีการเตรียมการที่ดีแล้ว ในวันดำเนินการจัดงาน ทุกคนควรมาแต่เช้า เพื่อเตรียมการ ให้ทุกคนเห็นว่าเป็นงานของทุกคนในลำดับการจัดการนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้

การจัดอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ในตอนเช้าและเพื่อให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานได้รับประทานก่อนที่จะทำพิธี เป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้านอาจจะประกอบอาหารจากบ้านหรือโรงครัวหรือโรงทานก็ได้ การมีข้าวต้มหรืออาหารเบา ๆ เพื่อรับผู้มางานแต่เช้าหรือผู้ไม่ได้รับประทานอาหารเช้า

การดูแลความเรียบร้อยสถานที่ประกอบพิธีสงฆ์ให้พระสงฆ์และกรรมการวัดเป็นผู้เตรียมความพร้อมในการประกอบพิธี ดูแลความเรียบร้อยสถานที่รับรองพระสงฆ์ที่มาก่อนเริ่มพิธี จัดตั้งโรงทาน ชาวบ้านและผู้ที่มาโรงทานมาตั้งแจกทาน บริเวณโรงทานตามป้ายที่ติดไว้ อุปกรณ์ทำอาหารแต่ละโรงทาน เลี้ยงชาวบ้านผู้มาร่วมงาน

พิธีสงฆ์ควรจัดตามลำดับดังนี้

1) จตุรปูเทียนบูชาพระรัตนตรัยโดยให้ผู้นำทางสังคมเช่น ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่ดำรงตำแหน่งสูงกวานั้น ยังเป็นผู้ที่มาร่วมงานควรให้เกียรติ

2) ไหว้พระรับศีล ในลำดับจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านทั้งหมด ซึ่งมีมัคทายกวัดเป็นผู้นำในการประกอบพิธีสงฆ์ เริ่มต้นด้วยบูชาพระรัตนตรัยและสมาทานศีลต่อจากนั้นพระสงฆ์ให้ศีล

3) พระสงฆ์แสดงเทศนา หลังจากที่ไหว้พระรับศีลเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ถ้าหากยังไม่ได้รับรวมเส้นสลากให้หมดและจัดมัดให้ครบตามจำนวนพระสงฆ์ก่อนที่จะทำพิธีควรจัดให้เรียบร้อยในช่วงนี้และผู้ร่วมงานก็จะฟังเทศนาต่อไป

4) เจริญพระพุทธมนต์หรือสวดถวายพรพระ ในขณะที่พระสงฆ์สวดถวายพรพระนั้น มักคนายกควรมีการเวียนทานไปด้วย เพราะจะได้มีเหลือเฟือไว้ในช่วงทานถวายสลาก

5) ทำพิธีทานถวายสลาก ถือว่าเป็นช่วงพิธีที่สำคัญในการจัดงานครั้งนี้ จึงควรให้ชาวบ้านผู้มาร่วมงานทุกคนมีส่วนร่วมด้วย

หลังจากเสร็จพิธีสงฆ์แล้ว พระสงฆ์ฉันภัตตาหารอยู่ หากมีการให้ข้าราชการพบปะกับประชาชนควรที่จะดำเนินการในช่วงนี้ หรืออีกครั้งหนึ่งคือในเวลาที่ยี่ก่อนจะประกอบพิธีสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ชาวบ้านช่วยกันยกสำรับอาหารลงมารับประทานร่วมกัน ผู้นำชุมชนต้องกล่าวขอบคุณชาวบ้านที่ได้เดินทางมาร่วมงานและมีการกล่าวถวายพรเพื่อให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ

2.3.3 ขั้นสรุปงาน การจัดเก็บภาชนะนั้นควรให้นักเรียนหรือเยาวชนที่มาเสิร์ฟอาหารและน้ำเป็นผู้ช่วยในการเก็บและล้าง ในกิจกรรมเหล่านี้ที่เด็กทำ ควรให้ผู้ใหญ่เป็นผู้นำในการจัดเก็บต่าง ๆ หลังจากเก็บภาชนะต่าง ๆ แล้ว ในการเก็บสิ่งของหนักควรเก็บในวันถัดไป หรือการคืนสิ่งของควรส่งในวันถัดไป

การประเมินและการสรุปงาน การประเมินงานว่าสำเร็จไปได้หรือไม่ ควรดูที่ผลสำเร็จของกิจกรรมที่ทำไปนั้นว่ามีจุดบกพร่องอย่างไร

2.4 ผลกระทบ

เป็นภาพสะท้อนจากกระบวนการจัดประเพณีทานถวายสลาก โดยสามารถพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ตามแนวทางต่อไปนี้

2.4.1 พัฒนาการเรียนรู้ชุมชน คือให้ชุมชนได้เรียนรู้ในการทำงานตามขั้นตอนการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม มีการถ่ายทอดกระบวนการทำงานสู่คนรุ่นหลัง หรือมีการแนะนำการทำงานในหน้าที่ของตน

2.4.2 ในการสร้างเครือข่ายชุมชนควรมีการประชุมเครือข่ายชุมชนหรือผู้นำของชุมชนหลายชุมชนร่วมกัน สร้างเครือข่ายชุมชนอย่างเป็นทางการคือกำหนดเป้าหมายเครือข่ายและมีนโยบายในการดำเนินการสร้างเครือข่ายชุมชนที่ดี

2.4.3 การมีส่วนร่วมในชุมชน ทำได้โดยให้ส่วนต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยราชการ มีส่วนในการคิดจัดประเพณีทานถวายสลาก มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน ร่วมกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ ตามขั้นตอนในแต่ละกิจกรรม ร่วมรับประโยชน์หรือมีประโยชน์ร่วมกัน มีการร่วมกันประเมินผล ตามสถานภาพของชุมชน

2.4.4 มีการรายงานสู่สาธารณชน หลังจากการจัดงานควรมีการออกหนังสือขอบคุณอย่างเป็นทางการ ในการเข้าร่วมจัดประเพณีตานก๋วยสลากและมีการรายงานให้ชุมชนได้รับทราบถึงรายละเอียด หรือผลการดำเนินการจัดงาน

สรุปว่า แนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นสามารถทำได้ โดยมีกระบวนการดำเนินงานเชิงระบบ ที่มีการพัฒนาแบบแยกส่วน ในด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วยคน ทุน อุปกรณ์หรือเครื่องมือ และนโยบาย โดยชุมชนได้ร่วมคิดและร่วมวางแผน กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการจัดงานภายใต้กิจกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนซึ่งประกอบไปด้วยการขึ้นเตรียมการ ขึ้นดำเนินการ และขึ้นสรุปงาน จากนั้นชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติและรับผลประโยชน์เป็นผลผลิตในประเพณีตานก๋วยสลาก จากการใช้ปัจจัยนำเข้าในกิจกรรมที่กำหนดขึ้น และชุมชนได้มีการร่วมกันประเมินผลการจัดงาน หลังจากมีการจัดงานไปแล้ว ว่าชุมชนได้มีผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ต้องมีการเรียนรู้ถ่ายทอด เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และได้จัดประเพณีตานก๋วยสลากให้เป็นประจักษ์แก่สาธารณชน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก อธิบายตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ในการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีกร พิธีกรรม ทุน งบประมาณและปัจจัยอื่น ๆ ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม และองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

สรุปผล

ผลการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก สรุปได้ 3 ข้อ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่พุทธกาล และได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งเป็น

การสร้างกุศลให้แก่ตนเองในภพภาคหน้าด้วย เป็นการทำบุญที่ไม่จำเพาะเจาะจงพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง แต่มีการจัดทำเป็นสลากติดกัวยเพื่อให้พระสงฆ์จับสลาก การตานกัวยสลากเป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่และสำคัญของชาวล้านนา มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น ตานกัวยสลาก ตานสลาก กั้นข้าวสลาก กั้นกัวยสลากหรือกั้นสลาก ลักษณะพิธีกรรมหรือรูปแบบตรงกับประเพณีถวายสลากภัตของภาคกลาง แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกัน และแม้แต่ในล้านนาหรือภาคเหนือเองประเพณีตานกัวยสลากก็มีรายละเอียดแตกต่างกัน ไปบ้างเล็กน้อยตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายนั้นเหมือนกัน โดยหลักการ นิยมปฏิบัติกันตั้งแต่วันที่ 12 เดือนถึงเดือนยี่เหือน หรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี ในส่วนของพิธีกรรมก็เป็นแบบของชาวล้านนา ซึ่งพอจะลำดับขั้นตอนพิธีกรรมได้คือ การบูชาพระรัตนตรัย การสมาทานศีล การเทศน์ การเจริญพระพุทธมนต์ การเวียนทาน การกล่าวคำถวายสลากภัตต์ การอุปโลกน์สลากภัตต์ การกระทำอนุโมทนาพิธีของพระสงฆ์ การตานกัวยและรับตานกัวยสลาก สุดท้ายคือการถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณร ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีตานกัวยสลากคือ จะมีการจัดขึ้นเฉพาะเดือน 12 เท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าเป็นเดือนที่มีการปลดปล่อยวิญญาณทั้ง 3 โลก ให้มารับกุศลผลบุญที่ญาติพี่น้องได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ เมื่อวิญญาณเหล่านั้นได้รับกุศลผลบุญก็จะให้พรและปกป้องรักษาแก่ผู้ที่มาทำบุญให้ แต่ถ้าวิญญาณเหล่านั้นมาแล้วไม่มีผู้ใดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ ก็จะสาปแช่งลูกหลานให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา คุณค่าที่ได้จากการจัดประเพณีตานกัวยสลากคือ เป็นการสืบทอดประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญกุศลอย่างหนึ่ง ซึ่งประเพณีตานกัวยสลากเป็นสื่อกลางของการส่งเสริมศาสนาพุทธ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีซึ่งเป็นนิมิตหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เป็นการสร้างความกตัญญูกตเวทิต่อบุพพการีชน และญาติผู้ที่ล่วงลับไป เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ทำให้คนในชุมชนรู้จักความเสียสละ รักและหวงแหนประเพณีที่มีคุณค่าให้คงไว้ เป็นกิจกรรมที่เป็นสื่อกลางระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการ การประกอบประเพณีตานกัวยสลากนั้น บทบาทในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนต้องเกิดจากการร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนของคนในสังคม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กระบวนการจัดการประเพณีตานกัวยสลากและสภาพปัญหาเกี่ยวกับบุคคล พิธีการ พิธีกรรม ทูณ งบประมาณ และปัจจัยอื่น ๆ ของอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. กระบวนการจัดการประเพณีตานกัวยสลากของชาวจังหวัดตาก มีดังนี้

ปัจจัยนำเข้า ได้แก่บริบทของพื้นที่ทั้งหมดที่ใช้ในการจัดประเพณีตานกัวยสลาก ประกอบไปด้วย คน ได้แก่ชาวบ้าน พระสงฆ์สามเณร ข้าราชการและนักเรียนทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า

ชุมชน คือบ้าน วัด โรงเรียน มี 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ร่วมประเพณี ตานกัวยสลาก ทาน วัดเป็นสถานที่จัดประเพณีทานกัวยสลาก เสนาสนะในวัดใช้เป็นสถานที่ทำ กิจกรรมเป็นส่วนมาก ในการจัดงานมีค่าใช้จ่ายส่วนมากเกี่ยวกับค่าอาหาร ค่าพาหนะ และค่า เอกสาร วัดมีความพร้อมในการจัดงาน เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ มีการใช้สิ่งของภายในชุมชนในการ จัดงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านนโยบาย เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำตามความเชื่อในทาง พระพุทธศาสนาและเพื่อให้ชาวบ้านได้พบปะกัน ได้รู้จักกัน และทำกิจกรรมที่ดีร่วมกัน

ขั้นตอน ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดประเพณีทานกัวย สลาก มี 3 ขั้นตอน 1) ขั้นเตรียมการ เริ่มตั้งแต่การคิดจัดงาน การปรึกษาหารือ การวางแผนการจัด ตลอดจนการเตรียมการก่อนวันจัดงาน 2) ขั้นตอนดำเนินการ ในวันจัดงานมีกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมกัน ทำ ได้แก่ การทำบุญถวายภัตตาหารเช้า การจัดเตรียมความพร้อมเพื่อต้อนรับผู้มาร่วมงาน การจัด โรงทานเพื่อเลี้ยงอาหารชาวบ้าน การทำอาหารและชุมชนได้นำอาหารมาร่วมกัน การร่วมกันปฏิบัติ ในพิธีสงฆ์และได้พบปะกัน ได้รู้จักกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน 3) ขั้นสรุปงาน หลังพิธีสงฆ์แล้ว ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ การจัดเก็บและทำความสะอาดสถานที่ และสรุปงาน รวมถึงการประเมินและการแจ้งรายรับรายจ่ายในการดำเนินการจัดประเพณีทานกัวยสลาก

ผลผลิต ปราบกฏการณ์ที่แสดงออกให้เห็นจากการดำเนินงานไปตามขั้นตอนที่ได้ วางเอาไว้ ชุมชนได้มีการคิดริเริ่มในการจัดประเพณีทานกัวยสลากและปรึกษาหารือ วางแผนในการ จัดเตรียมงาน เตรียมสถานที่คือ เตรียมที่ตั้งโรงทาน ที่จอดรถ ที่ประกอบพิธีสงฆ์ ที่ประกอบอาหาร ตลอดจนการจัดพิธีกรรมต่างๆ ในวันงาน หลังจากเสร็จงานแล้วมีการประเมินว่าคนเป็นผู้นำ นโยบายมาใช้ มีทุนและเครื่องมือเป็นปัจจัยนำเข้าด้วย ใช้ทุนอย่างไร เครื่องมืออะไรบ้าง และมี นโยบายในการจัดอย่างไร สิ่งที่ปรากฏตามขั้นตอนนั้น ๆ เป็นผลผลิตตามกิจกรรมที่ทำ

ผลกระทบ เป็นกระบวนการสุดท้ายในการจัดประเพณีทานกัวยสลาก เป็นภาพ สะท้อนงาน ทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอด ทำให้ชุมชนได้มีการร่วมมือในการจัดงาน ตามสถานภาพทางสังคม เมื่อชุมชนหลายชุมชนเข้ามาร่วมกันมากขึ้นและทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน และทำให้ชุมชนนั้นเป็นที่รู้จักทั่วไป มีการรายงานสู่สาธารณชน

2. สภาพปัญหาในการจัดประเพณีทานกัวยสลาก แบ่งได้ตามกระบวนการดังนี้

ปัจจัยนำเข้า คน มีปัญหาในเรื่องการไม่พร้อมในการให้ความร่วมมือ คนไม่พอ ในการทำกิจกรรมและขาดคนที่เป็นผู้นำ ทาน ความไม่พร้อมในด้านสถานที่ของวัดแต่ละวัดและฐานะ ทางครอบครัวของหมู่บ้าน เครื่องจักร ไม่มีอุปกรณ์ต่างๆ ในการจัดงานต้องยืมจากชุมชนอื่น ๆ ส่วน นโยบาย ไม่มีนโยบายที่ดี เช่น ไม่มีการใช้คน ทาน และอุปกรณ์ที่เหมาะสมไม่มีนโยบายที่แน่นอน ขาดการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผล

ขั้นตอน มีปัญหาในการกำหนดวางแผนกิจกรรมไม่สอดคล้องกับปัจจัยนำเข้ามาในส่วนนี้ไม่ค่อยมีปัญหาเพราะชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

ผลผลิต การดำเนินการตามขั้นตอนที่ได้วางไว้ไม่ค่อยมีปัญหา แต่มีปัญหาในการนำปัจจัยนำเข้ามาใช้อย่างไม่สอดคล้องและเหมาะสม

ผลกระทบ มีปัญหาในการให้ความร่วมมือของชุมชนที่จัดเฉพาะวัดและบ้านเท่านั้น ขาดการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและราชการเป็นส่วนมาก และไม่มีการประเมินผลและติดตามผลการดำเนินงาน ทั้งยังไม่มีกรรายงานสู่สาธารณชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคมและองค์กรต่างๆ ในอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลาก ทำได้โดยการให้ชุมชนเห็นความสำคัญในประเพณีตานก๋วยสลากโดยทุกส่วนของชุมชนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ คือ

ปัจจัยนำเข้า ทำให้คนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ได้พบปะพูดคุยกันมีการปรับตัวของชาวบ้านในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีการใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้ได้เหมาะสม มีการใช้ทุนคือความร่วมแรงร่วมใจมากกว่าการใช้เงิน การปรับสถานที่ให้เหมาะสมแทนการนำอุปกรณ์เข้ามาใหม่ มีนโยบายที่จะจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีการจัดงานอย่างฉลาด และมีการจัดงานให้เหมาะสมกับพื้นที่ และให้มีการเรียนรู้และถ่ายทอด

ขั้นตอน การจัดประเพณีตานก๋วยสลากของชาวบ้านเป็นการเรียนรู้และสืบต่อมาจากการจัดบุญประเพณีที่ผ่าน ๆ มา ภายใต้กิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้นำทุน อุปกรณ์ และนโยบายในการจัดประเพณีตานก๋วยสลาก ประกอบไปด้วย การเตรียมการก่อนวันงาน การจัดงานและการเก็บงาน

ผลผลิต สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากนั้นเป็นกิจกรรมที่เริ่มตั้งแต่การร่วมกันออกแนวคิด การประชุมวางแผน การร่วมกันจัดเตรียมการ การร่วมกันปฏิบัติ และการจัดเก็บหลังจัดงานแล้ว ได้แก่ การให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ปรากฏ

ผลกระทบ การที่ชุมชนทุกภาคส่วนได้เป็นผู้ดำเนินการตามกระบวนการ คือร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนั้นแล้วมีการประเมินร่วมกัน ทั้งบ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานราชการที่เข้าร่วม

2. แนวทางการพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากโดยประชาสังคม ส่วนต่าง ๆ ของชุมชนประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยราชการ มีกระบวนการจัดการประเพณีตานก๋วยสลากโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม คือ ปัจจัยนำเข้า ขั้นตอน ผลผลิตและผลกระทบ ทำได้โดย

ปัจจัยนำเข้าได้แก่ คน ทุน อุปกรณ์ และนโยบาย ในส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ คน ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ปฏิบัติตาม และกลุ่มผู้เข้าร่วม ต้องมีส่วนร่วมในการจัดงาน ตามฐานะของตน มีการใช้ทุน อุปกรณ์และนโยบายที่เหมาะสมกัน

ขั้นตอน ต้องมีการวางแผนคือมีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน โดยจัดปัจจัยนำเข้า ให้เหมาะสมกับกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน ให้มีความสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

ผลผลิต เมื่อมีการวางแผนตามกิจกรรมตามขั้นตอนแล้ว ต้องมีการดำเนินการตาม ขั้นตอนที่วางเอาไว้ มีการเรียนรู้และประเมินผลในการกระทำทุกขั้นตอน

ผลกระทบ ชุมชนได้มีการเรียนรู้และถ่ายทอด ได้มีการสร้างเครือข่ายชุมชนขึ้น จากการเข้าร่วมหลายชุมชนและหลายครั้ง ชุมชนได้ร่วมกันจัดประเพณีตานก๋วยสลากให้สำเร็จได้ และมีการรายงานให้สาธารณชนทั่วไปได้ทราบถึงการจัดงาน นอกจากนี้การศึกษาวิจัยนี้ยังพบว่า กลุ่มตัวแทนหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีการใช้ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นที่พบปะกับ ประชาชน ชุมชนหรือหมู่บ้านอื่น ๆ ที่เข้าร่วมงาน เมื่อชุมชนของตนจัดงาน จะได้รับการร่วมจาก ชุมชนอื่น ๆ ที่ตนเข้าร่วมเช่นเดียวกัน ชาวบ้านที่มีญาติพี่น้องอยู่ในหมู่บ้านที่มีการจัดประเพณี ตานก๋วยสลากมักจะถือโอกาสนี้ไปเยี่ยมพร้อมกับการไปร่วมทำบุญ ในด้านสังคม มีการพบปะ สังสรรค์ ระหว่างชุมชน มีการทำกิจกรรมที่ตีร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ลด ปัญหาระหว่างชุมชนได้ ในด้านวัฒนธรรม สามารถอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่สังคมไทย บุญประเพณีอื่นสามารถนำการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เป็นการสืบทอด และรักษา พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ทำให้ได้ทราบถึงความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อและคุณค่าในประเพณี ตานก๋วยสลาก ความต่อเนื่องในการจัดประเพณีตานก๋วยสลากหรือความสืบทอด การถ่ายทอด กระบวนการจัดงานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันมีการจัดงานโดยมีกระบวนการที่เป็น อัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน ภายใต้พิธีกรรมและความเชื่อที่ถูกต้อง ทำให้สร้างแนวทางในการสืบ ทอดประเพณีตานก๋วยสลากซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีของชุมชนได้ และมีแนวทางในการพัฒนา กระบวนการจัดงานอย่างเป็นระบบ สามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. จากผลการวิจัยในประเด็นการศึกษาประวัติความเป็นมา พิธีกรรม ความเชื่อ และคุณค่าของประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณี

การทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นประเพณีที่ดีทั้งในด้านความเชื่อที่สอนให้คนทำความดีด้วยการให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ โดยอาศัยความเชื่อในโลกนี้และโลกหน้า ให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และกำจัดความตระหนี่ของตน มีความมุ่งหมายให้คนได้ทำบุญ ร่วมกันทำความดี และพิธีกรรมที่มีประโยชน์ แฝงไปด้วยความเชื่อ ที่สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม จนกระทั่งชุมชนยอมรับและนำเอาประเพณีด้านก๋วยสลากไปปฏิบัติ และได้รับประโยชน์ พบข้อดีในประเพณีด้านก๋วยสลากดังกล่าวแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุพจน์ คำน้อย (2547, หน้า 207-213) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลัง คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในแง่ที่เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นประเด็นปัญหากระทบต่อศรัทธาความเชื่อของสังคม และกระทบต่อหลังธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น หลักกฎแห่งกรรม ตลอดจนประโยชน์ที่จะพึงมีพึงเกิดแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม พบว่ากิจกรรมการอุทิศส่วนบุญนี้มีส่วนยึดโยงสังคมชาวบ้านกับสังคมสงฆ์ให้แสดงบทบาทที่เกื้อกูลต่อกันและมีส่วนสร้างบรรยากาศแห่งความรักความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจอันดีระหว่างกันของญาติพี่น้อง กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญเป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แนบแน่นและพัฒนาเป็นความรู้สึกรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ประโยชน์ก็จะขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่เพียงในสถาบันหน่วยย่อยที่สุดคือครอบครัวหรือเครือญาติเท่านั้น แต่จะขยายพลออกไปสู่สังคมโดยรวม ทำให้สังคมมีความมั่นคงและเกิดสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

ประเพณีด้านก๋วยสลากนั้น มีมาตั้งแต่พุทธกาลและสืบสานกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศล รวมทั้งเป็นการสร้างกุศลให้ตนเอง เป็นการทำบุญที่ไม่จำเพาะเจาะจงพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง การทำบุญเช่นนี้ถือว่ามีอานิสงส์มากคือได้บุญมาก โดยความเชื่อ พิธีการและพิธีกรรมแล้วคล้ายกับการทำบุญถวายสังฆทาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุทัย ไชยะพันธ์ (2551, หน้า 280) ที่ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการบุญสังฆทานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ประวัตติความเป็นมา พิธีกรรม และความเชื่อของบุญสังฆทาน สืบทอดมาโดยมีความเชื่อเป็นเครื่องจูงใจ พิธีกรรมเป็นเครื่องรักษาความเชื่อนั้นไว้ พิธีกรรมและความเชื่อในบุญสังฆทานได้มีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ถึงอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนั้นมีแต่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทางที่ดี ชุมชนได้รักษาและยอมรับเอามาปฏิบัติ ถึงแม้ในปัจจุบันการทำบุญสังฆทานจะมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงรักษาความเชื่อ และพิธีกรรมเดิมเอาไว้ได้

ประเด็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีदानกัวยสลากที่มีการจัดประเพณีदानกัวยสลากให้มีอยู่ในประเพณีทั้ง 12 เดือน เป็นเพราะว่า ชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับโลกนี้และโลกหน้าหรือเชื่อในหลักกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ นงเยาว์ ชาญณรงค์ (2545, หน้า 310-312) ที่กล่าวว่าหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธมีอยู่มากมาย แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่จะมีความเชื่อที่เป็นหลักแนวทางเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นนิกายใด เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันต่อมาและฝังแน่นในสายเลือดของชาวพุทธทั้งหลายและจะแสดงออกมาในพฤติกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ พอสรุปได้คือ เชื่อเรื่องบุญ-บาป เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่อง “อนิจจัง” คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เชื่อเรื่องการไม่จงเวร เชื่อว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน จะต่างกันก็ตรงกรรมที่สั่งสมมา เรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ศรัทธาต่าง ๆ นั้น ชาวพุทธมีเสรีภาพในการเชื่อและศรัทธา แต่ควรเชื่ออย่างมีเหตุผล และเชื่อเรื่องกรรมลิขิต คือเชื่อว่าทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว

การประกอบพิธีกรรมในประเพณีदानกัวยสลากนั้น ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนพิธีที่จัดทำขึ้นตามความเชื่อถือของศาสนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติ เกิดความสามัคคี เพราะเมื่อชาวบ้านเข้าประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ย่อมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นระเบียบ เพราะในพิธีกรรมมักจะมีการจัดระเบียบทั้งดงามสถานที่เครื่องใช้ มารยาทและท่าทางทั้งดงาม ที่สำคัญเกิดความชุ่มชื่นเบิกบานใจ มีจิตใจอ่อนโยน มีส่วนในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและยังเป็นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เอกวิทย์ ฌ ฤตง (2540, หน้า 88) ได้กล่าวว่า คุณค่าของพิธีกรรมมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนในพิธีกรรม รับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการต่อยอดความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ความศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2. ผลการศึกษากระบวนการจัดการและสภาพปัญหาของประเพณีदानกัวยสลากพบว่าประเพณีदानกัวยสลากประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่จะต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านปัจจัยนำเข้า คือ คน ทุน อุปกรณ์และนโยบาย ด้านขั้นตอน ด้านผลผลิตและด้านผลกระทบ เพราะในแต่ละพื้นที่นั้นมีความเหมือนกันและแตกต่างกัน กับทั้งมีจุดเด่นและจุดด้อยที่ต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร (2549, หน้า 2-5) กล่าวว่า การจัดการต้องประกอบด้วยคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และกล่าวถึงกระบวนการจัดการ ว่า กระบวนการจัดการประกอบด้วยหน้าที่ทางการจัดการ คือ 1. การวางแผน 2. การจัดองค์การ 3. การอำนวยการ 4. การควบคุม การวางแผน คือ การพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินงาน รวมทั้งพิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ และทำการกำหนดล่วงหน้าถึงวิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ ทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จ และผลที่ได้ การจัดองค์การ คือ การกำหนดระบบการทำงานของหน้าที่ต่าง ๆ ในองค์การเพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ในการจัดองค์การนั้น รวมถึงแต่ การกำหนดหมวดหมู่ของงาน กำหนดวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การวางแผนทางด้าน ทรัพยากรมนุษย์เพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ การอำนวยการ หมายถึง การมีผู้รับผิดชอบในงาน ด้านต่าง ๆ ขององค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ การควบคุม หมายถึง การติดตาม ผลการปฏิบัติงานเมื่อระยะเวลาผ่านไป เพื่อให้ทราบงานที่ได้ดำเนินไปตรงตามระยะเวลาที่กำหนด ในแผนหรือไม่ พิจารณารายงานต่าง ๆ และปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาทางปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้ เป็นไปตามแผน หรือดีกว่าที่แผนการกำหนด

ประเด็นของกระบวนการจัดการประเพณีตานก้วยสลากมีที่ชี้เห็นว่าปัจจัยนำเข้า คือคนนั้นเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ซึ่งคนนั้นก็แบ่งออกเป็นกลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่ม ผู้ร่วมงาน ซึ่งแต่ละคนมีหน้าที่เฉพาะของแต่ละคน แต่ทุกคนก็มีการกระทำร่วมกัน คือร่วมปฏิบัติ ในประเพณีตานก้วยสลาก ดังนั้นถือว่าประเพณีตานก้วยสลากเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนที่ ทำให้คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 67-91) ที่ได้ศึกษามรดกทางวัฒนธรรม ที่หมายถึงบรรดาคุณค่าอันดั่งงามต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษไทยในอดีต ได้สั่งสมและสืบทอดกันเรื่อยมา โดยอาศัยเปรียบเทียบระหว่างเขตชนบทที่ห่างไกล ชุมชนที่อยู่ ใกล้เคียงเมืองเข้ามา และชุมชนในเมืองใหญ่ ๆ ในภาคเหนือ กาญจนา แก้วเทพ เลือกรวมชน กิ่ง หมูบ้านกิ่งเมืองแห่งหนึ่ง จองจังหวัดเชียงใหม่ และพบว่า ในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ชาวบ้านให้ความสำคัญกับคน เป็นศูนย์กลางทั้งในแง่ของความเชื่อดั้งเดิม (ผี) และในแง่ของพุทธศาสนา รวมทั้งมีการเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนระหว่างคน สิ่งเหนือธรรมชาติ ธรรมชาติ แวดล้อม เช่นเดียวกับและในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับ ธรรมชาติแวดล้อมนั้นมีอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาแฝงอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ ด้วย

ประเด็นของปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาให้เห็นตามลำดับขั้นตอนในการจัด ประเพณีตานก้วยสลากนั้น ปรากฏการณ์ที่แสดงออกให้เห็นจากการดำเนินงานไปตามขั้นตอนที่ได้ วางเอาไว้ชุมชนได้มีการคิดริเริ่มในการจัดประเพณีตานก้วยสลาก และปรึกษาหารือ วางแผนในการ จัดงาน เตรียมสถานที่ต่าง ๆ เตรียมที่ตั้งโรงทาน ที่จอดรถ ที่ประกอบพิธีสงฆ์ ที่ประกอบอาหาร ตลอดจนการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันงาน หลังจากเสร็จงานแล้วมีการประเมินว่าคนเป็นผู้นำ นโยบายมาใช้ มีทุนและเครื่องมือเป็นปัจจัยนำเข้าด้วย ใช้ทุนอย่างไร เครื่องมืออะไรบ้าง และมี นโยบายในการจัดอย่างไร สิ่งที่ปรากฏตามขั้นตอนนั้น ๆ เป็นผลผลิตตามกิจกรรมที่ทำ ซึ่งทั้งหมด

ล้วนเกิดจากการบริหารจัดการที่ดีของชุมชน จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ชนงกรณ์ กุณฑบุตร (2549, หน้า 2-5) กล่าวว่า การจัดการต้องประกอบด้วยคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และกล่าวถึงกระบวนการจัดการว่า กระบวนการจัดการประกอบด้วยหน้าที่ทางการจัดการ 1. การวางแผน เป็นการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน รวมทั้งพิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ และทำการกำหนดล่วงหน้าถึงวิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ ทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จ และผลที่ได้ 2. การจัดองค์การ เป็นการกำหนดระบบการทำงานของหน้าที่ต่าง ๆ ในองค์การเพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ในการจัดองค์การนั้น รวมถึงแต่การกำหนดหมวดหมู่ของงาน กำหนดวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การวางแผนทางด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ 3. การอำนวยการ หมายถึง การมีผู้รับผิดชอบในงานด้านต่าง ๆ ขององค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ 4. การควบคุม หมายถึง การติดตามผลการปฏิบัติงานเมื่อระยะเวลาผ่านไป เพื่อให้ทราบว่างานที่ได้ดำเนินไปตรงตามระยะเวลาที่กำหนดในแผนหรือไม่ พิจารณารายงานต่าง ๆ และปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาทางปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผน หรือดีกว่าที่แผนการกำหนด

ประเด็นของผลกระทบเป็นปรากฏการสะท้อนกระบวนการสุดท้ายในการจัดประเด็นด้านกัญชา ทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอด ทำให้ชุมชนได้มีการร่วมมือในการจัดงานตามสถานภาพทางสังคม เมื่อชุมชนหลายชุมชนเข้าร่วมกันมากทำและบ่อย ๆ ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชน และทำให้ชุมชนนั้นเป็นที่รู้จักทั่ว มีการรายงานสู่สาธารณชน การเรียนรู้ในชุมชนมีความสำคัญอย่างมากเพราะจะทำให้ชุมชนได้มีส่วนสืบต่อวัฒนธรรม บุญประเพณีที่ไม่มีการเรียนรู้และถ่ายทอดย่อมสูญหายไปได้ มีความสอดคล้องกับบรรเจิด ตระกูลเดิม (2550, หน้า 101-102) ที่กล่าวว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านความเชื่อในเรื่องของการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา การบนบานศาลกล่าว หรือด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในเรื่องของการทำขนมกระยาสาธ การแห่นางแมวและการตัดสายสะดือเด็ก รวมถึงวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้าน ในเรื่องของการละเล่นรำโทนสาเหตุส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในแต่ละครั้งที่มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมชาวไทยเบิ่งของชุมชนนาตะกุด ในปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจน้อยหรือบางกิจกรรมแทบไม่มีผู้ให้ความสนใจเลย หรือมีเพียงผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดเท่านั้นที่ให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญ จนบางครั้งกิจกรรมแทบไม่มีการสืบทอดเลย ซึ่งเกรงว่าหากระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้ขาดการอนุรักษ์กิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนได้

สรุปว่า กระบวนการจัดการและปัญหาในการจัดประเด็นด้านกัญชานั้น เป็นการดำเนินการภายใต้ปัจจัยนำเข้า (บริบทของชุมชน) ซึ่งมีส่วนต่าง ๆ ได้แก่ คน ทุน เครื่องจักร และ

นโยบาย ในการใช้ปัจจัยนำเข้าที่มีความสอดคล้องกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่า เมื่อมีการใช้ปัจจัยนำเข้าได้ดี ปัญหาในการจัดการก็มีน้อย แต่ถ้าหากเมื่อไรที่ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้าในการจัดการไม่สอดคล้องกันก็จะเกิดปัญหาขึ้นได้ จากการใช้คนที่ไม่ได้ประสิทธิภาพหรือไม่มีการประยุกต์ใช้ทุนและเครื่องจักรที่มีอยู่ และไม่มียุทธศาสตร์ในการจัดกระทำที่ดี

3. ประเด็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีค่านิยมโดยสลาตโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม ของจูเลียน สจวต (พิสิฐฐ์ บุญไชย, 2549, หน้า 20) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยให้นมนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ทำให้วิถีการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนวัฒนธรรมต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมจึงมีความแนบแน่นใกล้ชิด และส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือตัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดลง หากแต่รูปแบบและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการเน้นประเด็นของการกระทำ และผลกระทบซึ่งเป็นผลสุดท้าย

ประเด็นแนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีค่านิยมโดยสลาต โดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นคือ การให้ทุกหน่วยของชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มนักเรียนและเยาวชน ตลอดจนกลุ่มหน่วยงานราชการ คือทุกส่วนมีการใช้ประโยชน์จากการร่วมปฏิบัติในประเพณีค่านิยมโดยสลาตแล้ว ทำให้เห็นว่าเป็นสมบัติของชุมชนที่ชุมชนจะต้องรักษาเอาไว้ มีความสอดคล้องกับ รัตนากิ่งแก้ว (2543, หน้า 135-136) ที่กล่าวว่าในปัจจุบัน บ้าน วัด และโรงเรียนยังคงเป็นสถาบันให้การศึกษที่ชาวบ้านให้ความสำคัญไม่เปลี่ยนแปลง แต่ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติภายในหมู่บ้านลดลง เนื่องจากการอพยพไปขายแรงงานชั่วคราว คนหนุ่มสาวไปศึกษาเล่าเรียนในตัวเมืองมากขึ้น หนุ่มสาวมีโอกาสเลือกคู่เองและแต่งงานกับคนต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้ประเพณีการแต่งงานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ประเด็นแนวทางในการพัฒนาประเพณีค่านิยมโดยสลาตนั้น เป็นการนำปัจจัยนำเข้ามาใช้ในกิจกรรมที่ได้กำหนดขึ้นอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยมีการประยุกต์และปรับเปลี่ยน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและได้รับความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิทยากร เชียงกุล (2527, หน้า 17-18) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควร หมายถึง การทำชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข มีความสะดวกสบายอยู่ดีกินดี ความเจริญทาง

ศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้ บางครั้งเราเรียกกันว่า เป็นการพัฒนาคุณภาพ เพื่อที่จะให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่เพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า

สรุปได้ว่า การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักบาตรก๋วยสลากนั้น ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม สิ่งที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้นั้น ต้องมีประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนต้องได้รับประโยชน์ ทุกส่วนของชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดประเพณีตักบาตรก๋วยสลาก คือมีส่วนในการคิด การวางแผน การปฏิบัติ การรับประโยชน์ และการประเมินร่วมกันอย่างน้อยต้องมีส่วนรับรู้และยอมรับในการปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1.1 ชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไป สามารถนำงานวิจัยนี้ไปใช้เพื่อการจัดประเพณีตักบาตรก๋วยสลากที่มีประสิทธิภาพ โดยการเรียนรู้ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาที่ได้ดำเนินการวิจัยไปนั้น พระสงฆ์หรือวัด สามารถนำงานวิจัยนี้ไปใช้ในการวางแผนเกี่ยวกับการใช้สถานที่ในการจัดประเพณีตักบาตรก๋วยสลาก การประยุกต์สถานที่และสิ่งของที่อยู่ โรงเรียนสามารถนำแนวทางในการอนุรักษ์และนำกระบวนการจัดการประเพณีตักบาตรก๋วยสลากไปใช้ในการเรียนการสอน การให้นักเรียนได้เรียนรู้ในภาคปฏิบัติ ส่วนราชการสามารถใช้ประกอบการวางแผนในการพบปะกับชุมชนได้อย่างดี

1.2 ผู้นำชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเจ้าอาวาส กลุ่มผู้นำโรงเรียน และหน่วยงานราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สามารถนำงานวิจัยนี้ไปประกอบการเขียนแผนการดำเนินงานประจำปี ซึ่งจะทำได้สามารถดำเนินการจัดงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีวิธีดำเนินการตามกระบวนการจัดการประเพณีตักบาตรก๋วยสลากที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

1.3 งานวิจัยชิ้นนี้สามารถให้ความรู้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประเพณีตักบาตรก๋วยสลาก การอนุรักษ์และการพัฒนาประเพณีตักบาตรก๋วยสลาก และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดงานบุญและประเพณีอื่น ๆ ด้วย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับประเพณีตักบาตรถวายสลาก ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำมากำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม ทั้งในระยะยาวและระยะสั้น ให้ชุมชนตระหนักและนำประเพณีตักบาตรถวายสลากซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมนี้ไปใช้เป็นผลิตผลทางวัฒนธรรม

2.2 ควรสนับสนุนให้มีงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนอย่างอื่นหรือประเพณีอื่น ๆ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการประเพณีนั้น ๆ และศึกษา ค้นคว้า วิจัยวัฒนธรรมให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. พัฒนาสังคมและชุมชน. 2561. <<http://www.ebook.nfe.go.th/ebook/html/011/14.htm>> 26 พฤษภาคม 2561.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาของชนบท. กรุงเทพฯ: สภา
คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ก้องเกียรติ เต็มตำนาน. (2549). การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎร
อาสาสมัครพิทักษ์ป่า ในจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง. (2535). วิชาศาสนพิธี เล่ม 2 ฉบับมาตรฐาน/คณาจารย์แห่งโรง
พิมพ์เลียงเชียง. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.
- จรัส ทองเกษม. (2539). ปรัชญาและทฤษฎีทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จิระเดช อรชุน. (2547). เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของ
นักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นในเขตเทศบาลนครอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉอาน วุฑฒิกกรมรักษา. (2536). ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลียว ดอนกวนเจ้า. (2543). การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยอู้อ จังหวัดนครพนม.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร. (2549). หลักการจัดการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติชัย ฉายมงคล. (2543). การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวไร่ อำเภอดงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เหมอมาลัย ราชภัณฑารักษ์. (2541). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ดลพัฒน์ ยศธร. (2542). การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถนอม แก้วภักดี. (2554). การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ในเขตลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลาง. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต มหาสารคาม:
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). สรุปมติและเสนอแนะจากการประชุมเรื่อง “การมีส่วนร่วมของ
ประชาชน : นโยบายและกลวิธี” ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.
กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทิตยา สุวรรณชฎ. (2517). สังคมวิทยา ใน วิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ธงชัย เมืองจันทร์. (2549). คติธรรมไทยจากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). “คติความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน,” ใน
วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ธิดิพงษ์ พิรุณ. (2553). ปราสาทพนมรุ้ง: แนวทางการอนุรักษ์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2545). วัฒนธรรมและศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นฤมล จิตต์หาญ. (2546). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีขานนาคช้างของชาวกูย: กรณีศึกษาหมู่บ้าน
ดากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (ม.ป.ป.). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไทย : การท้าทายใหม่. (ม.ป.ท.).
นิตยสารการประชาสงเคราะห์.
- นิตินันท์ พันทวี. (2544). การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา
ชุมชน กรณีศึกษาพิธีบายสีสู่ขวัญอีสาน. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรเจิด ตะกรุดเดิม. (2550). เจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยเบิ่ง
ในชุมชนนาตะกรุด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สภาคาทอเล็ก
แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536, 30 กรกฎาคม). **ป้าวัฒนธรรมอีสาน**. สยามรัฐรายวัน, หน้า 7.
- ประมวญ คิคคินสัน. (2521). **คติชนชาวบ้าน การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา
อินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประเวศ วสี, และคณะ. (2537). **เกษตรกรรมทางเลือก ทางรอดของสังคมไทย**. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสาตร์ สิทธิเลิศ. (2542). **การบริหารงานและขององค์กรบริหารส่วนตำบลคลองสระบัวกับการ
มีส่วนร่วมของประชาชน: การสืบทอดวัฒนธรรมการปั้นหม้อดินเผา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรีชา นุ่มสุข. (2528). **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. สงขลา : สงขลาการพิมพ์.
- แปลก สนธิรักษ์. (2514). **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ผอบ นมะตร์. (2542). **เชื้อชาติ: วัฒนธรรม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พจนาน ชัชวาล. (2551). **การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- พระจักรวาล ห่องบุตรศรี. (2548). **บทบาทของวัดกับการสืบสานวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัด
พระบาทภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหาอุทัย ไชยะพันธ์. (2551). **การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการจัดการบุญ
สังฆทานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระยาอนุমানราชชน (เสถียรโกเศศ). (2514). **วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พัทธา สายหนู. (2536). **การเกิดและการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน**. ในเอกสารประกอบการ
ประชุมสัมมนาศิลป์ในพื้นที่ (หมอลำ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. หน้า 14. ขอนแก่น:
ศูนย์วัฒนธรรมขอนแก่น.
- พิสิฎฐ์ บุญไชย. (2549). **คู่มือปฏิบัติการ การวิจัยทางวัฒนธรรมหลักการและแนวทางปฏิบัติ
เอกสารประกอบการสอนรายวิชา การวิจัยทางวัฒนธรรม**. มหาสารคาม: สถาบันวิจัย
ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ภารดี มหาจันทร์. (2532). วัฒนธรรมและประเพณี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- มณี พะยอมยงค์. (2529). วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- มยุรี วัดแก้ว. (2521). การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2526). เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ 1-7. กรุงเทพฯ: วิคเตอร์ีเพาเวอร์ พอยท์.
- ยศ สันตสมบัติ, วิเชียร แสงโชติ. (2534). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ไทย-อนุเคราะห์ ไทย.
- ยุพิน ศรีหรั่ง. (2549). การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รัตนา กิ่งแก้ว. (2543). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2541). การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกระเจา 2 อำเภอคอนคาญ จังหวัดนครปฐม, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลัดดา หงสุรพันธุ์. (2551). รูปแบบที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วม. คุยฎีนิพนธ์ปริญญาคุยฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรรณศรี ปัญญาประชุม. (2542). พัฒนาการของประเพณีทำบุญผ้าป่า อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วาริสา ดวงใจ. (2549). การดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับดนตรีและการแสดงพื้นบ้านให้แก่ชุมชนในเขตพื้นที่บริการโรงเรียนตาบอดวิทยา อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ การศึกษามหาบัณฑิต มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิกิพีเดีย. การท่องเที่ยวไทย. 2561. <<http://th.wikipedia.org/wik>> 4 พฤษภาคม 2561.

- วิทยากร เชียงกุล. (2527). **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ฉบับแกระ.
- วิมลสิทธิ์ ทรายงกุล, และคณะ. (2528). **การประเมินโครงการชุมชนบางบัว**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ชัย บุญยศศักดิ์. (2531). **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง**, ใน **นิเวศน์ สัจจร วิถีทางสู่การอนุรักษ์**. หน้า 32-37. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิมลสิทธิ์ ทรายงกุล, และคณะ. (2528). **การประเมินโครงการชุมชนบางบัว**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมล เร่งศึก. (2552). **ป้าวัฒนธรรม: แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศุภิสรา ประเสริฐ. (2551). **แนวทางและรูปแบบการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการพัฒนาชนบทกรรมนิยมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ฮกกรเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมบัติ ชำรงชัยวงศ์. (2542). **การเมืองแนวคิดและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2544). **การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม: แนวคิด วิธีวิทยาและทฤษฎี**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2538, 29 สิงหาคม). **ประทานโอวาท เรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย**.
- สนิท สมัครการ. (2525). **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม**. กรุงเทพฯ: โอเดียน.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สายทิพย์ สุขคติพันธ์. (2539). **อุดมการณ์พัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2536). **สังคมและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภาวดี พรหมพิราม. (2556). **การจัดการประเพณีสลากภัตบ้านท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรัสวดี หุ่นพยนต์. (2527). **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของประชาชนยากจน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นของจังหวัด**

- นครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ. 2527. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจินต์ ดาวีระกุล. (2528). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ. 2527. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเนตร โพธิสาร. (2551). สัมมนาแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เชิงบูรณาการ. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). คีนผู้รักเหง้า. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- เสฐียร โกเศศ นาคะประทีป. (2515). ความรู้เรื่องวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2540). การระดมมวลชน และการมีส่วนร่วมของมวลชน การจัดตั้งองค์กร การนำและการตัดสินใจทางสังคม: เอกสารประกอบการบรรยาย. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อมร รักษาสัตย์, ชัดติยา กรรณสูต. (2515). ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย ทรงศรีสกุล. (2551). การวิจัยตรวจสอบ ยุทธศาสตร์กระบวนการมีส่วนร่วมสืบทอด ประเพณีทานก๋วยสลากเพื่อความยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลปางยาว อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- อนุสรณ์ สุวรรณสทิศกร.ร.อ. (2539). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลต่อโครงการ กสข. ปี 2528 อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิชาติ ทองอยู่. (2528). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับปัญญาตามแบบพุทธปรัชญาในงานพัฒนาในสังคม พัฒนา. วารสารวิชาการ, 2(3), 7.
- อเนก นาคะบุตร. (2528). วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง. วารสาร สังคมพัฒนา, 5(4), 3.
- อำนาจ อนันตชัย. (2537). การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. เอกสารการ สอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอกวิทย์ ฌ ถกลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นข้อมูลในการทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนา ประเพณีตานก๋วยสลาก โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก อันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการ เรียนรู้เพื่อปวงชน

ตอนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ/นามสกุล.....
2. อายุ.....
3. การศึกษา.....
4. ศาสนา.....
5. ที่อยู่.....

ตอนที่ 2: แบบสัมภาษณ์ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของประเพณีตานก๋วยสลาก จังหวัด ตาก ดังนี้

1. ประเพณีตานก๋วยสลาก จังหวัดตาก มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ประเพณีทานกัวยสลาก มีจุดมุ่งหมายอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. รูปแบบ พิธีกรรมของประเพณีทานกัวยสลากที่ปฏิบัติในอดีต-ปัจจุบัน มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ทำให้ รูปแบบ พิธีกรรมของประเพณีทานกัวยสลากเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จากอดีต-ปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่าจุดมุ่งหมาย และรูปแบบ พิธีกรรมของประเพณีทานกัวยสลากเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ถ้าเปลี่ยน เปลี่ยนไปอย่างไร ดีหรือไม่ ถ้าไม่ดี จะเกิดผลเสียอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

6. ประเพณีตานก๋วยสลากก่อให้เกิดคุณค่าต่อสังคมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. บทบาท และการมีส่วนร่วมของท่านที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณีตานก๋วยสลาก
ด้านใดบ้าง และอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

8. ผู้รับผิดชอบในการจัดงานประเพณีตานก๋วยสลาก คือใครบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3: แบบสัมภาษณ์แนวคิด และวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลากของอำเภอ
สามเงา จังหวัดตาก ดังนี้

1. ท่านคิดอย่างไรเกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลากในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าจะมีวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตักทายสลากอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.
แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
เรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก้วยสลาก
โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

แบบสังเกตนี้เป็นประ โขนซ์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นรูปแบบในการอนุรักษ์และ
 พัฒนาประเพณีตานก้วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. ลักษณะของกิจกรรม

.....

2. วัน เวลา สถานที่ที่สังเกต

.....

3. การให้ความร่วมมือของชุมชน

.....

4. เครื่องมือประกอบการสังเกต (กล้องถ่ายรูป/กล้องวิดีโอ/สัมภาษณ์)

.....

ผู้สังเกต.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ค.

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

เรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก

โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

แบบสังเกตนี้เป็นประ โขนซ์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นรูปแบบในการอนุรักษ์และ
พัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. กิจกรรมที่สังเกต

.....

2. วัน เวลา สถานที่ที่สังเกต

.....

3. บุคคลที่เกี่ยวข้อง

.....

4. ข้อมูลจากการสังเกต

.....

5. เครื่องมือประกอบการสังเกต (กล้องถ่ายรูป/กล้องวิดีโอ/สัมภาษณ์)

.....

ผู้สังเกต.....

วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ง.

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (focus groups)

เรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก

โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ดำเนินการสนทนาเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.2561

พิธีกร.....ผู้จัดบันทึก.....

ผู้ช่วยผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม.....

คำชี้แจง แบบบันทึกการสนทนากลุ่มนี้เป็นการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีตานก๋วยสลาก
โดยประชาสังคม อำเภอสามเงา จังหวัดตาก แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. รายชื่อสมาชิกผู้เข้าร่วมสนทนา

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....
- 8.....
- 9.....
- 10.....
- 11.....
- 12.....
- 13.....
- 14.....
- 15.....

ตอนที่ 2 ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. ประวัติความเป็นมา ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. ความเชื่อ ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. พิธีกรรม ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. คุณค่า ประเพณีตานก๋วยสลาก อำเภอสามเงา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

5. กระบวนการจัดการ ประเพณีตักถวีสลาก อำเภอสามเภา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

6. สภาพปัญหา ประเพณีตักถวีสลาก อำเภอสามเภา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานราชการ ในประเพณีตักถวีสลาก อำเภอสามเภา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

8. แนวทางอนุรักษ์ ประเพณีตักถวีสลาก อำเภอสามเภา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

9. แนวทางพัฒนา ประเพณีตักยวสลาท อำเภอสามเภา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

10. ควรมีวิธีการถ่ายทอดและเผยแพร่ ประเพณีตักยวสลาท อำเภอสามเภา อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

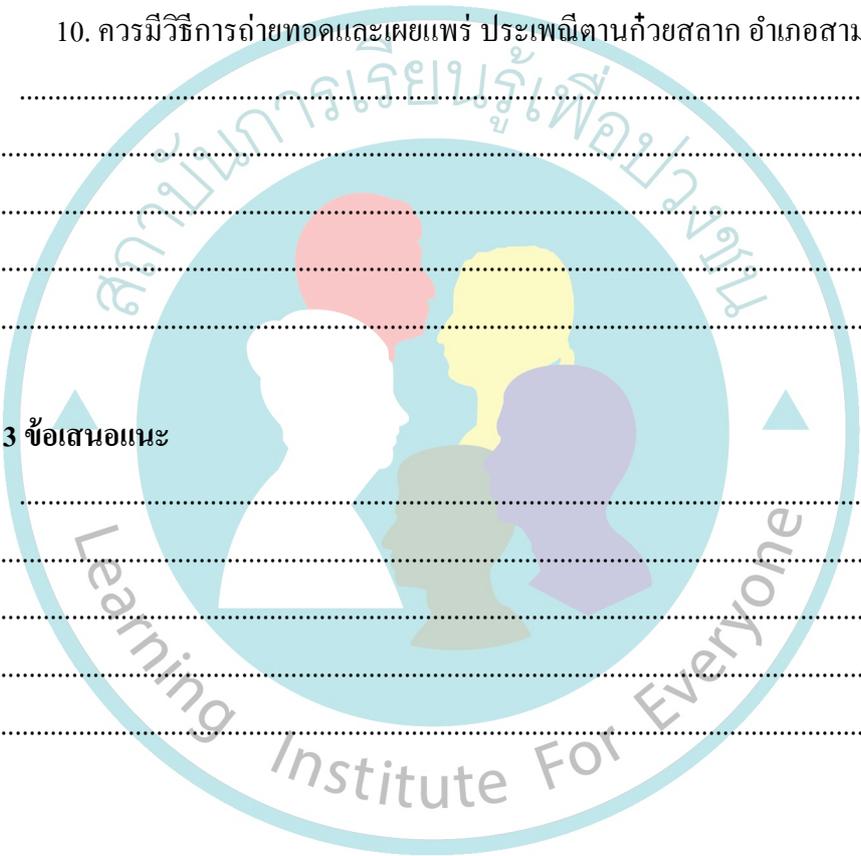
.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(.....)

ภาคผนวก จ.

ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 คณะอาจารย์และนักศึกษา ศรีป.ตาก เข้าร่วมประเพณีตานก๋วยสลากวัดท่าบุญ

ภาพที่ 2 คณะอาจารย์และนักศึกษา ศรีป.ตาก ร่วมถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

ภาพที่ 3 สัมภาษณ์พระครูไพศาลธรรมทินและพระครูสุปัญญาอนุวัฒน์

ภาพที่ 4 สัมภาษณ์ พ่ออุ่น มุลธิ ปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 5 สัมภาษณ์ นายจรูญ เจียน้อย ปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 6 การประชุมกลุ่ม

ภาพที่ 7 การประชุมกลุ่ม

ภาคผนวก ฉ.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. พระครูศรีสุทธธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดท่าปู ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
2. พระครูสุปัญญญาณวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดป่ายางใต้ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
3. พระครูไพศาลธรรมทิน เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสรรค์ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
4. พระครูพิพิธธรรมนาถ เจ้าอาวาสวัดป่ายางตก ตำบลย่านรี อำเภอสามเงา
5. พระครูธีรศาสนวิเชียร เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์วังไคร้ ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา
6. พระอธิการเนตร อนุโลโย เจ้าอาวาสวัดวังหวาย ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา
7. พระใบฎีกาอุเทน กิตติวุฑฺโฒ รองเจ้าอาวาสวัดป่ายางตก ตำบลย่านรี อำเภอสามเงา
8. พระวินัย ปุณฺณทฺธิโก วัดท่าปู ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
9. พระธีรวุฒิ ยุคตฺถมฺโม วัดชลประทานรังสรรค์ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
10. พระมานิช รวิญฺโณ วัดชลประทานรังสรรค์ ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา
11. พระจตุพร ฐิตเมโธ วัดพระเจดีย์วังไคร้ ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา
12. พระภาว ฐานิสฺสโร วัดพระเจดีย์วังไคร้ ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา
13. พ่ออุ่น มูลถึ ประชาชนชาวบ้าน 59 หมู่ 5 ตำบลย่านรี อำเภอสามเงา อายุ 77 ปี
14. นายจรัญ เขียวน้อย ประธานวัฒนธรรมพื้นบ้านอำเภอสามเงา ประชาชนชาวบ้าน 3 หมู่ 3 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 63 ปี
15. นายชิต ค้างทอง ประชาชนชาวบ้าน หมู่ 7 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 61 ปี
16. นายสมบัติ วิไล มัคคนายก 79 หมู่ 4 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 68 ปี
17. นายชนพัฒน์ จันจะนะ มัคคนายก 115 หมู่ 5 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 53 ปี
18. นายคำมูล ละมุด มัคคนายก หมู่ 3 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 65 ปี
19. นายส่วย ท่ามาตา ไวยาวัจกร 6/1 หมู่ 5 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 64 ปี
20. นายสมจิต เรืองสุริยะ ไวยาวัจกร 286/2 หมู่ 4 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 62 ปี
21. นายสุนทร จี๊วแก้ว ไวยาวัจกร 216/2 หมู่ 3 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 60 ปี
22. นางดอกไม้ สิงใส ผู้นำหมู่บ้าน 70 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 50 ปี
23. นายฉัฐพงษ์ จี๊วทา ผู้นำหมู่บ้าน 53 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 44 ปี
24. นายอภิชาติ ช้อนแดง กรรมการหมู่บ้าน 121 หมู่ 7 ตำบลสามเงา อายุ 60 ปี
25. นางผัน แก้วสุติน ผู้สูงอายุ 68 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 80 ปี

26. นายเตียง ท่ามาตา	ผู้สูงอายุ 20 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 82 ปี
27. นางจันทร์ฟอง เขียวม่าน	ผู้สูงอายุ 25/1 หมู่ 5 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 69 ปี
28. นางบุปผา ซ้อนแดง	กลุ่มแม่บ้าน 121 หมู่ 7 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 55 ปี
29. นางพรรษา ม่วยดา	กลุ่มแม่บ้าน 72/4 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 43 ปี
30. นางพยอม เขียวม่าน	กลุ่มแม่บ้าน 25/1 หมู่ 5 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา อายุ 43 ปี
31. นางสาวละออง ถิ่นน้ำ	ชาวบ้าน 44/1 หมู่ 7 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 43 ปี
32. นางฉาย วงษ์ไม้	ชาวบ้าน 59/6 หมู่ 6 ตำบลวังหมัน อำเภอสามเงา อายุ 52 ปี
33. นางสาวนา ทองศรี	ข้าราชการครู 110 หมู่ 5 ตำบลย่านรี อำเภอสามเงา อายุ 58 ปี
34. นางสาวอัมพิกา ตามูล	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี
35. นางสาวเบญจพร พันธศรี	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี
36. นางสาววิภาวี อินันต์ตะ	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี
37. นางสาวธนพร ไกยสิทธิ์	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี
38. นางสาวพลอยชมพู อ่อนคำ	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี
39. นายกฤษณะ สุทธิศักดิ์	นักเรียน โรงเรียนบ้านป่ายางตะวันตก ตำบลย่านรี อายุ 15 ปี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	พระวิชัย ประกิจ
วันเดือนปีเกิด	27 มกราคม พ.ศ. 2511
ที่อยู่	วัดท่าปูย ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
เบอร์โทรศัพท์	090-2043766
อีเมล	chai_728@hotmail.com
อาชีพ	พระสงฆ์ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
สถานที่ทำงาน	วัดท่าปูย ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
ประวัติการศึกษา	ศศ.บ. ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ประสบการณ์และตำแหน่งในท้องถิ่น	รองเจ้าอาวาสวัดท่าปูย

